Pānini Sutras

Study Guide to Laghu Siddhanta Kaumudi
Part 8 – Krdanta Prakaranam

Editor : Medhā Michika, AVG, Anaikatti

E-Published by:

Arsha Avinash Foundation
104 Third Street, Tatabad, Coimbatore 641012, India
Phone: + 91 9487373635
E mail: arshaavinash@gmail.com
www.arshaavinash.in

ॐ

The Study Guide to

Pāṇini-Sūtra

through Laghusiddhāntakaumudī

Volume 8

कृदन्तम्

Medhā Michika

AVG Anaikkatti, 2022

Copyright © 2022 by Medhā Michika
All rights reserved.

The contents of this work may not in any shape or form be reproduced without permission of Medhā Michika.

All profit from the sales of this book goes towards the activities initiated by Śrī Pūjya Svamī Dayānanda Sarasvatī.

Electronic version of this book is available at:
Arsha Avinash Foundation
www.arshaavinash.in

Printed version of this book is available at:
Arsha Vidya Gurukulam, Coimbatore, TN, India
www.arshavidya.in
Swami Dayananda Ashram, Rishikesh, UK, India
www.dayananda.org
Arsha Vidya Gurukulam, Saylorsburg, PA, USA
www.arshavidya.org
CreateSpace
www.createspace.com (Search by “Medha Michika”)
Amazon of your country
www.amazon.com etc. (Search by “Medha Michika”)

ओम्

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ॥

This book is the eighth volume in a series titled
"The Study Guide to Pāṇini-Sūtra through Laghusiddhāntakaumudī"
As a traditional entry book into Pāṇinian Sanskrit grammar,
the Laghusiddhāntakaumudī of Varadarāja is studied widely, especially in India.
The "Study Guide to Pāṇini-Sūtra through Laghusiddhāntakaumudī" series of books
makes Laghusiddhāntakaumudī easily accessible to students and teachers alike who
desire to gain a good grasp of Pāṇinian Sanskrit grammar in a proper traditional manner.
In this series, each Pāṇinian sūtra is clearly explained in Laghusiddhāntakaumudī
sequence with a diagram, word by word translation,
and translation of the vṛtti (the short commentary on the sūtra).
This series of books has been developed as study material in 39-month Vedanta and
Sanskrit courses conducted under Sri Pujya Swami Dayananda Sarasvati
at Arsha Vidya Gurukulam, Anaikkatti, Tamil Nadu, India.

Study Guide to Pāṇini Sūtra through Laghusiddhāntakaumudī Series

Volume 1. संज्ञाप्रकरणम्, सन्धिप्रकरणम्

Volume 2. षड्लिङ्गाः 1 अजन्तशब्दाः

Volume 3. षड्लिङ्गाः 2 हलन्तशब्दाः

Volume 4. तिङन्तप्रकरणम् 1 भ्वादयः

Volume 5. तिङन्तप्रकरणम् 2 अदादयः ~ जुहोत्यादयः

Volume 6. तिङन्तप्रकरणम् 3 दिवादयः ~ क्र्यादयः

Volume 7. तिङन्तप्रकरणम् 4 चुरादयः ~ लकारार्थप्रक्रियाः with complete सनादिप्रत्ययसूत्राणि

Volume 8. कृदन्तप्रकरणम्

Volume 9. विभक्त्यर्थप्रकरणम् with complete कारक-विभक्तिसूत्राणि

Volume 10. समासप्रकरणम्

Volume 11. तद्धितप्रकरणम्

Volume 12. स्त्रीप्रत्ययाः ~ लिङ्गानुशासनम्

Abbreviations:

AK – अव्ययकोशः Avyaya Kosa, a dictionary of indeclinables – Sri V. Srivatsankacharya – Samskrit Education Society

Bh1 – भैमीव्याख्या प्रथम भाग – भीमसेन शास्त्री

SK – सिद्धान्तकौमुदी

B – बालमनोरमा

Introduction to कृदन्तप्रकरणम्

कृत् अन्ते यस्य तत् कृदन्तम् । That which has कृत् at the end is कृदन्त.

कृत् is a type of प्रत्यय defined by the sūtra 3.1.93 कृदतिङ् ।, as "that which is not तिङ्", under the अधिकार of 3.1.1 प्रत्ययः। and 3.1.91 धातोः।. This sūtra is a संज्ञासूत्र as well as अधिकारसूत्र, covering up to almost the end of the third chapter before 3.4.77 लस्य । starts, and gives कृत्-संज्ञा to all the प्रत्ययs in this section except for तिङ् taught in 3.4.78 तिप्तस्झि...।.

LSK divides the कृदन्त section into four.

1. कृत्यप्रक्रिया, section starting from 3.1.95 कृत्याः
2. पूर्वकृदन्तम्, section starting from 3.1.133 ण्वुल्-तृचौ । to the end of the second पाद, 3.2.end.
3. उणादयः, at the beginning of the third पाद, dealing with प्रत्ययs defined by one of the appendix works of पाणिनि, called उणादिसूत्र.
4. उत्तरकृदन्तम्, section starting from 3.3.beginning up to 3.4.end, excluding the portion dealing with तिङ्.

अथ कृदन्ते कृत्यप्रक्रिया

[अधिकारसूत्रम्] 3.1.91 धातोः । ~ प्रत्ययः परश्च

प्रत्यय taught from here to the end of the 3rd chapter should be suffixed after धातु.

धातोः $^{5/1}$ । ~ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

1 word in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- धातोः 5/1 – In दिग्योगे पञ्चमी to परः.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।; this gives a संज्ञा "प्रत्यय" to a 1st case-ending word, which is समानाधिकरण to प्रत्ययः, in the अधिकार.
- परः 1/1 –From अधिकारसूत्र 3.1.2 परश्च।; "After".
- च 0 – From अधिकारसूत्र 3.1.2 परश्च।; connecting प्रत्ययः and परः.

[LSK] आ ^{0} तृतीय-अध्याय-समाप्तेः $^{5/1}$ ये $^{1/3}$ प्रत्ययाः $^{1/3}$ ते $^{1/3}$ धातोः $^{5/1}$ परे $^{1/3}$ स्युः $^{III/3}$ ।

Those प्रत्ययs taught in the section up to the end of the third chapter have to be placed after a धातु.

[LSK] "कृत् $^{1/1}$ अतिङ् $^{1/1}$ (3.1.93)" इति ^{0} कृत्संज्ञा $^{1/1}$ ॥

That प्रत्यय which is not तिङ् is termed कृत्.

[परिभाषासूत्रम्] 3.1.94 वासरूपोऽस्त्रियाम् । ~ प्रत्ययः तत्र

The precedence status of a प्रत्यय which does not have the same letters as the other प्रत्यय is optional, except for the स्त्रियाम् अधिकार.

वा ^{0} असरूपः $^{1/1}$ अस्त्रियाम् $^{7/1}$ । ~ प्रत्ययः $^{1/1}$ तत्र ^{0}

3 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- वा 0 – Optional status to the बाधक, a प्रत्यय negating the other उत्सर्ग-प्रत्यय.
- असरूपः 1/1 – समानं रूपं यस्य सः सरूपः (116B), न सरूपः असरूपः (NT)।. This is qualifying प्रत्यय. सरूप is examined only after removing इत् letters.
- अस्त्रियाम् 7/1 – Not in the अधिकार starting from 3.3.94 स्त्रियाम्। to 3.3.112.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- तत्र 0 – From 3.1.92 तत्रोपपदं सप्तमीस्थम्।; indicating the धातोः अधिकार, decleared by 3.1.91 धातोः।.

[LSK] अस्मिन् $^{7/1}$ धातु-अधिकारे $^{7/1}$ असरूपः $^{1/1}$ अपवाद्-प्रत्ययः $^{1/1}$ उत्सर्गस्य $^{6/1}$ बाधकः $^{1/1}$ वा ^{0} स्यात् $^{III/1}$ स्त्री-धिकार-उक्तम् $^{2/1}$ विना ^{0}॥

In this धातु-अधिकार starting from 3.1.91 धातोः।, an अपवाद्-प्रत्यय which does not have the same letters as the उत्सर्ग is optionally the बाधक, negater, except for the प्रत्ययs taught in the स्त्रियाम् section.

1). Examples for असरूप-अपवाद-प्रत्यय being optional:

- उत्सर्ग-प्रत्यय : तव्य and अनीयर् after any धातु by 3.1.96 तव्यत्तव्यानीयर्।
- अपवाद-प्रत्यय : यत् after अजन्त-धातु by 3.1.97 अचो यत् ।

Here, the बाधक status for यत् is optional. Thus चि धातु can take both उत्सर्ग and अपवाद प्रत्ययs, resulting in चेय, as well as चेतव्य and चयनीय. In the same manner, देय, दातव्य, and दानीय are seen.

The same relationship is seen in ण्वुल् and तृच् as उत्सर्ग by 3.1.133 ण्वुल्तृचौ। and क as अपवाद by 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः।, resulting in बुध (क), बोधक (ण्वुल्), and बोद्धृ (तृच्) for बुध् धातु, and ज्ञ (क), ज्ञायक (ण्वुल्, with 7.3.33 आतो युक् चिण्कृतोः।), and ज्ञाता (तृच्) for ज्ञा धातु, and so on.

2). Examples for सरूप-अपवाद-प्रत्यय being not optional:

- उत्सर्ग-प्रत्यय : यत् after अजन्त-धातु by 3.1.97 अचो यत् ।
- अपवाद-प्रत्यय : ण्यत् after ऋदन्त-धातु by 3.1.124 ऋहलोर्ण्यत्।

Here, after अनुबन्धलोप, both यत् and ण्यत् are य, सरूप. Then the बाधक status for ण्यत् is not optional. Thus हृ धातु can take only ण्यत्, resulting in only one form हार्य.

The same relationship is seen in अण् as उत्सर्ग by 3.2.1 कर्मण्यण् । and क as अपवाद by 3.2.3 आतोऽनुपसर्गे कः।, resulting only in गोद (क) for दा धातु.

3). Examples for असरूप-अपवाद-प्रत्यय being not optional in स्त्रियाम् अधिकार:

- उत्सर्ग-प्रत्यय : क्तिन् after any धातु by 3.3.94 स्त्रियां क्तिन्।
- अपवाद-प्रत्यय : अ after प्रत्यय-अन्त-धातु by 3.3.102 अ प्रत्ययात्।

Here, they are असरूप after अनुबन्धलोप. Since they are in स्त्रियाम् अधिकार, the बाधक status for अ is not optional. Thus चिकीर्ष धातु (कृ + सन्) can take only अ, resulting in only one form चिकीर्ष.

[अधिकारसूत्रम्] 3.1.95 कृत्याः ।

प्रत्ययs taught in this section up to 3.1.132 are termed कृत्य.

कृत्याः $^{1/3}$ ।

1 word in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- कृत्याः 1/3 – This is संज्ञा. संज्ञिनs are these six प्रत्ययs taught in this section and one प्रत्यय taught in a वार्त्तिक.

[LSK] "ण्वुल्तृचौ (3.1.133)" इति ^{0} अतः ^{0} प्राक् ^{0} कृत्य-संज्ञाः $^{1/3}$ स्युः $^{III/3}$॥

These प्रत्ययs taught before 3.1.133 ण्वुल्तृचौ। are termed कृत्य.

Here are प्रत्ययs termed कृत्य -

1) तव्यत् (3.1.96)
2) तव्य (3.1.96)
3) अनीयर् (3.1.96)
4) यत् (3.1.97)
5) क्यप् (3.1.106)
6) ण्यत् (3.1.124)
7) केलिमर् (वार्त्तिकम्)

[विधिसूत्रम्] 3.4.67 कर्तरि कृत् । ~ प्रत्ययः

कृत् प्रत्यय, if there is no mention of its meanings, denotes कर्तृ by default.

कर्तरि $^{7/1}$ कृत् $^{1/1}$ । ~ प्रत्ययः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- कर्तरि 7/1 – In विषयसप्तमी; in the sense of कर्तृ.
- कृत् 1/1 – प्रत्यय termed कृत् by 3.1.93 कृदतिङ्।.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] कृत्-प्रत्ययः $^{1/1}$ कर्तरि $^{7/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

कृत्-प्रत्यय is in the sense of कर्तृ.

[LSK] इति ^{0} प्राप्ते $^{7/1}$ –

When this is applicable to कृत्य-प्रत्ययs –

[विधिसूत्रम्] 3.4.70 तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः। ~ प्रत्ययाः

कृत्य, क्त, and खलर्थ प्रत्ययs are in the sense of कर्मणि and भावे only.

तयोः $^{7/2}$ एव ^{0} कृत्य-क्त-खलर्थाः $^{1/3}$ । ~ प्रत्ययाः $^{1/3}$

3 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- तयोः 7/2 – तद्, a pronoun pointing out what has been discussed. From the previous sūtra 3.4.69 लः कर्मणि च भावे चाकर्मकेभ्यः।, तयोः is understood as कर्मणि च भावे च.
- एव 0 – This limits the meaning of तयोः from कर्तरि.
- कृत्य-क्त-खलर्थाः 1/3 – Three types of प्रत्ययs are compounded into ID.
  1) कृत्य – प्रत्ययs defined by 3.1.96 कृत्याः।
  2) क्त – क्त-प्रत्यय as told 3.2.102 निष्ठा। and 3.3.174 क्तिच्क्तौ च संज्ञायाम् ।, where क्त is taught without specifying any कारक or भाव.
  3) खल्-अर्थ – कृत्-प्रत्यय खल् is taught by 3.3.126 ईषद्दुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् ।. खल्-अर्थ is ईषद्दुःसुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु. प्रत्ययs taught in such meanings are खल् and युच् (3.3.128 आतो युच्।)
- प्रत्ययाः 1/3 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।, with वचनविपरिणाम.

[LSK] एते $^{1/3}$ भाव-कर्मणोः $^{7/2}$ एव ^{0} स्युः $^{III/3}$ ।

कृत्य, क्त, and खलर्थ प्रत्ययs are in the sense of कर्मणि and भावे only.

Other sūtras which teach meanings of कृत्य-प्रत्यय are listed below.

[विधिसूत्रम्] 3.3.163 प्रैषातिसर्गप्राप्तकालेषु कृत्याश्च । ~ लोट् प्रत्ययाः

कृत्य-प्रत्ययs are used in the sense of प्रैष (directing), अतिसर्ग (permitting), and प्राप्तकाल (proper time).

प्रैष-अतिसर्ग-प्राप्तकालेषु $^{7/3}$ कृत्याः $^{1/3}$ च ^{0} । ~ प्रत्ययाः $^{1/3}$

1) Example for प्रैष (directing): जलम् $^{1/1}$ आनेतव्यम् $^{1/1}$ त्वया $^{3/1}$ । water must be brought by you.
   In लोट्, त्वम् $^{1/1}$ जलम् $^{2/1}$ आनय $^{II/1}$ (कर्तरि)। त्वया $^{3/1}$ जलम् $^{1/1}$ आनीयताम् $^{III/1}$ (कर्मणि)।
2) Example for अतिसर्ग (permitting): भवता $^{3/1}$ जलम् $^{1/1}$ पातव्यम् $^{1/1}$ । water may be drunk by you.
   In लोट्, भवान् $^{1/1}$ जलम् $^{2/1}$ पिबतु $^{III/1}$ (कर्तरि)। भवता $^{3/1}$ जलम् $^{1/1}$ पीयताम् $^{III/1}$ (6.4.66) (कर्मणि)।
3) Example for प्राप्तकाल (proper time): त्वया $^{3/1}$ इदानीम् ^{0} पलायितव्यम् $^{1/1}$ । Now is escape time for you.
   In लोट्, त्वया $^{3/1}$ पलाय्यताम् $^{III/1}$ (भावे)।

[विधिसूत्रम्] 3.3.169 अर्हे कृत्यतृचश्च । ~ लिङ्

कृत्य-प्रत्ययs, तृच् and लिङ् are used in the sense of अर्ह (deserving, worthy of).

अर्हे $^{7/1}$ कृत्य-तृचः $^{1/3}$ च ^{0} । ~ लिङ् $^{1/1}$

For example, त्वया $^{3/1}$ कन्या $^{1/1}$ वोढव्या $^{1/1}$ (कृत्य, तव्य)। त्वया $^{3/1}$ कन्या $^{1/1}$ वोढा $^{1/1}$ (तृच्)। The girl deserves to be married with you. त्वम् $^{1/1}$ कन्याम् $^{2/1}$ वहेः $^{II/1}$ (लिङ्)। You deserve to marry the girl.

[विधिसूत्रम्] 3.3.171 कृत्याश्च । ~ आवश्यक-आधमर्ण्ययोः णिनिः

कृत्य-प्रत्ययs and णिनिँ are suffixed in the sense of necessity, or obligation for debt to be repaid.

कृत्याः $^{1/3}$ च ^{0} । ~ आवश्यक-आधमर्ण्ययोः $^{7/2}$ णिनिँः $^{1/1}$

For example, भवता $^{3/1}$ खलु ^{0} कटः $^{1/1}$ कर्तव्यः, करणीयः, कार्यः, कृत्यः $^{1/1}$ । The mat must be made by you. भवता $^{3/1}$ शतम् $^{1/1}$ दातव्यम्, देयम् $^{1/1}$ । One hundred (rupees) has to be repaid by you.

[विधिसूत्रम्] 3.3.172 **शकि लिङ् च ।** ~ कृत्यः

कृत्य-प्रत्ययs and लिङ् are suffixed in the sense of capability.

शकि $^{7/1}$ लिङ् $^{1/1}$ **च** ^{0} । ~ कृत्यः $^{1/1}$

For example, भवता $^{3/1}$ खलु ^{0} भारः $^{1/1}$ वोढव्यः $^{1/1}$ (कृत्य, तव्य)। This load can be carried by you. भवान् $^{1/1}$ खलु ^{0} भारम् $^{2/1}$ वहेत् $^{III/1}$ (लिङ्)। You can carry the load.

[विधिसूत्रम्] 3.1.96 तव्यत्तव्यानीयरः। ~ धातोः प्रत्ययाः पराः

तव्यत्, तव्य, and अनीयर् are कृत्य-प्रत्ययs suffixed after any धातु.

तव्यत्-तव्य-अनीयरः $^{1/3}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययाः $^{1/3}$ पराः $^{1/3}$

1 word in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- तव्यत्-तव्य-अनीयरः 1/3 – These are कृत्य-प्रत्ययs.
  1) तव्यत् = The last त् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation. The content is तव्य.
  2) तव्य = Even though this is सरूप to तव्यत्, since there is no उत्सर्ग-अपवाद relationship, they both can be suffixed after any धातु.
  3) अनीयर् = The last र् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation. The content is अनीय.
- धातोः 5/1 – After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययाः 1/3 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।; with वचनविपरिणाम adapting to तव्यत्तव्यानीयरः $^{1/3}$.
- पराः 1/3 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।; with वचनविपरिणाम adapting to तव्यत्तव्यानीयरः $^{1/3}$.

[LSK] धातोः $^{5/1}$ एते $^{1/3}$ प्रत्ययाः $^{1/3}$ स्युः $^{III/3}$ ।

These (तव्यत्, तव्य, and अनीयर्) are the प्रत्ययs suffixed after धातु.

An example for भावे is shown first.

[LSK] एधितव्यम् $^{1/1}$, एधनीयम् $^{1/1}$ त्वया $^{3/1}$। Growing has to be done by you (you have to grow up).

एधँ वृद्धौ (1AS) to grow ।

एध् + तव्य 3.1.96 तव्यत्तव्यानीयरः। ~ धातोः प्रत्ययाः पराः

एध् + इट् तव्य 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।

एधितव्य

एध् + अनीय 3.1.96 तव्यत्तव्यानीयरः। ~ धातोः प्रत्ययाः पराः

एधनीय

[LSK] भावे $^{7/1}$ औत्सर्गिकम् $^{1/1}$ एकवचनम् $^{1/1}$ क्लीबत्वम् $^{1/1}$ च ^{0} ।

In this context, एधितव्य and एधनीय denote भाव, action, which does not have लिङ्ग or वचन. For such words, नपुंसकलिङ्ग and एकवचन are used by default for declension.

The next is an example for कर्मणि.

[LSK] चेतव्यः $^{1/1}$, चयनीयः $^{1/1}$ वा ^{0} धर्मः $^{1/1}$ त्वया $^{3/1}$। Puṇya has to be accumulated by you.

चिञ् चये (1UA) to collect ।

चि + तव्य	3.1.96 तव्यत्तव्यानीयरः। ~ धातोः प्रत्ययाः पराः
चे + तव्य	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य
चेतव्य	
चि + अनीय	3.1.96 तव्यत्तव्यानीयरः। ~ धातोः प्रत्ययाः पराः
चे + अनीय	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य
चय् + अनीय	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्
चयनीय	

(वार्त्तिकम्) केलिमर उपसङ्ख्यानम् ।

Further enumeration for केलिमर् to कृत्य-प्रत्यय has to be done.

केलिमरः $^{6/1}$ उपसङ्ख्यानम् $^{1/1}$ ।

2 words in the वार्त्तिक

- केलिमरः 6/1 – Of the suffix केलिमर्; in सम्बन्धे षष्ठी to उपसङ्ख्यानम्;

  The first letter क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते।, and it is for गुणनिषेध. The last र् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation. The content is एलिम.
- उपसङ्ख्यानम् 1/1 – Further enumeration whose necessity was found by वार्त्तिककार.

[LSK] पचेलिमाः $^{1/3}$ माषाः $^{1/3}$ । पक्तव्याः $^{1/3}$ इत्यर्थः $^{1/1}$।

Black grams are eligible to be cooked. The same meaning as कृत्य-प्रययs such as तव्य.

डु॑प॒चँष् पाके (1UA) to cook ।

पच् + एलिम (वा.) केलिमर उपसङ्ख्यानम् ।

पचेलिम

[LSK] भिदेलिमाः $^{1/3}$ सरलाः $^{1/3}$। भेत्तव्याः $^{1/3}$ इत्यर्थः $^{1/1}$।

Sarala trees are permitted to be trimmed.

[LSK] कर्मणि $^{7/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$॥

In these examples, केलिमर्-प्रत्यय is used in the sense of कर्मणि.

Side note: In काशिका, केलिमर् is considered to be कर्मकर्तरि. The meaning of this प्रत्यय is "this does … by itself". Of the above examples, their meanings are "they cook themselves (they are easy to cook)", "These trees cut themselves (they are easy to cut)".

[विधिसूत्रम्] 3.3.113 कृत्यल्युटो बहुलम् ।

Application of कृत्य and ल्युट् vary.

कृत्य-ल्युटः $^{1/3}$ बहुलम् ^{0} ।

2 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- कृत्य-ल्युटः 1/3 – कृत्य-प्रत्ययs and ल्युट् are compounded in ID.
- बहुलम् 0 – Manifold, variously applicable.

  The meaning of बहुल is four-fold:

  1) क्वचित् प्रवृत्तिः = The result of the rule is seen where the rule is not applicable.

  2) क्वचित् अप्रवृत्तिः = The result of the rule is not seen where the rule is applicable.

  3) क्वचित् विभाषा = Both application and non-application of the rule are seen.

  4) क्वचित् अन्यत् = A result which is not told by the rule is seen.

  The following śloka in the वृत्ति is about this four-fold बहुलम्.

[LSK] क्वचित् ^{0} प्रवृत्तिः $^{1/1}$ क्वचित् ^{0} अप्रवृत्तिः $^{1/1}$ क्वचित् ^{0} विभाषा $^{1/1}$ क्वचित् ^{0} अन्यत् $^{1/1}$ एव ^{0} ।
विधेः $^{6/1}$ विधानम् $^{1/1}$ बहुधा ^{0} समीक्ष्य ^{0} चतुर्विधम् $^{2/1}$ बाहुलकम् $^{2/1}$ वदन्ति $^{III/3}$॥ १॥

Application of a rule is manifold, such as applied in some places, not applied in some places, optional in some places, and other modification is seen in some places. Seeing this fact, (the knowers of the language) teach the manifoldness is fourfold.

[LSK] स्नाति $^{III/1}$ अनेन $^{3/1}$ इति ^{0} स्नानीयम् $^{1/1}$ चूर्णम् $^{1/1}$।

With which one takes bath is called स्नानीय, a type of powder.

Here, कृत्य-प्रत्यय अनीय is used in the sense of करणे. As कृत्य-प्रत्ययs are enjoined in the sense of कर्मणि and भावे by 3.4.70 तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः।, this usage of कृत्य in करणे is क्वचित्प्रवृत्ति.

स्ना + अनीय (करणे) 3.3.113 कृत्यल्युटो बहुलम् ।

स्नानीय 6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

[LSK] दीयते $^{III/1}$ अस्मै $^{4/1}$ इति ^{0} दानीयः $^{1/1}$ विप्रः $^{1/1}$॥

One for whom something has to be given is called दानीय, such as priest.

Here, अनीय is used in the sense of सम्प्रदाने. This usage of कृत्य in करणे is क्वचित्प्रवृत्ति.

दा + अनीय (सम्प्रदाने) 3.3.113 कृत्यल्युटो बहुलम् ।

दानीय 6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

[विधिसूत्रम्] 3.1.97 अचो यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

After अच्-ending धातु, कृत्य-प्रत्यय यत् is suffixed.

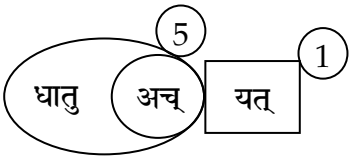

अचः $^{5/1}$ यत् $^{1/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- अचः 5/1 – This is an adjective to धातोः. By तदन्तविधि, this is understood as अजन्तधातोः.
- यत् 1/1 – This is कृत्य-प्रत्यय.
- धातोः 5/1 – After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] अजन्तात् $^{5/1}$ धातोः $^{5/1}$ यत् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

यत् is suffixed after अच्-ending धातु.

[LSK] चेयम् $^{1/1}$॥

चि॒ञ् चयने (5UA) to heap up ।

चि + यत्	3.1.97 अचो यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः
चे + य	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः
चेय	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The gender of कृत्य-प्रत्यय-ending प्रातिपदिक is decided by the word it qualifies. Being अदन्त-प्रातिपदिक, it declines like राम and ज्ञान् in masculine and neuter. In feminine, स्त्रीप्रत्यय टाप् is suffixed, and it declines like गङ्गा.

Other examples:

जि + यत् = जेय (जय्य when it is शकि-अर्थे by 6.1.81 क्षय्य-जय्यौ शक्त्यर्थे ।)

क्षि + यत् = क्षेय (क्षय्य when it is शकि-अर्थे by 6.1.81 क्षय्य-जय्यौ शक्त्यर्थे ।)

श्रु + यत् = श्रव्य (वान्त-आदेश by 6.1.79 वान्तो यि प्रत्यये ।, 6.1.80 धातोस्तन्निमित्तस्यैव।)

लू + यत् = लव्य (वान्त-आदेश by 6.1.79 वान्तो यि प्रत्यये ।, 6.1.80 धातोस्तन्निमित्तस्यैव।)

[विधिसूत्रम्] 6.4.65 ईद्यति । ~ आतः अङ्गस्य

आ is replaced by ई when यत् follows.

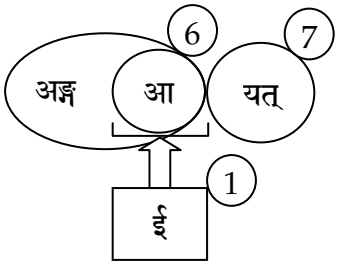

ईत्$^{1/1}$ यति$^{7/1}$ । ~ आतः$^{6/1}$ अङ्गस्य$^{6/1}$

2 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- ईत् 1/1 – This is आदेश.
- यति 7/1 – यत् is one of the कृत्य-प्रत्ययs.
- आतः 6/1 – By तदन्तविधि with अङ्गस्य, आदन्त-अङ्गस्य is understood. Then 1.1.52 अलोऽन्त्यस्य। is required.
- अङ्गस्य 6/1 – From अधिकारसूत्र 6.4.1 अङ्गस्य ।

[LSK] यति$^{7/1}$ परे$^{7/1}$ आतः$^{6/1}$ ईत्$^{1/1}$ स्यात्$^{III/1}$ ।

ई is the substitute in the place of the last letter of आ-ending धातु when यत् follows.

[LSK] देयम्$^{1/1}$।

दा + यत्	3.1.97 अचो यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः
दी + य	6.4.65 ईद्यति । ~ आतः अङ्गस्य
दे + य	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः
देय	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] ग्लेयम्$^{1/1}$॥

ग्लै हर्षक्षये (1P) to wane

ग्ला	6.1.45 आदेच उपदेशेऽशिति ।
ग्ला + यत्	3.1.97 अचो यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः
ग्ली + य	6.4.65 ईद्यति । ~ आतः अङ्गस्य
ग्ले + य	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः
ग्ले य	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 3.1.98 पोरदुपधात् । ~ यत् धातोः प्रत्ययः परः

After धातु ending with पवर्ग which is preceded by short अ, कृत्य-प्रत्यय यत् is suffixed.

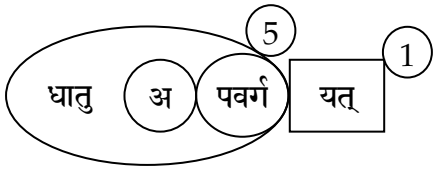

पोः $^{5/1}$ अदुपधात् $^{5/1}$ । ~ यत् $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- पोः 5/1 – पुँ, representing five letters of पवर्ग. This is an adjective to धातोः. By तदन्तविधि, this is understood as पवर्ग-अन्त-धातोः.
- अदुपधात् 5/1 – This is an adjective to धातोः. अत् उपधा यस्य सः अदुपधः (116B) = धातुः । that धातु which has a short अ as its उपधा.
- यत् 1/1 – From 3.1.97 अचो यत् ।. This is कृत्य-प्रत्यय.
- धातोः 5/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.91 धातोः।. After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] पवर्ग-अन्तात् $^{5/1}$ अदुपधात् $^{5/1}$ यत् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

यत् is suffixed after पवर्ग-ending धातु which has a short अ in its उपधा.

[LSK] ण्यतः $^{6/1}$ अपवादः $^{1/1}$।

This is अपवाद to ण्यत्.

[LSK] शप्यम् $^{1/1}$ । लभ्यम् $^{1/1}$॥

शप् + यत्	3.1.98 पोरदुपधात् । ~ यत् धातोः प्रत्ययः परः
शप्य	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

This is another ण्यत्-अपवाद:

[विधिसूत्रम्] 3.1.99 शकि-सहोश्च । ~ यत् धातोः प्रत्ययः परः

शक् and सह्-धातुs takes यत्.

This is ण्यत्-अपवाद. शक्य and सह्य are made by this sūtra.

[विधिसूत्रम्] 3.1.109 एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

After इण्/स्तु/शास्/वृ/दृ/जुष्-धातुs, कृत्य-प्रत्यय क्यप् is suffixed.

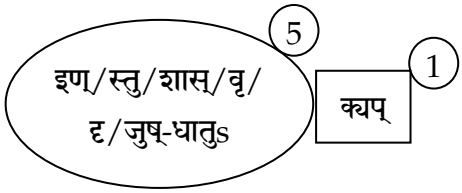

एति-स्तु-शास्-वृ-दृ-जुषः $^{5/1}$ क्यप् $^{1/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- एति-स्तु-शास्-वृ-दृ-जुषः 5/1 –These six धातुs are in SD.
  1) एति is श्तिप्-धातुनिर्देश of इण् गतौ (2P) to go; क्यप् is अपवाद to 3.1.97 अचो यत्।.
  2) स्तु – ष्टुञ् स्तुतौ (2P) to praise; क्यप् is अपवाद to 3.1.97 अचो यत्। and 3.1.125 ओरावश्यके। ~ ण्यत्.
  3) शास् – शासुँ अनुशिष्टौ (2P) to teach; क्यप् is अपवाद to 3.1.127 ऋहलोर्ण्यत्।.
  4) वृ – वृञ् वरणे (5U) to choose; क्यप् is अपवाद to 3.1.127 ऋहलोर्ण्यत्।.
  5) दृ – दृञ् आदरे (6A) to respect; usually used with आङ् उपसर्ग. क्यप् is अपवाद to 3.1.127 ऋहलोर्ण्यत्।.
  6) जुष् – जुषीँ प्रीतिसेवनयोः। (6A) to worship; क्यप् is अपवाद to 3.1.127 ऋहलोर्ण्यत्।.
- क्यप् 1/1 – This is कृत्य-प्रत्यय. Being कित्, गुण does not happen in धातु. पित् is to bring तुक्-आगम्.

  Even though क्यप् is already said in 3.1.106 वदः सुपि क्यप् च।, again क्यप् is said because ण्यत् by 3.1.125 ओरावश्यके।, which is अपवाद to यत्, is to be again negated by क्यप् by this sūtra.
- धातोः 5/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.91 धातोः।. After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] एभ्यः $^{5/3}$ क्यप् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ॥

क्यप् is suffixed after इण्/स्तु/शास्/वृ/दृ/जुष्-धातुs.

[विधिसूत्रम्] 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ।

When पित् कृत् प्रत्यय follows ह्रस्व letter, तुक्-आगम is attached to the ह्रस्व.

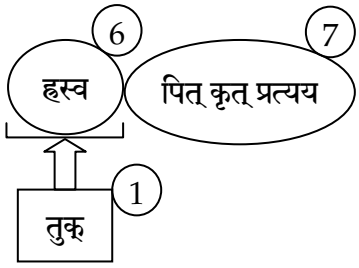

ह्रस्वस्य $^{6/1}$ पिति $^{7/1}$ कृति $^{7/1}$ तुक् $^{1/1}$ ।

4 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- ह्रस्वस्य 6/1 – Short vowel; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- पिति 7/1 – प् इत् यस्य सः पित् (116B), तस्मिन् । This is an adjective to कृति.
- कृति 7/1 – कृत्-प्रत्यय; in परसप्तमी.
- तुक् 1/1 – This is आगम. By 1.1.46 आद्यन्तौ टकितौ।.

[LSK] इत्यः $^{1/1}$। That which is to be reached

इ + क्यप्	3.1.109 एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् । ~ धातोः प्रत्ययः परः
इ त् + य	6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ।
इत्य	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] स्तुत्यः $^{1/1}$। That which is to be praised

स्तु + क्यप्	3.1.109 एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् । ~ धातोः प्रत्ययः परः
स्तु त् + य	6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ।
स्तुत्य	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] शासुँ अनुशिष्टौ $^{7/1}$॥

To suffix क्यप् to this धातु, the next sūtra is required.

[विधिसूत्रम्] 6.4.34 शास इदङ्हलोः। ~ उपधायाः क्ङिति अङ्गस्य

The उपधा of शास्-धातु is replaced by इ when अङ् or हलादि क्ङिति प्रत्यय follows.

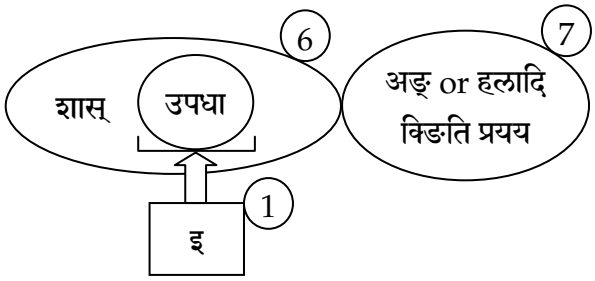

शासः $^{6/1}$ इत् $^{1/1}$ अङ्-हलोः $^{7/2}$ । ~ उपधायाः $^{6/1}$ क्ङिति $^{7/1}$ अङ्गस्य $^{6/1}$

3 words in the सूत्र; ; 3 words as अनुवृत्ति

- शासः 6/1 – शास्-धातु; in सम्बन्धे षष्ठी to उपधायाः.
- इत् 1/1 – This is आदेश.
- अङ्-हलोः 7/2 – अङ् is a विकरणप्रत्यय for लुङ्, and by itself is a condition परनिमित्त. हल् is an adjective to प्रत्यय, which is implied from अङ्गस्य. By तदादिविधि, हलादौ क्ङिति प्रत्यये is understood. अङ् च हल् च अङ्-हलौ (ID), तयोः।; in परसप्तमी.
  Example for अङ् – अशिषत्, अशिषताम्, अशिषन् ...
  Example for हलादि ङित् – शिष्टः $^{III/2}$ शिष्वः $^{I/2}$ शिष्मः $^{I/1}$
- उपधायाः 6/1 – In स्थानेयोगा षष्ठी.
- क्ङिति 7/1 – This is an adjective to हलादौ प्रत्यये.
- अङ्गस्य 6/1 – From अधिकारसूत्र 6.4.1 अङ्गस्य।

[LSK] शासः $^{6/1}$ उपधायाः $^{6/1}$ इत् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ अङि $^{7/1}$ हलादौ $^{7/1}$ क्ङिति $^{7/1}$ ।

इ is the substitute in the place of the penultimate letter of शास्-धातु when अङ् or हल्-beginning कित् or ङित् follows.

[LSK] शिष्यः $^{1/1}$। शिक्षायोग्यः, the one who is eligible for study.

शास् + क्यप्	3.1.109 एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् । ~ धातोः प्रत्ययः परः
श् इ स् + य	6.4.34 शास इदङ्हलोः। ~ उपधायाः क्ङिति अङ्गस्य
शिष् + य	8.3.60 शासिवसिघसीनां च । ~ मूर्धन्यः सः
शिष्य	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

Examples for 3.1.109 एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् । continue.

[LSK] वृत्यः $^{1/1}$। that which is to be chosen

वृ+ क्यप् 3.1.109 एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

वृ त् + य 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ।

वृत्य 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] आदृत्यः $^{1/1}$। that which is to be respected

आङ् + दृ + क्यप्

[LSK] जुष्यः $^{1/1}$॥ that which is to be worshipped

Here are some क्यप्-विधायक-सूत्रs:

[विधिसूत्रम्] 3.1.110 **ऋदुपधाच्चाक्लृपिचृतेः।** ~ क्यप् धातोः प्रत्ययः परः

धातु which has ऋ as उपधा takes कृत्य-प्रत्यय क्यप्, except for क्लृप् and चृत्.

This is ण्यत्-अपवाद. दृश्य, वृत्य, वृध्य, etc. are made by this sūtra.

[विधिसूत्रम्] 3.1.120 **विभाषा कृवृषोः ।** ~ क्यप् धातोः प्रत्ययः परः

कृ/वृष्-धातु takes optionally कृत्य-प्रत्यय क्यप्.

कृत्य and वृष्य are made by this sūtra. The other option is ण्यत्, resulting in कार्य and वर्ष्य.

After the धातु मृजूँ शुद्धौ (2P) to purify, being ऋदुपध, क्यप् is प्राप्त by 3.1.110 ऋदुपधाच्चाक्लृपिचृतेः।. The next sūtra gives प्राप्त-विभाषा.

[विधिसूत्रम्] 3.1.113 मृजेर्विभाषा । ~ क्यप् धातोः प्रत्ययः परः

After मृज्, क्यप् is optional.

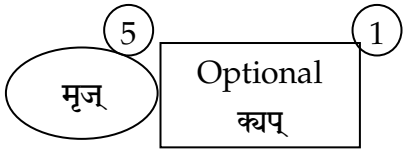

मृजेः $^{5/1}$ विभाषा ^{0} । ~ क्यप् $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- मृजेः 5/1 – मृज्-धातु.
- विभाषा 0 – क्यप् is प्राप्तविभाषा. The other option is ण्यत् by 6.1.124 ऋहलोर्ण्यत् ।.
- क्यप् 1/1 – From 3.1.109 एतिस्तुशास्वृदृजुषः क्यप् ।.
- धातोः 5/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.91 धातोः।. After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] मृजेः $^{5/1}$ क्यप् $^{1/1}$ वा ^{0} ।

क्यप् is optional after मृज्-धातु.

[LSK] मृज्यः $^{1/1}$॥

मृज् + क्यप् 3.1.113 मृजेर्विभाषा । ~ क्यप् धातोः प्रत्ययः परः

क्यप् being कित्, वृद्धि by 7.2.114 मृजेर्वृद्धिः। is negated by 1.1.5 क्ङिति च । ~ गुणवृद्धी न.

मृज् + य 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The other option for मृज् is given in the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 3.1.124 ऋहलोर्ण्यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

After ऋवर्ण or हल्-ending धातु, कृत्य-प्रत्यय ण्यत् is suffixed.

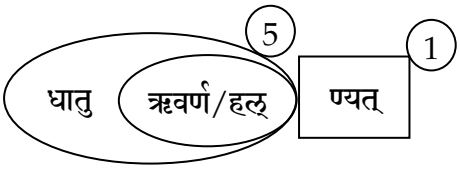

ऋ-हलोः $^{6/2}$ ण्यत् $^{1/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- ऋ-हलोः 6/2 – This 6th case is to be understood as 5th case. With धातोः by तदन्तविधि, it is understood as ऋवर्ण-अन्तधातोः and हलन्त-धातोः.
- ण्यत् 1/1 – This is कृत्य-प्रत्यय. ण् is इत् by 1.3.7 चुटू।. णित् causes वृद्धि to its अङ्ग.
- धातोः 5/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.91 धातोः।. After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] ऋवर्ण-अन्तात् $^{5/1}$ हल्-अन्तात् $^{5/1}$ च ^{0} धातोः $^{5/1}$ ण्यत् $^{1/1}$।

ण्यत् is suffixed after ऋवर्ण-ending and हल्-ending धातु.

[LSK] कार्यम् $^{1/1}$। that which has to be done

कृ + ण्यत्	3.1.124 ऋहलोर्ण्यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः
कार् + य	7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य; 1.1.51 उरण् रपरः।
कार्य	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] हार्यम् $^{1/1}$। that which has to be taken

[LSK] धार्यम् $^{1/1}$॥ that which has to be held

In the same process as कार्यम्.

As for the ण्यत् option of मृज्, being हलन्त, मृज् takes ण्यत्.

मृज् + ण्यत् 3.1.124 ऋहलोर्ण्यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

Here, गुण by 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च। ~ सार्वधातुकार्धधतुकयोः is applicable. The next sūtra gives an अपवाद to the गुण.

[विधिसूत्रम्] 7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः ।

च् and ज् are replaced by क् and ग् when घित्-प्रत्यय or ण्यत् follows.

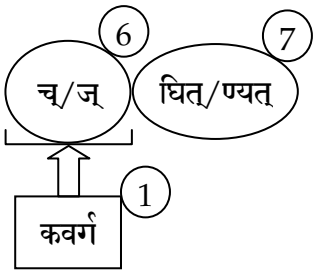

च-जोः $^{6/2}$ कु $^{1/1}$ घित्-ण्यतोः $^{7/2}$।

3 words in the सूत्र; ; no अनुवृत्ति is required.

- च-जोः 6/2 – चः च ज् च चजौ (ID), तयोः।; the अ after च is for उच्चारण. In स्थानेयोगा षष्ठी.
- कु 1/1 – This is आदेश. By 1.1.50 स्थानेऽन्तरतमः ।, the आदेश is decided for च् as क्, and for ज् as ग्.
- घित्-ण्यतोः 7/2 – घ् इत् यस्य सः घित् (116B) = प्रत्ययः। ण्यत् is of 3.1.124 ऋहलोर्ण्यत्।. They are compounded in ID; in परसप्तमी.

[LSK] चजोः $^{6/2}$ कुत्वम् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ घिति $^{7/1}$ ण्यति $^{7/1}$ च ^{0} परे $^{7/1}$॥

कवर्ग is the substitute in the place of च्/ज् when घित् प्रत्यय or ण्यत् follows.

मृज् + ण्यत् 3.1.124 ऋहलोर्ण्यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

मृग् + य 7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः ।

Here, गुण by 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । is प्राप्त. The next sūtra gives अपवाद to that.

[विधिसूत्रम्] 7.2.114 मृजेर्वृद्धिः । ~ अङ्गस्य

इक् of मृज्-धातु takes वृद्धि when प्रत्यय follows.

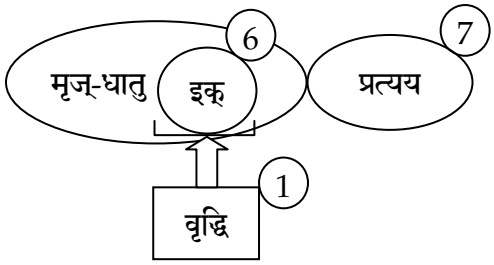

मृजेः $^{6/1}$ वृद्धिः $^{1/1}$। ~ अङ्गस्य $^{6/1}$

2 words in the सूत्र; ; 1 word as अनुवृत्ति

- मृजेः 6/1 – मृज्-धातु with इक्-धातुनिर्देश; in सम्बन्धे षष्ठी to इकः, which is brought from 1.1.3 इको गुणवृद्धी।; finally, मृजेः इकः स्थाने is understood.
- वृद्धिः 1/1 – This is आदेश. By 1.1.50 स्थानेऽन्तरतमः।, the closest to the स्थानिन् ऋ which is आ is chosen. आ becomes रपर by 1.1.51 उरण् रपरः।.
- अङ्गस्य 6/1 – From अधिकारसूत्र 6.4.1 अङ्गस्य।. Even though there is no परनिमित्त specified in the sūtra, by the परिभाषा "धातोः कार्यम् उच्यमानं तत् प्रत्यये भवति। (the modification of धातु is said when प्रत्यय follows.)", it is understood that वृद्धि happens when a प्रत्यय follows मृज्-धातु. मृज् being a धातु, the प्रत्यय which follows must be either सार्धधातुक or आर्धधातुक.

[LSK] मृजेः $^{6/1}$ इकः $^{6/1}$ वृद्धिः $^{1/1}$ सार्वधातुकार्धधातुकयोः $^{7/2}$।

वृद्धि is the substitute in the place of इक् of मृज् when सार्वधातुक or आर्धधातुक प्रत्यय follows.

[LSK] मार्ग्यः $^{1/1}$॥ that which has to be cleaned

मृज् + ण्यत्	3.1.124 ऋहलोर्ण्यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः
मृग् + य	7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः ।
म् आर् ग् + य	7.2.114 मृजेर्वृद्धिः । ~ अङ्गस्य
मार्ग्य	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

भुजँ पालनाभ्यवहारयोः (7U) to protect, to eat

भुज् + ण्यत् 3.1.124 ऋहलोर्ण्यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

When the meaning of the धातु is taken as अभ्यवहार, to eat, the formation of ण्यत्-ending word is given as निपात by the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 7.3.69 भोज्यं भक्ष्ये । ~ न कु

In the sense of an edible thing, the word should be भोज्य.

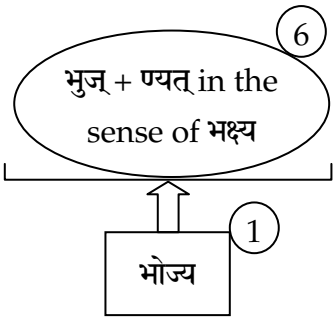

भोज्यम् $^{1/1}$ भक्ष्ये $^{7/1}$ । ~ न ^{0} कु $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; ; 2 words as अनुवृत्ति

- भोज्यम् 1/1 – This form is निपातन, a form given without grammatical steps.
- भक्ष्ये 7/1 – In the sense of an edible thing.
- न 0 – From 7.3.59 न क्वादेः।, the topic of negation of कुत्व starts.
- कु 1/1 – From 7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः ।.

[LSK] भोग्यम् $^{1/1}$ अन्यत् $^{1/1}$॥

In any other meanings, the form should be भोग्यम्.

भुज् (7U) to experience, to protect, etc.

भुज् + ण्यत् 3.1.124 ऋहलोर्ण्यत् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

भुग् + य 7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः ।

भोग् + य 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ गुणः सार्वधातुकार्धधातुकयोः अङ्गस्य

भोग्य 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

Here is a list of some कृत्य-ending forms.

धातु	तव्य, अनीयर्	यत्/क्यप्/ण्यत्
गम्	गन्तव्य, गमनीय	गम्य (यत् by 3.1.98 पोरदुपधात् । ~ यत्)
चिन्त्	चिन्तयितव्य, चिन्तनीय चिन्ति (णिजन्त) + इतव्य चिन्ते + इतव्य चिन्तय् + इतव्य चिन्ति (णिजन्त) + अनीय चिन्त् + अनीय (णेरनिटि)	चिन्त्य (ण्यत्, णेरनिटि)
ज्ञा	ज्ञातव्य, ज्ञानीय	ज्ञेय (यत्, ईद्यति)
त्यज्	त्यक्तव्य (चोः कुः), त्यजनीय	त्याज्य (ण्यत्)
दह्	दग्धव्य (घत्व, धत्व, जश्त्व), दहनीय	दाह्य (ण्यत्)
दा	दातव्य, दानीय	देय (यत्, ईद्यति)
ध्यै	ध्यातव्य, ध्यायीय (आत्त्वम्)	ध्येय (यत्, ईद्यति)
दृश्	द्रष्टव्य, दर्शनीय दृ अम् श् + तव्य (अम्-आगम by 6.1.58 सृजि-दृशोः झलि अम् अकिति।), द्रश् + तव्य (यण्), द्रष् + तव्य (षत्व), द्रष्टव्य (ष्टुत्व)	दृश्य (क्यप् by 3.1.110 ऋदुपधाच्चाक्लृपिचृतेः। ~ क्यप्)
ब्रू	वक्तव्य, वचनीय (2.4.53 ब्रुवो वचिः, चोः कुः)	वाक्य (ण्यत्, कुत्व by 7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः), अवश्यवाच्य (आवश्यके अर्थे कुत्वं न भवति by 7.3.65 ण्य आवश्यके), वाच्य, अवाच्य (7.3.67 वचोऽशब्दसंज्ञायाम्)
वह्	वोढव्य, वहनीय वढ् + तव्य (हो ढः), वढ् + धव्य, वढ् + ढव्य, व + ढव्य, वो + ढव्य (6.3.112 सहिवहोरोअदवर्णस्य)	वाह्य (ण्यत्), वह्य (करणे यत् by 3.1.102 वह्यं करणे)
सह्	सोढव्य (same as above), सहनीय	साह्य

[LSK] इति ^{0} कृत्यप्रक्रिया $^{1/1}$ ॥

Thus ends the section of कृत्य.

अथ पूर्वकृदन्तम्

[विधिसूत्रम्] 3.1.133 **ण्वुल्तृचौ ।** ~ धातोः प्रत्ययः परः

After any धातु, ण्वुल् and तृच् are suffixed in the sense of कर्तरि.

ण्वुल्-तृचौ $^{1/2}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

1 word in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- ण्वुल्-तृचौ 1/2 – This is कृत्-प्रत्यय in कर्तरि by 3.4.67 कर्तरि कृत् ।

  ण्वुल् = The content is वु which is replaced by अक by the next sūtra. ण् is इत् by 1.3.7 चुटू; Being णित्, the suffix causes वृद्धि to its अङ्ग. ल् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation.

  तृच् = The content is तृ. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation.
- धातोः 5/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.91 धातोः।. After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] धातोः $^{5/1}$ एतौ $^{1/2}$ स्तः $^{III/2}$।

After धातु, these two प्रत्ययs, ण्वुल् and तृच्, are suffixed.

[LSK] "कर्तरि कृत्" इति ^{0} कर्तृ-अर्थे $^{7/1}$॥

By default, कृत्-प्रत्ययs are in the sense of कर्तरि by 3.4.67 कर्तरि कृत्।.

[विधिसूत्रम्] 7.1.1 युवोरनाकौ ।

यु and वु are replaced by अन and अक respectively.

यु-वोः $^{6/1}$ अन-अकौ $^{1/2}$ ।

2 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- यु-वोः 6/1 – युः च वुः च युवुः (SD, पुंस्त्व is सौत्र, masculine is the license of sūtra)
- अन-अकौ 1/2 – अनः च अकः च अनाकौ (ID); this is आदेश. By 1.3.10 यथासंख्यमनुदेशः समानाम्।, यु is replaced by अन, and वु is replaced by अक. Since आदेश is अनेकाल्, by परिभाषा 1.1.55 अनेकाल्शित् सर्वस्य।, all the letters of स्थानिन् are replaced.

[LSK] यु वु एतयोः $^{6/2}$ अन-अकौ $^{1/2}$ स्तः $^{III/2}$ ।

अन and अक are substitutes in the place of यु and वु, respectively.

The लिङ्ग of ण्वुल् and तृच्-ending words is decided by the word which they qualify.

[LSK] कारकः $^{1/1}$ ।

कृ + ण्वुल्	3.1.133 ण्वुल्तृचौ । ~ धातोः प्रत्ययः परः
कृ + अक	7.1.1 युवोरनाकौ ।
कार् + अक	7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य; 1.1.51 उरण् रपरः ।
कारक	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The ण्वुल्-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । is suffixed, then अ before क is replaced by इ by the sūtra 7.3.44 प्रत्ययस्थात् कात् पूर्वस्यात इदाप्यसुपः।; e.g., कारिका; and it declines like गङ्गा.

[LSK] कर्ता $^{1/1}$॥

कृ + तृच्	3.1.133 ण्वुल्तृचौ । ~ धातोः प्रत्ययः परः
कर् + तृ	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः
कर्तृ	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The तृच्-ending कृदन्त becomes तृजन्त-प्रातिपदिक, and declines like धातृ in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, ङीप् by 4.1.5 ऋन्नेभ्यो ङीप् । is suffixed and it declines like नदी.

[विधिसूत्रम्] 3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः

In the sense of कर्तरि, ल्यु (अन), णिनि (इन्) and अच् are suffixed, after नन्दि etc., ग्रह् etc., and पच् etc., respectively.

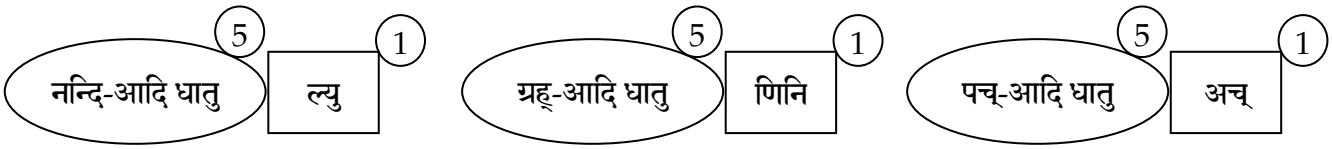

नन्दि-ग्रहि-पच्-आदिभ्यः $^{5/3}$ ल्यु-णिनि-अचः $^{1/3}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- नन्दि-ग्रहि-पच्-आदिभ्यः 5/3 – नन्दि-आदि, ग्रहि-आदि, and पचादि are गणs listed in गणपाठः. नन्दिः च ग्राहिः च पच् च नन्दिग्रहिपचः (ID), एते आदयः येषां ते नन्दिग्रहिपचादयः (116B), तेभ्यः।; in दिग्योगे पञ्चमी. नन्दि is made of नन्द् + हतुमति णिच्[1], while ग्रहि is made of ग्रह् with इक्-धातुनिर्देश.
  Note that धातुs are not listed in these गणs. Instead, प्रातिपदिकs ending with ल्यु/णिनिँ/अच् are listed.
- ल्यु-णिनिँ-अचः 1/3 – These are कृत्-प्रत्ययs.
  1) ल्यु = the content is यु, which is replaced by अन; ल् is इत् for intonation.
  2) णिनिँ = ण् is इत् by 1.3.7 चुटू । and for वृद्धि. इँ is also इत्. The content is इन्.
  3) अच् = च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् । and is for pronunciation.
- धातोः 5/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.91 धातोः।. After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] नन्दि-आदेः $^{5/1}$ ल्युः $^{1/1}$, ग्रहि-आदेः $^{5/1}$ णिनिः $^{1/1}$, पच्-आदेः $^{5/1}$ अच् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

ल्यु (अन), णिनि (इन्) and अच् are suffixed, after नन्द् etc., ग्रह् etc., and पच् etc., respectively.

---

[1] [गणपाठः] नन्दि-वशि-मदि-दूषि-साधि-वर्धि-शोभि-रोचिभ्यो ण्यन्तेभ्यः संज्ञायाम् । नन्दनः वाशनः मदनः दूषणः साधनः वर्धनः शोभनः रोचनः । These eight words are proper nouns made of these धातुs with हेतुमत् णिच्.

Words in नन्दि-आदि-गण are made of ल्यु in the sense of कर्तरि. Examples follow.

[LSK] नन्दयति $^{III/1}$ इति ^{0} नन्दनः $^{1/1}$। one who makes somebody pleased.

टुनदिँ समृद्धौ (1P) to be pleased

न न् द्	7.1.58 इदितो नुम् धातोः ।
नन्द् + णिच्	3.1.26 हेतुमति च । ~ णिच्
नन्दि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
नन्दि + ल्यु	3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः
नन्दि + अन	7.1.1 युवोरनाकौ ।
नन्द् + अन	6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः आर्धधातुके
नन्दन	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] जनम् $^{2/1}$ अर्दयति $^{III/1}$ इति ^{0} जनार्दनः $^{1/1}$।

अर्दँ हिंसायाम् (10U) to kill

अर्द् + णिच्	3.1.26 हेतुमति च । ~ णिच्
अर्दि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
जन + ङस् + अर्दि + ल्यु	3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः
जन + ङस् + अर्दि + अन	7.1.1 युवोरनाकौ ।
जन + ङस् + अर्द् + अन	6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः आर्धधातुके
जन + ङस् + अर्दन	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ समासः सुप् सुपा तत्पुरुषः
	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
जन + अर्दन	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्
जनार्दन	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

[LSK] लवणः $^{1/1}$ । sea salt

लुनाति इति लवणः । that which cuts. रसविशेष, or राक्षसविशेष.

लूञ् लवने (9U) to cut

लू + ल्यु	3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः
लू + अन	7.1.1 युवोरनाकौ ।
लो + अन	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः
लव् + अन	6.1.78 एचोऽयवायावः। ~ अचि संहितायाम्
लवण	The णत्व is निपातन as listed in the गण.

In the same manner, मधुं सूदयति विनाशयति इति मधुसूदनः, शोभयति इति शोभनः, वर्धयति इति वर्धनः, तपयति इति तपनः, मदयति इति मदनः, रमते इति रमयति इति वा रमणः, etc. are in the नन्द्यादिगण.

The ल्यु-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । is suffixed, and it declines like गङ्गा.

Words in ग्रहि-आदि-गण are made of णिनिँ In the sense of कर्तरि.

[LSK] ग्राही $^{1/1}$ ।

गृह्णाति इति ग्राही । one who seizes

ग्रहँ उपादने (9U) to seize

ग्रह् + णिनिँ	3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः
ग्राह् + इन्	7.2.116 अत उपधायाः । ~ वृद्धिः ञ्णिति अङ्गस्य
ग्राहिन्	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The णिनिँ-ending कृदन्त becomes नकारान्त-प्रातिपदिक, and declines like योगिन् in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, ङीप् by 4.1.5 ऋन्नेभ्यो ङीप् । is suffixed and it declines like नदी.

[LSK] स्थायी $^{1/1}$ ।

तिष्ठति इति स्थायी । one who stands

ष्ठा गतिनिवृत्तौ (1P) to stay

स्था + णिनिँ	3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः
स्था य् + इन्	7.3.33 आतो युक् चिण्कृतोः । ~ ञ्णिति
स्थानिन्	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] मन्त्री $^{1/1}$ ।

मन्त्रयते इति मन्त्री । one who consults

मत्रिँ गुप्तभाषणे (10U) to murmur

म न् त्र्	7.1.58 इदितो नुम् धातोः ।
मन्त्र् + णिच्	3.1.25 सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्ण- चूर्णचुरादिभ्यो णिच् ।
मन्त्रि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
मन्त्रि + णिनिँ	3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः
मन्त्र् + अन	6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः आर्धधातुके
मन्त्रिन्	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

In the same manner, निवसति इति निवसी, उत्सहते इति उत्साही, अपराध्यति इति अपराधी, etc. are in the ग्रह्यादिगण.

[LSK] पच्-आदिः $^{1/1}$ आकृतिगणः $^{1/1}$ ॥

पचादि is an आकृतिगण.

पचति इति पचः । one who cooks.

पच् + अच्	3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः
पच	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

In the same manner, वक्ति इति वचः, वदति इति वदः, चलः इति चलः पतः इति चलः, पतति इति पतः, वसति इति वसः, etc. are in the पचादिगण.

The अच्-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter.

In feminine, टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । is suffixed, and it declines like गङ्गा. However, some of the words in पचादिगण are made टित् by Pāṇini so that ङीप् is to be suffixed in feminine by 4.1.15 टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरपः ।. Such words are: नदट्, भषट्, प्लवट्, चरट्, गरट्, तरट्, चोरट्, गाहट्, सूरट्, and देवट्.

For example,

चरति इति चरः, चरी वा । one who goes

चर् + अच्	3.1.134 नन्दिग्रहिपचादिभ्यो ल्युणिन्यचः। ~ धातोः प्रत्ययः परः
चर	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
चर + ङीप्	4.1.15 टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरपः । ~ ङीप् अनुपसर्जनात् अतः स्त्रियाम्
चर् + ई	6.4.148 यस्येति च । ~ भस्य लोपः तद्धिते

[विधिसूत्रम्] 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । ~ धातोः प्रत्ययः परः

After धातु which has इक् as its उपधा, and ज्ञा/प्री/कृ-धातुs, क is suffixed in the sense of कर्तरि.

इगुपध-ज्ञा-प्री-किरः $^{5/1}$ कः $^{1/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- इगुपध-ज्ञा-प्री-किरः 5/1 – इक् उपधा यस्य सः इगुपधः (116B) that which has इक् as its उपधा, such as बुध्, चित्, मृद् ।; this is an adjective to धातोः.
  इगुपधः च ज्ञा च प्री च कृ च इगुपधज्ञाप्रीकिर् (SD), तस्मात् इगुपधज्ञाप्रीकिरः।
- कः 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 हलन्त्यम्।, for गुणवृद्धिनिषेध. The content of प्रत्यय is अ.
- धातोः 5/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.91 धातोः।. After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] एभ्यः $^{5/3}$ कः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

क is suffixed after these धातुs.

[LSK] बुधः $^{1/1}$।

बुध्यति इति बुधः । one who knows

बुधँ अवगमने (4A) to know

बुध् + क 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । ~ धातोः प्रत्ययः परः

बुध् + अ 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] कृशः $^{1/1}$।

कृश्यति इति कृशः । one who is thin

कृशँ (4P) to emaciate

कृश् + क 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । ~ धातोः प्रत्ययः परः

कृश् + अ 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] ज्ञः $^{1/1}$।

जानाति इति ज्ञः । one who knows

ज्ञा अवबोधने (9P) to know

ज्ञा + क 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । ~ धातोः प्रत्ययः परः

ज्ञ् + अ 6.4.64 आतो लोप इटि च । ~ अचि क्ङिति आर्धधातुके

ज्ञ 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] प्रियः $^{1/1}$।

प्रीणाति इति प्रियः । one who pleases

प्री॒ञ् तर्पणे कान्ती च (9U) to please

प्री + क 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । ~ धातोः प्रत्ययः परः

प्रिय् + अ 6.4.77 अचि श्नुधातुभ्रुवां य्वोरियङुवङौ । ~ अङ्गस्य

प्रिय 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] किरः $^{1/1}$॥

किरति विक्श्ःइपति इति किरः । one who scatters

कॄ विक्षेपे (6P) to scatter

कॄ + क 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । ~ धातोः प्रत्ययः परः

किर् + अ 7.1.100 ऋत इद्धातोः । ~ अङ्गस्य

किर 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The क-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । is suffixed, and it declines like गङ्गा.

[विधिसूत्रम्] 3.1.136 आतश्चोपसर्गे । ~ कः धातोः प्रत्ययः परः

After आ-ending धातु with उपसर्ग as its उपपद (a word meaningfully connected to धातु), क is suffixed in the sense of कर्तरि.

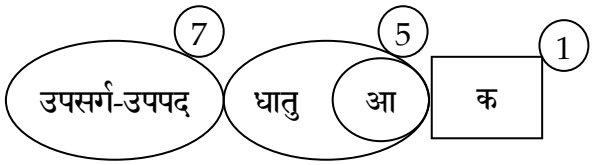

आतः $^{5/1}$ च ^{0} उपसर्गे $^{7/1}$ । ~ कः $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- आतः 5/1 – This is an adjective to धातोः. By तदन्तविधि, आदन्त-धातोः is understood.
- च 0 – This brings कः from the previous sūtra.
- उपसर्गे 7/1 – In उपपद-सप्तमी by 3.1.92 तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ।.
- कः 1/1 – This is प्रत्यय; from 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः ।
- धातोः 5/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.91 धातोः।. After धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.
- प्रत्ययः 1/1 – From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.
- परः 1/1– From अधिकारसूत्र 3.1.1 प्रत्ययः।.

[LSK] प्रज्ञः $^{1/1}$ । one who knows

Here, प्र is an उपसर्ग. क by 3.1.135 इगुपधज्ञाप्रीकिरः कः । is applicable. However, because it is परसूत्र, 3.1.136 आतश्चोपसर्गे । is used.

प्र + ज्ञा + क	3.1.136 आतश्चोपसर्गे । ~ कः धातोः प्रत्ययः परः
प्र + ज्ञ् + अ	6.4.64 आतो लोप इटि च । ~ क्ङिति आर्धधातुके
प्रज्ञ	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] सुग्लः $^{1/1}$॥

सुष्ठु ग्लायति इति सुग्लः । an unhappy person

ग्लै हर्षक्षये (1P) to be weary

ग्ला	6.1.45 आदेच उपदेशेऽशिति ।
सु + ग्ला + क	3.1.136 आतश्चोपसर्गे । ~ कः धातोः प्रत्ययः परः
सु + ग्ल् + अ	6.4.64 आतो लोप इटि च । ~ क्ङिति आर्धधातुके
सुग्ल	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 3.1.144 गेहे कः । ~ ग्रहः धातोः प्रत्ययः परः

After ग्रह्-धातु, क is suffixed in the sense of कर्तरि, when the meaning of कृदन्त is गेह, a house.

गेहे $^{7/1}$ कः $^{1/1}$ । ~ ग्रहः $^{5/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- गेहे 7/1 – In विषय-सप्तमी. When the meaning of कृदन्त is गेह, a house
- कः 1/1 – This is प्रत्यय. This is अपवाद to ण which is enjoined in the previous sūtra 3.1.143 विभाषा ग्रहेः। ~ णः.
- ग्रहः 5/1 – From 3.1.143 विभाषा ग्रहः।. After ग्रह्-धातु; in दिग्योगे पञ्चमी.

[LSK] गेहे $^{7/1}$ कर्तरि $^{7/1}$ ग्रहेः $^{5/1}$ कः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

In the meaning of that which houses, क is the suffix after ग्रह्-धातु.

[LSK] गृहम् $^{1/1}$॥

ग्रहँ उपादने (9U) to take hold of

ग्रह् + क	3.1.144 गेहे कः । ~ धातोः प्रत्ययः परः
ग् ऋ अ ह् + अ	6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छति- भृज्जतीनां ङिति च। ~ किति संप्रसारणम्
ग् ऋ ह् + अ	6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्
गृह	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

गृह is a neuter word.

[विधिसूत्रम्] 3.2.1 कर्मण्यण् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

After any धातु with कर्म-उपपद, अण् is suffixed in the sense of कर्तरि.

कर्मणि $^{7/1}$ अण् $^{1/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- कर्मणि 7/1 – In उपपद-सप्तमी by 3.1.92 तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ।.
- अण् 1/1 – This is प्रत्यय.

[LSK] कर्मणि $^{7/1}$ उपपदे $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ अण् $^{1/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

अण् is suffixed after धातु with कर्म-उपपद.

[LSK] कुम्भम् $^{2/1}$ करोति $^{III/1}$ इति ^{0} कुम्भकारः $^{1/1}$॥

कुम्भ + ङस् + कृ + अण् 3.2.1 कर्मण्यण् ।

Because कृ + अण् is कृदन्त, कुम्भ takes 6th case by 2.3.65 कर्तृकर्मणोः कृति । ~ षष्ठी.

By the presence of उपपद, which is कुम्भम्, अण् is suffixed to कृ by 3.2.1 कर्मण्यण् ।.

कुम्भ + ङस् + कृ + अण् 2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः

Without suffixing सुप् to कृदन्त, समास can be made because of this परिभाषा "गतिकारकोपपदानां कृद्भिः सह समासवचनं प्राक् सुबुत्पत्तेः।" .

कुम्भ + ङस् + कार 7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः, 1.1.51 उरण् रपरः ।

प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा 1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

कुम्भ + कार 2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

The अण्-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, अण्-ending प्रातिपदिक takes ङीप् by 4.1.15 टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरपः । and it declines like नदी.

Other examples are:

भाष्यं करोति इति भाष्यकारः ।

हव्यं वहति इति हव्यवाहः ।

विश्वं धारयति इति विश्वधारः ।

The next sūtra gives अपवाद to अण्.

[विधिसूत्रम्] 3.2.3 आतोऽनुपसर्गे कः । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः

After आ-ending धातु with कर्म-उपपद, when it comes without उपसर्ग, क is suffixed in the sense of कर्तरि.

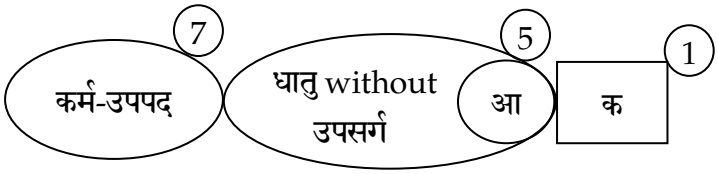

आतः $^{5/1}$ अनुपसर्गे $^{7/1}$ कः $^{1/1}$ । ~ कर्मणि $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- आतः 5/1 – This is an adjective to धातोः. By तदन्तविधि, आदन्त-धातोः is understood.
- अनुपसर्गे 7/1 – This 7th case has to be understood as 5th case. This is an adjective to धातोः. अविद्यमानः उपसर्गः यस्य धातोः सः अनुपसर्गः (NB), तस्मात् ।
- कः 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 हलन्त्यम्।, for गुणवृद्धिनिषेध. The content of प्रत्यय is अ.
- कर्मणि 7/1 – From 3.2.1. कर्मण्यण् ।; in उपपद-सप्तमी by 3.1.92 तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ।.

[LSK] आदन्तात् $^{5/1}$ धातोः $^{5/1}$ अनुपसर्गात् $^{5/1}$ कर्मणि $^{7/1}$ उपपदे $^{7/1}$ कः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

क is suffixed after अ-endingधातु which does not have उपसर्ग, when there is कर्म-उपपद for the धातु.

[LSK] अणः $^{6/1}$ अपवादः $^{1/1}$ ।

क is an अपवाद to अण्. After अनुबन्धलोप, they are सरूप. Thus the बाधकत्व of क is not optional.

[LSK] "आतो लोप इटि च (6.4.64)"।

[LSK] गोदः $^{1/1}$ । धनदः $^{1/1}$ । कम्बलदः $^{1/1}$ ।

गां/धनं/कम्बलं ददाति इति गोदः। one who gives a cow/wealth/blanket.

गो + ङस् + दा + क	3.2.3 आतोऽनुपसर्गे कः । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
गो + ङस् + द् + अ	6.4.64 आतो लोप इटि च । ~ अचि क्ङिति आर्धधातुके
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
गो + द	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

The क-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । is suffixed, and it declines like गङ्गा.

पदकृत्य is done.

[LSK] "अनुपसर्गे" किम्^{0} ? गोसंदायः$^{1/1}$ ।

Why is there a word "अनुपसर्गे"? In the case of गोसंदाय, अण् is suffixed because the धातु comes with उपसर्ग.

गां संददाति इति गोसंदायः । one who gives a cow well.

गो + ङस् + सम् + दा + अण्	3.2.1 कर्मण्यण् । ~ धातोः प्रत्ययः परः

Because of the उपसर्ग, क by 3.2.3 आतोऽनुपसर्गे कः । is not applicable.

	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
गो + ङस् + सम् + दा + युक् अ	7.3.33 आतो युक् चिण्कृतोः । ~ ञ्णिति
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
गो + सम् दाय	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

Other examples are:

नॄन् पाति इति नृपः ।

कृतं जानाति इति कृतज्ञः ।

The next वार्त्तिक allows क-प्रत्यय in the cases to which क is not applicable by Pāṇini-sūtras.

(वार्त्तिकम्) मूलविभुजादिभ्यः कः । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः

To achieve the forms such as मूलविभुज, क is suffixed.

मूलविभुजादिभ्यः $^{4/3}$ कः $^{1/1}$ । ~ कर्मणि $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the वार्त्तिक; 4 words as अनुवृत्ति

- मूलविभुजादिभ्यः 4/3 – मूलविभुजः आदिः येषां ते मूलविभुजादयः (116B), तेभ्यः।; मूलविभुजादि is an आकृतिगण listing क-ending words which cannot be created by existing sūtras.
- कः 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 हलन्त्यम्।, for गुणवृद्धिनिषेध. The content of प्रत्यय is अ.
- कर्मणि 7/1 – From 3.2.1. कर्मण्यण् ।; in उपपद-सप्तमी by 3.1.92 तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ।.

[LSK] मूलानि $^{2/3}$ विभुजति $^{III/1}$ इति ^{0} मूलविभुजः $^{1/1}$ रथः $^{1/1}$ । a vehicle which bends roots

मूल + आम् + वि + भुज् + क	(वा.) मूलविभुजादिभ्यः कः । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
मूल + विभुज	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

[LSK] आकृतिगणः $^{1/1}$ अयम् $^{1/1}$ ।

This गण is open-ended.

[LSK] महीध्रः $^{1/1}$ । कुध्रः $^{1/1}$ । mountain

महीं/कुं धरति इति महीध्रः । One who supports the earth

मही + ङस् + धृ + क	(वा.) मूलविभुजादिभ्यः कः । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
मही + ङस् + ध्र् + अ	6.1.77 इको यणचि । ~ संहितायाम्
मही + ध्र	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

Other examples are:

कृतं हन्ति इति कृतघ्नः । one who does not appreciate the help he received

कृत + ङस् + हन् + क	(वा.) मूलविभुजादिभ्यः कः । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
कृत + ङस् + ह् न् + अ	6.4.98 गमहनजनखनघसां लोपः क्ङित्यनङि । ~ उपधायाः
कृत + ङस् + घ् न् + अ	7.3.54 हो हन्तेर्ञ्णिन्नेषु । ~ कु
कृत + घ्न	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

[विधिसूत्रम्] 3.2.16 चरेष्टः। ~ अधिकरणे सुपि धातोः प्रत्ययः परः

After चर्-धातु with अधिकरण-उपपद, ट is suffixed in the sense of कर्तरि.

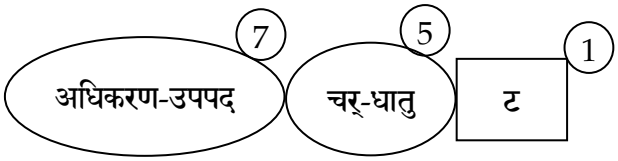

चरेः $^{5/1}$ टः $^{1/1}$ । ~ अधिकरणे $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- चरेः 5/1 – चर्-धातु with इक्-धातुनिर्देश; in दिग्योगे पञ्चमी.
- टः 1/1 – This is प्रत्यय. ट् is इत् by 1.3.7 चुटू।, for स्त्री-प्रत्यय ङीप् to come in feminine by 4.1.15 टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरपः ।.
- अधिकरणे 7/1 – उपपद should indicate अधिकरण, either time or place, of the action indicated by the धातु. From 3.2.15 अधिकरणे शेतेः ।; in विषयसप्तमी, indicating the meaning of सुबन्त-उपपद.
- सुपि 7/1 – From 3.2.4 सुपि स्थः।; in उपपदसप्तमी. By प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणम्, सुबन्त-उपपदे is understood.

[LSK] अधिकरणे $^{7/1}$ उपपदे $^{7/1}$ ।

ट is suffixed after चर्-धातु, when there is अधिकरण-उपपद.

[LSK] कुरुचरः $^{1/1}$ ॥

कुरुषु चरति इति कुरुचरः । one who roams in the country of Kuru

कुरु + सु + चर् + ट	3.2.16 चरेष्टः। ~ अधिकरणे धातोः प्रत्ययः परः
सु is अधिकरणे सप्तमी.	
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
कुरु + चर	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

The ट-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, टित् प्रातिपदिक takes ङीप् by 4.1.15 टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्वरपः । and it declines like नदी.

Other examples are: नक्तं चरति इति नक्तञ्चरः।, निशायां चरति इति निशाचरः।, वने चरति इति वनेचरः (अलुक् by 6.3.13 तत्पुरुषे कृति बहुलम्।)

The next sūtra gives ट for चर् even when the उपपद is not अधिकरण.

[विधिसूत्रम्] 3.2.17 भिक्षासेनादायेषु च । ~ चरेः टः सुप्सु धातोः प्रत्ययः परः

After चर्-धातु with भिक्षा/सेना/आदाय उपपद, which is not अधिकरणे उपपद also, ट is suffixed in the sense of कर्तरि.

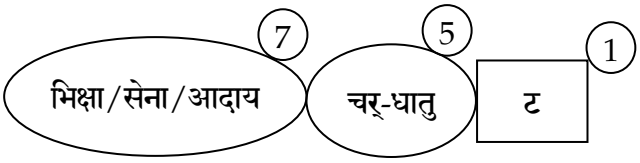

भिक्षा-सेना-आदायेषु $^{7/3}$ च ^{0} । ~ चरेः $^{5/1}$ टः $^{1/1}$ सुप्सु $^{7/3}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- भिक्षा-सेना-आदायेषु 7/3 – Three words are compounded in ID; in उपपदसप्तमी.
- च 0 – This brings चरेः टः.
- चरेः 5/1 – From 3.2.16 चरेष्टः।; चर्-धातु with इक्-धातुनिर्देश; in दिग्योगे पञ्चमी.
- टः 1/1 – From 3.2.16 चरेष्टः।; this is प्रत्यय.
- सुप्सु 7/3 – From 3.2.4 सुपि स्थः। with वचनविपरिणाम to match with भिक्षा-सेना-आदायेषु. This allows any कारक other than अधिकरण as उपपद.

[LSK] भिक्षाचरः $^{1/1}$ ।

भिक्षां चरति इति भिक्षाचरः । One who moves around for alms

भिक्षा + ङस् + चर् + ट	3.2.17 भिक्षासेनादायेषु च । ~ चरेः टः सुप्सु धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
भिक्षा + चर	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

[LSK] सेनाचरः $^{1/1}$ ।

सेनां चरति इति सेनाचरः । One who enters into an army

[LSK] आदाय ^{0} इति ^{0} ल्यबन्तम् $^{1/1}$ आयादायचरः $^{1/1}$ ॥

आदाय mentioned in the sūtra is a ल्यप्-ending word, consisting of: आङ् + दा + ल्यप्.

आदाय चरति इति आदायचरः । One who goes after taking

[विधिसूत्रम्] 3.2.20 कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु । ~ टः कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः

After कृ-धातु with कर्म-उपपद, ट is suffixed in the sense of कर्तरि, indicating the cause for the meaning of the उपपद, regularity, or under the control of the meaning of the उपपद.

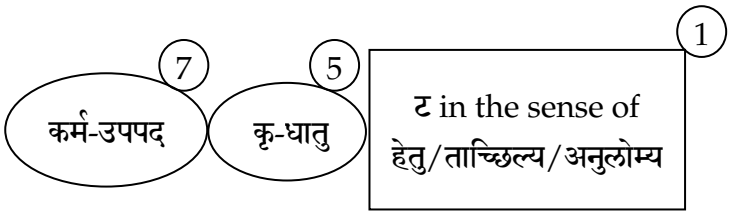

कृञः $^{5/1}$ हेतु-ताच्छील्य-आनुलोम्येषु $^{7/3}$ । ~ टः $^{1/1}$ कर्मणि $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 5 words as अनुवृत्ति

- कृञः 5/1 – डुकृञ् करणे। in apposition to धातोः; in दिग्योगे पञ्चमी.
- हेतु-ताच्छील्य-आनुलोम्येषु 7/3 – Three words are in ID; in विषयसप्तमी connected to the प्रत्यय.
  1) हेतु = The cause, that which makes/causes something. E.g., यशस्करी विद्या ।
  2) ताच्छील्य = Regularity, the one who always makes something. E.g., दुःखकरः मूर्खः ।
  3) आनुलोम्य = The one who follows something. E.g., वाक्यकरः सेवकः ।
- टः 1/1 – From 3.2.16 चरेष्टः।; this is प्रत्यय.
- कर्मणि 7/1 – From 3.2.1 कर्मण्यण्।; in उपपदसप्तमी.

[LSK] एषु $^{7/3}$ द्योत्येषु $^{7/3}$ करोतेः $^{5/1}$ टः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ॥

When these senses are intended, ट is suffixed after कृ-धातु.

यशः करोति इति यशस्करी विद्या । that which makes (causes) fame is knowledge.

यशस् + ङस् + कृ + ट	3.2.20 कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु । ~ टः कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
यशस् + ङस् + कर् + अ	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः अङ्गस्य
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
यशस् + कर	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्
यशरुँ + कर	8.2.66 ससजुषो रुँः । ~ पदस्य
यशः + कर	8.3.15 खर्वसानयोर्विसर्जनीयः । ~ रः पदस्य

Here, optional जिह्वामूलीय and विसर्ग are प्राप्त by 8.3.37 कुप्वोः ≍क≍पौ च।, which is negated by the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 8.3.46 अतः कृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्वनव्ययस्य । ~ विसर्जनीयस्य सः समासे नित्यम्

विसर्ग is always replaced by स्, when followed by कृ/कमि/कंस/कुम्भ/पात्र/कुशा/कर्णी in समास.

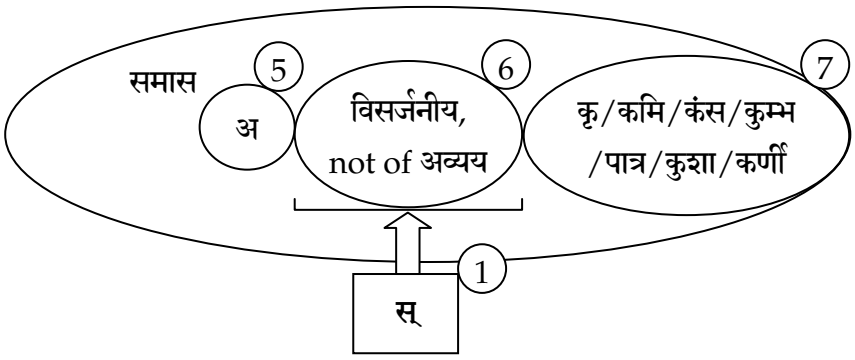

अतः $^{5/1}$ कृ-कमि-कंस-कुम्भ-पात्र-कुशा-कर्णीषु $^{7/3}$ अनव्ययस्य $^{6/1}$। ~ विसर्जनीयस्य $^{6/1}$ सः $^{1/1}$ समासे $^{7/1}$ नित्यम् ^{0}

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- अतः 5/1 – A short अ; in पूर्वपञ्चमी.
- कृ-कमि-कंस-कुम्भ-पात्र-कुशा-कर्णीषु 7/3 – These seven words are compounded in ID; in परसप्तमी.
- अनव्ययस्य 6/1 – This is an adjective to विसर्जनीयस्य; in अवयवषष्ठी.
- विसर्जनीयस्य 6/1 – From 8.3.34 विसर्जनीयस्य सः।; विसर्ग in स्थानेयोगा षष्ठी.
- सः 1/1 – From 8.3.34 विसर्जनीयस्य सः।; this is आदेश.
- समासे 7/1 – From 8.3.45 नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य।; in अधिकरणे सप्तमी. The change should be in समास.
- नित्यम् 0 – From 8.3.45 नित्यं समासेऽनुत्तरपदस्थस्य।; this is to negate the option of जिह्वामूलीय given by 8.3.37 कुप्वोः ≍क≍पौ च।.

[LSK] आत् $^{5/1}$ उत्तरस्य $^{6/1}$ अनव्ययस्य $^{6/1}$ विसर्गस्य $^{6/1}$ समासे $^{7/1}$ नित्यम् ^{0} स्-आदेशः $^{1/1}$ करोति-आदिषु $^{7/3}$ परेषु $^{7/3}$।

स् is always the substitute in the place of विसर्ग, which is not a part of अव्यय, after a short अ when कृ etc. follow in a समास.

[LSK] यशस्करी $^{1/1}$ विद्या $^{1/1}$ ।

यशः + कर

यशस् + कर	8.3.46 अतः कृकमिकंसकुम्भपात्रकुशाकर्णीष्वनव्ययस्य । ~ विसर्जनीयस्य सः समासे नित्यम्
यशस्कर + ङीप्	4.1.15 टिड्ढाणञ्द्वयसज्दघ्नञ्मात्रच्तयप्ठक्ठञ्कञ्क्करपः । ~ ङीप् स्त्रियाम्
यशस्कर् + ङीप्	6.4.148 यस्येति च । ~ भस्य लोपः तद्धिते

The next example is of ताच्छील्य of 3.2.20 कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु । ~ टः कर्मणि [LSK] श्राद्धकरः $^{1/1}$ ।

श्राद्धं करोति इति श्रद्धाकरः । the one who regularly performes śrāddha.

The next example is of आनुलोम्य of 3.2.20 कृञो हेतुताच्छील्यानुलोम्येषु । ~ टः कर्मणि [LSK] वचनकरः $^{1/1}$ ।

वचनं करोति इति वचनकरः । one who follows the word.

[विधिसूत्रम्] 3.2.28 एजेः खश् । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः

After णिच्-ending एज्-धातु with कर्म-उपपद, खश् is suffixed in the sense of कर्तरि.

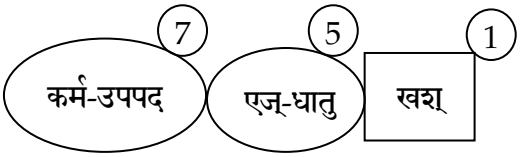

एजेः $^{5/1}$ खश् $^{1/1}$ । ~ कर्मणि $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- एजेः 5/1 – एजृँ कम्पने (1P) with णिच् by 3.1.26 हेतुमति च ।; in apposition to धातोः.
- खश् 1/1 – This is प्रत्यय. The content of प्रत्यय is अ. ख् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते।. खित्-प्रत्यय brings मुम्-आगम by 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम्।. श् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् ।. शित्-प्रत्यय is सार्वधातुक by 3.4.113 तिङ्-शित् सार्वधातुकम् ।.
- कर्मणि 7/1 – From 3.2.1 कर्मण्यण्।; in उपपदसप्तमी.

[LSK] णि-अन्तात् $^{5/1}$ एजेः $^{5/1}$ खश् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ॥

खश् is suffixed after णिच्-ending एज्-धातु.

जनम् एजयति इति जनमेजयः । the one who makes people tremble, the name of a king

एज् + णिच्	3.1.26 हेतुमति च । ~ णिच्
एजि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
जन+ ङस् + एजि + खश्	3.2.28 एजेः खश् । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः

खश् is सार्वधातुक by 3.4.113 तिङ्-शित् सार्वधातुकम् ।

जन + ङस् + एजि + शप् + अ	3.1.68 कर्तरि शप् । ~ सार्वधातुके
जन + ङस् + एजे + अ + अ	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः अङ्गस्य
जन + ङस् + एजे + अ	6.1.90 अतो गुणे । ~ पररूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्
जन + ङस् + एजय् + अ	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
जन + एजय	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

Continue with the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति अनव्ययस्य उत्तरपदे

अरुस्/द्विषत्/अजन्त-word takes मुम्-आगम when followed by खित्-ending उत्तरपद.

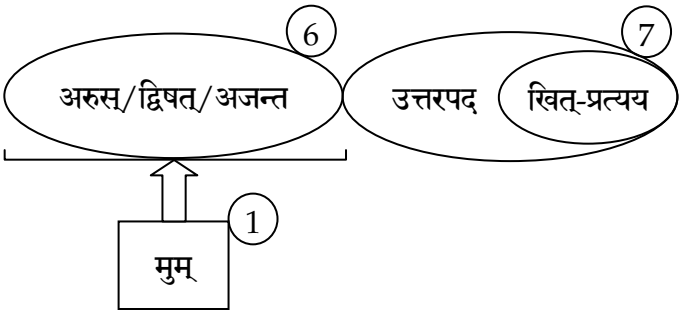

अरुर्-द्विषद्-अजन्तस्य $^{6/1}$ मुम् $^{1/1}$ । ~ खिति $^{7/1}$ अनव्ययस्य $^{6/1}$ उत्तरपदे $^{7/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- अरुर्-द्विषत्-अजन्तस्य 6/1 – अरुस् (vital point) and द्विषत् (enemy) are प्रातिपदिकs. अरुस्, द्विषत् and अच्-ending word in SD; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- मुम् 1/1 – This is आगम. म् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। and उ is उच्चारणार्थ. Being मित्, परिभाषा 1.1.47 मिदचोऽन्त्यात्परः। is applied.
- खिति 7/1 – From 6.3.66 खित्यनव्ययस्य ।; प्रत्यय which has ख् as इत्; this is an adjective to उत्तरपदे. Since this is not अल्-ग्रहण, by तदन्तविधि, खित्-प्रत्यय-अन्त-उत्तरपदे is understood.
- अनव्ययस्य 6/1 – From 6.3.66 खित्यनव्ययस्य ।. The अजन्त word should not be अव्यय, as in आत्मानं दिवा मन्यते इति दिवा-मन्यः।. दिवा is an अव्यय word.
- उत्तरपदे 7/1 – From 6.3.1 अलुगुत्तरपदे ।; when उत्तरपद follows.

[LSK] अरुषः $^{6/1}$ द्विषतः $^{6/1}$ अजन्तस्य $^{6/1}$ च ^{0} मुम्-आगमः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ खिदन्ते $^{7/1}$ परे $^{7/1}$ न ^{0} तु ^{0} अव्ययस्य $^{6/1}$॥

मुम् is attached to अरुस्, द्विषत्, or अच्-ending word which is not अव्यय, when खित्-प्रत्यय-ending word follows.

[LSK] शित्त्वात् $^{5/1}$ शप्-आदिः $^{1/1}$ ।

The प्रत्यय खश् being शित्, it is a सार्वधातुक and brings गणविकरण-प्रत्यय शप् and गुण to its अङ्ग, as seen on the previous page.

[LSK] जनम् $^{2/1}$ एजयति $^{III/1}$ इति ^{0} जनमेजयः $^{1/1}$।

जन + एजय

जन मुम् + एजय 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति अनव्ययस्य उत्तरपदे

जनमेजय

The खश्-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप्। is suffixed and it declines like रमा.

Here is an example for अरुस् of 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति अनव्ययस्य उत्तरपदे, with तुद् (6P) धातु.

अरुः तुदति पीडयति इति अरुन्तुदः । One who strikes vital point is called अरुन्तुद.

अरुस्+ ङस् + तुद् + खश्	3.2.35 विध्वरुषोस्तुदः। ~ खश् कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः

खश् is सार्वधातुक by 3.4.113 तिङ्-शित् सार्वधातुकम् ।

अरुस् + ङस् + तुद् + श + अ	3.1.77 तुदादिभ्यः शः । ~ कर्तरि सार्वधातुके
अरुस् + ङस् + तुद् + अ	6.1.90 अतो गुणे । ~ पररूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
अरुस् + तुद	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्
अरु मुम् स् + तुद	6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति उत्तरपदे with 1.1.47 मिदचोऽन्त्यात्परः।
अरु म् + तुद	8.2.23 संयोगान्तस्य लोपः । ~ पदस्य
अरुंतुद	8.3.23 मोऽनुस्वारः । ~ पदस्य
अरुन्तुद	8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।

The next is an example for द्विषत् of 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति अनव्ययस्य उत्तरपदे, with तप् (10U) धातु.

द्विषन्तं शत्रुं तापयति द्विषन्तपः । The scorcher of enemy who is entertaining enmity is called द्विषन्तप.

तप् + णिच्	3.1.25 सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्ण- चूर्णचुरादिभ्यो णिच् ।
ताप् + इ	7.2.116 अत उपधायाः । ~ अचः ञ्णिति वृद्धिः
तापि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
द्विषत् + ङस् + तापि + खश्	द्विषत्परयोस्तापेः। ~ खच् कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
द्विषत् + ङस् + तपि + अ	6.4.94 खचि ह्रस्वः । ~ णौ उपधायाः
द्विषत् + ङस् + तप् + अ	6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः आर्धधातुके
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
द्विषत् + तप	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्
द्विष मुम् त् + तप	6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति उत्तरपदे with 1.1.47 मिदचोऽन्त्यात्परः।

द्विष म् + तप	8.2.23 संयोगान्तस्य लोपः । ~ पदस्य
द्विषंतप	8.3.23 मोऽनुस्वारः । ~ पदस्य
द्विषन्तप	8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।

Another example for अजन्त for 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति अनव्ययस्य उत्तरपदे : परान् शत्रून् तापयति इति परन्तपः । The scorcher of enemies is called परन्तप.

[विधिसूत्रम्] 3.2.38 प्रियवशे वदः खच् । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः

After वद्-धातु with प्रिय and वश् as कर्म-उपपद, खच् is suffixed in the sense of कर्तरि.

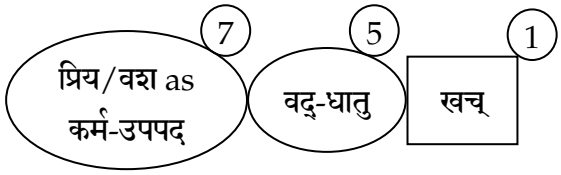

प्रिय-वशे $^{7/1}$ वदः $^{5/1}$ खच् $^{1/1}$ । ~ कर्मणि $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- प्रिय-वशे 7/1 – प्रातिपदिक in प्रिय and वश in SD; in उपपदसप्तमी.
- वदः 5/1 – वदँ व्यक्तायां वाचि (1P) to speak ।; in apposition to धातोः.
- खच् 1/1 – This is प्रत्यय. The content of प्रत्यय is अ. ख् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते।. खित्-प्रत्यय brings मुम्-आगम by 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम्।. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् । for intonation.
- कर्मणि 7/1 – From 3.2.1 कर्मण्यण्।; in उपपदसप्तमी.

[LSK] प्रियंवदः $^{1/1}$ ।

प्रियं वदति इति प्रियंवदः । the one who speaks pleasing words

प्रिय + ङस् + वद् + खच्	3.2.28 एजेः खश् । ~ कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
प्रिय + वद	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्
प्रिय मुम् + वद	6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति अनव्ययस्य उत्तरपदे
प्रियंवद	8.3.23 मोऽनुस्वारः। ~ पदस्य

The खच्-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and it declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप्। is suffixed and decline like रमा.

[LSK] वशंवदः $^{1/1}$ ॥

वशं वदति इति वशंवदः । the one who speaks obligingly to somebody; a "yes-man"

In sūtras 3.2.73 and 74, कृत्-प्रत्यय मनिन्/क्वनिप्/वनिप्/विच् are taught to be suffixed after certain धातुs as Vedic usage. The next sūtra teaches these suffixes are seen elsewhere also.

[विधिसूत्रम्] 3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ~ मनिन्क्वनिब्वनिपः विच् धातोः प्रत्ययः परः

मनिन्/क्वनिप्/वनिप्/विच् in the sense of कर्तरि are seen after other धातुs than specified by सूत्रs 3.2.73 and 74.

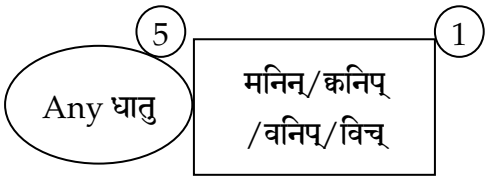

अन्येभ्यः $^{5/3}$ अपि ^{0} दृश्यन्ते $^{III/3}$ मनिन्-क्वनिप्-वनिपः $^{1/3}$ विच् $^{1/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

5 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- अन्येभ्यः 5/3 – Other धातुs than specified by सूत्रs 3.2.73 and 74.
- अपि 0 – This word negates any conditions given to धातु. It can be any धातु, it can come with or without उपपद, it can be in the Veda or outside the Veda.
- दृश्यन्ते III/3 – This shows it has to be शिष्टप्रयोग, as it is not taught as "क्रियन्ते".
- मनिन्-क्वनिप्-वनिपः 1/3 – From 3.2.74 आतो मनिन्क्वनिब्वनिपश्च। ~ छन्दसि; they are प्रत्ययs.
  मनिन् = मन् is the content. इ is उच्चारणार्थ. न् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। and for intonation.
  क्वनिप् = वन् is the content. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते। and for गुणनिषेध. इ is उच्चारणार्थ. प् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। and for तुक्-आगम by 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्।.
  वनिप् = वन् is the content. इ is उच्चारणार्थ. प् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। and for तुक्-आगम by 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्।.
- विच् 1/1 – व् is the content, which is to be elided by 6.1.67 वेरपृक्तस्य।, resulting in a zero-प्रत्यय. इ is उच्चारणार्थ. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। and for intonation.

[LSK] मनिन् $^{1/1}$ क्वनिप् $^{1/1}$ वनिप् $^{1/1}$ विच् $^{1/1}$ एते $^{1/3}$ प्रत्ययाः $^{1/3}$ धातोः $^{5/1}$ स्युः $^{III/3}$ ॥

मनिन्, क्वनिप्, वनिप्, and विच् are suffixed after धातु.

मनिन्, क्वनिप्, and वनिप् are वलादि-आर्धधातुक-प्रत्ययs, thus इट्-आगम will be attached when they are suffixed after सेट्-धातु. This इट्-आगम is negated by the next sūtra.

[निषेधसूत्रम्] 7.2.8 नेड् वशि कृति ।

वश्-beginning कृत्-प्रत्यय does not take इट्-आगम.

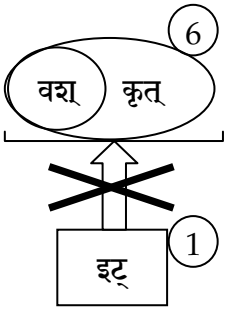

न^{0} इट्$^{1/1}$ वशि$^{7/1}$ कृति$^{7/1}$ ।

4 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- न 0 – This negates इट्.
- इट् 1/1 – This is आगम.
- वशि 7/1 – प्रत्याहारः वश्, indicating soft consonants. This is an adjective to कृति, thus तदादिविधि, वशादि-कृति is to be understood. This 7th case should be understood as 6th case.
- कृति 7/1 – This 7th case should be understood as 6th case.

[LSK] वश्-आदेः$^{6/1}$ कृतः$^{6/1}$ इट्$^{1/1}$ न^{0} स्यात्$^{III/1}$ ।

इट् is not attached to वश्-beginning कृत्-प्रत्यय.

The first example is of मनिन् with शॄ-धातु which is सेट्.

[LSK] शॄ हिंसायाम् (9PS) to hurt ॥ सुशर्मा$^{1/1}$ ।

सुष्ठु शृणाति इति सुशर्मा । the one who kills well

सु + शॄ + मनिन्	3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ~ मनिन्क्वनिब्वनिपः विच् धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः

मिन् being वलादि आर्धधातुक, इट्-आगम is प्राप्त by 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।.

This is negated by 7.2.8 नेड् वशि कृति ।

सु + शर् + मन्	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः अङ्गस्य
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
सुशर्मन्	

मनिन्-ending word declines like either राजन् or आत्मन्. If the म् of मन् is at the end of संयोग, conjunct consonants, 6.4.134 अल्लोपोऽनः। ~ भस्य is negated by 6.4.137 न संयोगाद्वमन्तात्।. In feminine, ङीप् is suffixed by 4.1.5 ऋन्नेभ्यो ङीप् ।

Thus, सुशर्मन् declines like आत्मन्. सुशर्मा सुशर्माणौ सुशर्माणः, सुशर्माणम् सुशर्माणौ सुशर्मणः, सुशर्मणा सुशर्मभ्याम् सुशर्मभिः, etc.

The second example is of क्वनिप्.

[LSK] प्रातरित्वा 1/1 ॥

प्रातर् एति इति प्रातरित्वा । the one who goes in the morning

प्रातर् + इण् + क्वनिप् 3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ~ मनिन्क्वनिब्वनिपः विच् धातोः प्रत्ययः परः

2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः

प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा 1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

वन् being वलादि आर्धधातुक, इट्-आगम is प्राप्त by 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।.

This is negated by 7.2.8 नेड् वशि कृति ।

Being कित्, गुण by 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । is negated by 1.1.5 क्ङिति च।.

प्रातर् + इ + तुक् + वन् 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ।

प्रातरित्वन्

क्वनिप्-ending word declines like either राजन् or यज्वन्. If the व् of वन् is at the end of संयोग, conjunct consonants, 6.4.134 अल्लोपोऽनः। ~ भस्य is negated by 6.4.137 न संयोगाद्वमन्तात्।.

In feminine, ङीप् is suffixed by 4.1.5 ऋन्नेभ्यो ङीप् ।

Thus, प्रातरित्वन् declines like यज्वन्. यज्वा यज्वानौ यज्वानः, यज्वानम् यज्वानौ यज्वनः, यज्वना यज्वभ्याम् यज्वभिः, etc.

The third example is of वनिप्.

विजायते इति विजावा । the one who is born in various ways

जनीँ प्रादुर्भावे (4AS) to be born

वि + जन् + वनिप् 3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ~ मनिन्क्वनिब्वनिपः विच् धातोः प्रत्ययः परः

2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः

प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा 1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

वन् being वलादि आर्धधातुक, इट्-आगम is प्राप्त by 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।.

This is negated by 7.2.8 नेड् वशि कृति ।

Continue with the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 6.4.41 विड्वनोरनुनासिकस्याऽऽत् । ~ अङ्गस्य

When विट् or वन् प्रत्यय follows, अनुनासिक-ending अङ्ग takes आ at its end.

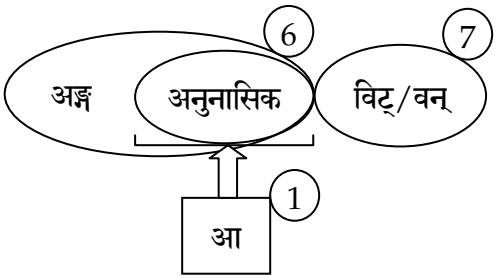

विड्-वनोः $^{7/2}$ अनुनासिकस्य $^{6/1}$ आत् $^{1/1}$ । ~ अङ्गस्य $^{6/1}$

3 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- विड्-वनोः 7/2 – विट् च वन् च विड्वनौ (ID), तयोः। suffixes विट् and वन्; in परसप्तमी.
- अनुनासिकस्य 6/1 – Nasal sound; this is an adjective to अङ्गस्य, thus understood as अनुनासिक-अन्तस्य अङ्गस्य by तदन्तविधि.
- आत् 1/1 – This is आदेश. 1.1.52 अलोऽन्त्यस्य। is required.
- अङ्गस्य 6/1 – From अधिकारसूत्र 6.4.1 अङ्गस्य।.

[LSK] अनुनासिकस्य $^{6/1}$ आत् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

आ is the substitute in the place of the last letter of अनुनासिक-ending अङ्ग when विट् or वन् follows.

[LSK] विजायते $^{III/1}$ इति ^{0} विजावा $^{1/1}$ ॥

जनीँ प्रादुर्भावे (4AS) to be born

वि + जन् + वनिप्	3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ~ मनिन्क्वनिब्वनिपः विच् धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

वन् being वलादि आर्धधातुक, इट्-आगम is प्राप्त by 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।.

This is negated by 7.2.8 नेड् वशि कृति ।

वि + ज आ + वन्	6.4.41 विड्वनोरनुनासिकस्यात् । ~ अङ्गस्य
वि + जा + वन्	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः । ~ अचि एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्
विजावन्	

वनिप्-ending word declines like either राजन् or यज्वन्. If the व् of वन् is at the end of संयोग, conjunct consonants, 6.4.134 अल्लोपोऽनः। ~ भस्य is negated by 6.4.137 न संयोगाद्वमन्तात्।.

In feminine, ङीप् is suffixed by 4.1.5 ऋन्नेभ्यो ङीप् ।

Thus, विजावन् declines like राजन्. विजावा विजावानौ विजावानः, विजावानम् विजावानौ विजाव्नः, विजाव्ना विजावभ्याम् विजावभिः, etc.

[LSK] ओणृँ अपनयने (1PS) to remove ॥ अवावा $^{1/1}$ ।

ओण् + वनिप्	3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ~ मनिन्क्वनिब्वनिपः विच् धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

वन् being वलादि आर्धधातुक, इट्-आगम is प्राप्त by 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।.

This is negated by 7.2.8 नेड् वशि कृति ।

ओ आ + वन्	6.4.41 विड्वनोरनुनासिकस्यात् । ~ अङ्गस्य
अव् + आ + वन्	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्
अवावन्	

अवावा अवावानौ अवावानः, अवावानम् अवावानौ अवाव्नः, अवाव्ना अवावभ्याम् अवावभिः, etc.

Examples of विट् are seen only in the Vedas, such as गवि जायते इति गोजाः (गो + ङि + जन् + विट् = गोजा), अप्सु जायते इति अब्जाः (अप् + सु + जन् + विट् = अब्जा), found in कठोपनिषद् 5.2.

The last example is for विच्.

[LSK] विच् ॥ रुषँ रिषँ हिंसायाम् (1PS or 4PS) to hurt ॥ रोट् $^{1/1}$ । रेट् $^{1/1}$ ।

रोषति हिनस्ति इति रोट्, रेषति हिनस्ति इति रेट् । one who hurts.

रुष् + विच्	3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ~ मनिन्क्वनिब्वनिपः विच् धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
रुष्	6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
रोष्	7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ गुणः अङ्गस्य
रोष् + सु	
रोष्	6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः
रोड्	8.2.39 झलां जशोऽन्ते ।
रोट्	8.4.56 वावसाने । ~ झलां चर्

The declension is like रत्नमुष्. रोट्/रोड् रोषौ रोषः, रोषम् रोषौ रोषः, रोषा रोड्भ्याम् रोड्भिः, etc. In 7/3, रोट्त्सु/रोट्सु by 8.3.29 डः सि धुट् । ~ पदस्य.

In the same manner, रेष् is derived and declined.

विच् being zero-प्रत्यय, विच्-ending प्रातिपदिक declines according to the last letter of the प्रातिपदिक. In feminine, विच्-ending प्रातिपदिक does not attract any स्त्री-प्रत्यय, unless otherwise specified by the last letter of प्रातिपदिक, etc.

[LSK] सुगण् $^{1/1}$ ॥

सुष्ठु गणयति । one who counts well

गण सङ्ख्याने (10US) to count

गण + णिच्	3.1.25 सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्णचूर्णचुरादिभ्यो णिच् ।
गण् + इ	6.4.48 अतो लोपः । ~ आर्धधातुके

वृद्धि on उपधा by 7.2.116 अत उपधायाः । does not take place because of the स्थानिवद्भाव of लोप of अ by 1.1.57 अचः परस्मिन् पूर्वविधौ।.

गणि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
सु + गणि + विच्	3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । ~ मनिन्क्वनिब्वनिपः विच् धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
सु + गणि	6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
सु + गण्	6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः
सुगण्	

सुगण् सुगणौ सुगणः, सुगणम् सुगणौ सुगणः, सुगणा सुगण्भ्याम् सुभण्भिः, etc. In 7/3, there are three forms सुगण्ठ्सु/सुगण्ट्सु/सुगण्सु by optional टुक्-आगम to ण्-ending पद सुगण् followed by शर्, by 8.3.28 ङ्णोः कुक्टुक् शरि ।, and optional महाप्राण for ट् by (वा.) चयो द्वितीयाः शरि पौष्करसादेरिति वाच्यम्।. Refer back to हल्सन्धिः section.

[विधिसूत्रम्] 3.2.76 क्विप् च । ~ दृश्यते धातोः प्रत्ययः परः

क्विप् in the sense of कर्तरि is also seen after any धातु.

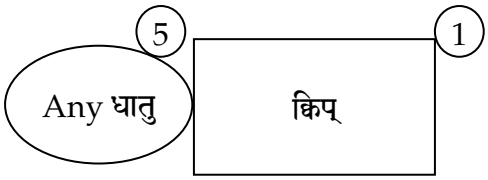

क्विप्$^{1/1}$ च^{0} । ~ दृश्यते$^{III/1}$ धातोः$^{5/1}$ प्रत्ययः$^{1/1}$ परः$^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- क्विप् 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते। and for गुणनिषेध. इ is उच्चारणार्थ. प् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। and for तुक्-आगम by 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्।. व् is elided by 6.1.67 वेरपृक्तस्य।. It becomes a zero-प्रत्यय.
- च 0 – This brings the whole context, certain suffix is observed after any धातु with or without उपपद, from the previous sūtra.
- दृश्यते III/1 – From 3.2.75 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते । with वचनविपरिणाम. This shows it has to be शिष्टप्रयोग, as it is not taught as "क्रियते".

[LSK] अयम्$^{1/1}$ अपि^{0} दृश्यते$^{III/1}$ ॥

This, क्विप्, is also seen anywhere as शिष्टs use.

[LSK] उखास्रत्$^{1/1}$ ।

उखायाः स्रंसते इति उखास्रत् । that which falls from sacrificial vessel

स्रंसुँ अवस्रंसने (1AS) to fall down

उखा + ङसिँ + स्रंस् + क्विप्	3.2.76 क्विप् च । ~ दृश्यते धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
उखा + ङसिँ + स्रंस्	6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
उखा + ङसिँ + स्रस्	6.4.24 अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति । ~ नलोपः
उखा + स्रस्	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्
उखास्रस्	
उखास्रस् + सुँ	
उखास्रस्	6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः

उखास्रद् 8.2.72 वसुस्रंसुध्वंस्वनडुहां दः । ~ पदस्य

उखास्रत् 8.4.56 वावसाने । ~ झलां चर्

उखास्रत्/उखास्रद् उखास्रसौ उखास्रसः, उखास्रसम् उखास्रसौ उखास्रसः, उखास्रसा उखास्रद्भ्याम् उखास्रद्भिः, etc.

विच् being zero-प्रत्यय, विच्-ending प्रातिपदिक declines according to the last letter of the प्रातिपदिक. In feminine, विच्-ending प्रातिपदिक does not attract any स्त्री-प्रत्यय, unless otherwise specified by the last letter of प्रातिपदिक, etc.

[LSK] पर्णध्वत्$^{1/1}$ ।

पर्णात् ध्वंसते इति पर्णध्वत् । that which falls from leaf

ध्वंसुँ अवस्रंसने (1AS) to fall down

पर्ण + ङसिँ + ध्वंस् + क्विप् 3.2.76 क्विप् च । ~ दृश्यते धातोः प्रत्ययः परः

The same derivation and declension as उखास्रस्.

[LSK] वाहभ्रट्$^{1/1}$ ॥

वाहात् भ्रंशते इति वाहभ्रट् । that which falls from vehicle

भ्रंशुँ अवस्रंसने (1AS) to fall down

वाह + ङसिँ + भ्रंश् + क्विप् 3.2.76 क्विप् च । ~ दृश्यते धातोः प्रत्ययः परः

The same derivation as उखास्रस्.

वाहभ्रश् + सुँ

वाहभ्रश् 6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः

वाहभ्रष् 8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ~ पदस्य अन्ते झलि

वाहभ्रड् 8.2.39 झलां जशोऽन्ते ।

वाहभ्रट् 8.4.56 वावसाने । ~ झलां चर्

वाहभ्रट्/वाहभ्रड् वाहभ्रशौ वाहभ्रशः, वाहभ्रशम् वाहभ्रशौ वाहभ्रश, वाहभ्रशा वाहभ्रड्भ्याम् वाहभ्रड्भिः, etc.

Other examples are:

जलं मुञ्चति इति जलमुक् । that which releases water, cloud

जल + ङस् + मुच् + क्विप् = जलमुच् (कुत्व at पदान्त)

भूतानि बिभर्ति इति भूतभृत् । one who supports beings

भूत + आम् + भृ + क्विप् = भूतभृत् (तुक्-आगम)

विश्वं सृजति इति विश्वसृट् । one who creates the universe

विश्व + ङस् + सृज् + क्विप् = विश्वसृज् (षत्व)

[विधिसूत्रम्] 3.2.78 सुप्यजातौ णिनिँस्ताच्छील्ये । ~ धातोः प्रत्ययः परः

णिनिँ in the sense of कर्तरि, one who does that action as his nature, is suffixed after any धातु with सुबन्त उपपद which does not indicate जाति.

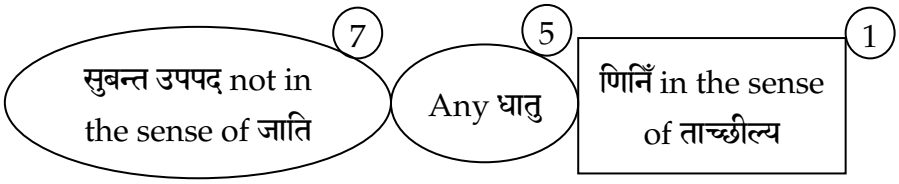

सुपि $^{7/1}$ अजातौ $^{7/1}$ णिनिँः $^{1/1}$ ताच्छील्ये $^{7/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

4 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- सुपि 7/1 – सुप् is a group of nominal suffixes. By प्रत्ययग्रहणे तदन्तग्रहणम्, सुबन्त is understood. In उपपदसप्तमी. The उपपद can be any सुबन्त, including adverb, and does not have to be कर्म.
- अजातौ 7/1 – न जातिः इति अजातिः (that which is not a class, such as ब्राह्मण), तस्मिन् ।; in विषयसप्तमी qualifying सुपि उपपदे, as in शीघ्रभोजी.
- णिनिँः 1/1 – This is a प्रत्यय. ण् and इँ are इत्s, and the content is "इन्".
- ताच्छील्ये 7/1 – सः (धात्वर्थः) शीलं यस्य सः तच्छीलः one whose nature is doing the meaning of the धातु ।; तस्य भावः ताच्छील्यम्, तस्मिन् ।

[LSK] अजाति-अर्थे $^{7/1}$ सुपि $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ णिनिँः $^{1/1}$ ताच्छील्ये $^{7/1}$ द्योत्ये $^{7/1}$ ।

णिनिँ, in the sense of the one whose nature is to do that action, is suffixed after any धातु with सुबन्त-उपपद, which does not indicate जाति.

[LSK] उष्णभोजी $^{1/1}$ ॥

उष्णं भुङ्क्ते तच्छीलः इति उष्णभोजी । one who eats hot food as his nature

भुजँ पालनाभ्यवहारयोः (7PA) to protect, to eat

उष्ण + ङस् + भुज् + णिनिँ	3.2.78 सुप्यजातौ णिनिँस्ताच्छील्ये । ~ धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
उष्ण + ङस् + भोज् + इन्	7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ गुणः अङ्गस्य
उष्ण + भोजिन्	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्
उष्णभोजिन्	
उष्णभोजिन् + सुँ	

उष्णभोजिन्	6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः
उष्णभोजीन्	6.4.13 सौ च । ~ असंबुद्धौ इन्हनूषार्यम्णाम् उपधायाः दीर्घः अङ्गानाम्
उष्णभोजी	8.2.7 नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य। ~ पदस्य

णिनिँ-ending word declines like शार्ङ्गिन्. In feminine, ङीप् is suffixed by 4.1.5 ऋन्नेभ्यो ङीप् ।

Thus, उष्णभोजिन् declines like उष्णभोजी उष्णभोजिनौ उष्णभोजिनः, उष्णभोजिनम् उष्णभोजिनौ उष्णभोजिनः, उष्णभोजिना उष्णभोजिभ्याम् उष्णभोजिभिः, etc.

Other examples of णिनिँ-ending word are:

प्रियं वदति तच्छीलः इति प्रियवादी ।

मितं भाषन्ते तच्छीलाः इति मितभाषिणः ।

When there is सुबन्त-उपपद in the sense of जाति, णिनिँ cannot come. For example:

ब्राह्मणान् आमन्त्रयते तच्छीलः इति ब्राह्मणान् आमन्त्रयिता ।

Here, आङ् + मन्त्र् takes तृन् by 3.2.134 आ क्रेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु ।, instead of णिनिँ.

If there is no विवक्षा of ताच्छील्य, अण् by 3.2.1 कर्मण्यण् । is used.

[विधिसूत्रम्] 3.2.82 मनः । ~ सुपि णिनिँः धातोः प्रत्ययः परः

णिनिँ in the sense of कर्तरि is suffixed after मन्-धातु with सुबन्त उपपद.

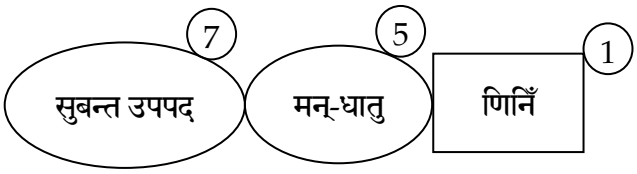

मनः $^{5/1}$ । ~ सुपि $^{7/1}$ णिनिँः $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

1 word in the सूत्र; 5 words as अनुवृत्ति

- मनः 5/1 – मनँ ज्ञाने (4AA) to know; in apposition to धातोः
- सुपि 7/1 – From 3.2.78 सुप्यजातौ णिनिँस्ताच्छील्ये ।. The उपपद can be any सुबन्त, including adverb, and does not have to be कर्म, as in मिथ्यामानी.
- णिनिँः 1/1 – From 3.2.78 सुप्यजातौ णिनिँस्ताच्छील्ये ।

[LSK] सुपि $^{7/1}$ मन्यतेः $^{5/1}$ णिनिँः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

णिनिँ, in the sense of कर्तरि, is suffixed after मन्-धातु with सुबन्त-उपपद.

[LSK] दर्शनीयमानी $^{1/1}$ ॥

दर्शनीयं मन्यते इति दर्शनीयमानी । one who thinks somebody (other than himself) beautiful

दर्शनीय + ङस् + मन् + णिनिँ	3.2.82 मनः । ~ सुपि णिनिँः धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
दर्शनीय + ङस् + मान् + इन्	7.2.116 अत उपधायाः । ~ वृद्धिः ञ्णिति अङ्गस्य
दर्शनीय + मानिन्	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्
दर्शनीयमानिन्	

[विधिसूत्रम्] 3.2.83 आत्ममाने खश्च । ~ मनः सुपि णिनिँः धातोः प्रत्ययः परः

When the agent of मन् thinks himself as the meaning of सुबन्त-उपपद, ख as well as णिनिँ in the sense of कर्तरि are suffixed after मन्-धातु with सुबन्त उपपद.

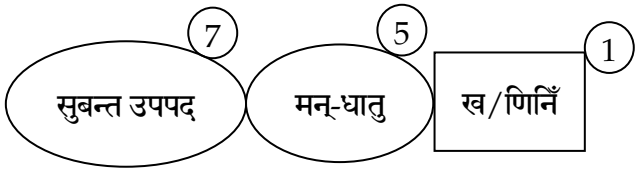

आत्ममाने $^{7/1}$ खश् $^{1/1}$ च ^{0} । ~ मनः $^{5/1}$ सुपि $^{7/1}$ णिनिँः $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- आत्ममाने 7/1 – मननं मानः (भावे घञ्) । आत्मनः स्वस्य कर्तुः मानः आत्ममानः, तस्मिन् ।
- खश् 1/1 – This is प्रत्यय. The content of प्रत्यय is अ. ख् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते।. खित्-प्रत्यय brings मुम्-आगम by 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम्।. श् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् ।. शित्-प्रत्यय is सार्वधातुक by 3.4.113 तिङ्-शित् सार्वधातुकम् ।.
- च 0 – This brings the whole context from the previous sūtra.
- मनः 5/1 – From 3.2.82 मनः।; मनँ ज्ञाने (4AA) to know; in apposition to धातोः
- सुपि 7/1 – From 3.2.78 सुप्यजातौ णिनिँस्ताच्छील्ये ।
- णिनिँः 1/1 – From 3.2.78 सुप्यजातौ णिनिँस्ताच्छील्ये ।

[LSK] स्वकर्मके $^{7/1}$ मनने $^{7/1}$ वर्तमानात् $^{5/1}$ मन्यतेः $^{5/1}$ सुपि $^{7/1}$ खश् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ । चात् $^{5/1}$ णिनिँः $^{1/1}$ ।

In the sense of thinking, whose object is the agent himself, खश् is suffixed after मन्-धातु with सुबन्त-उपपद. Because of च, णिनिँ can also be used.

[LSK] पण्डितम् $^{2/1}$ आत्मानम् $^{2/1}$ मन्यते $^{III/1}$ पण्डितम्मन्यः $^{1/1}$ । one who thinks of himself as a scholar

पण्डित+ ङस् + मन् + खश्	3.2.83 आत्ममाने खश्च । ~ मनः सुपि णिनिँः धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः

खश् is सार्वधातुक by 3.4.113 तिङ्-शित् सार्वधातुकम् ।

पण्डित + ङस् + मन् + श्यन् + अ	3.1.69 दिवादिभ्यः श्यन् । ~ कर्तरि सार्वधातुके
पण्डित + ङस् + मन् + य	6.1.90 अतो गुणे । ~ पररूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
पण्डित + मन्य	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्
पण्डित मुम् + मन्य	6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति अनव्ययस्य उत्तरपदे

पण्डितंमन्य	8.3.23 मोऽनुस्वारः। ~ पदस्य
पण्डितम्मन्य	8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।

The खश्-ending कृदन्त becomes अदन्त-प्रातिपदिक, and declines like राम in masculine and ज्ञान in neuter. In feminine, टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप्। is suffixed and it declines like रमा.

[LSK] पण्डितमानी $^{1/1}$ ॥

By च in the sūtra, there can be the other form with णिनिँ.

This can also mean "one who considers somebody as a scholar", without आत्ममान, by 3.2.82 मनः।.

The next example has दीर्घ-ending word as सुबन्त-उपपद.

आत्मानं कालीं मन्यते इति कालिम्मन्या ।

काली+ ङस् + मन् + खश्	3.2.83 आत्ममाने खश्च । ~ मनः सुपि णिनिँ: धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः

खश् is सार्वधातुक by 3.4.113 तिङ्-शित् सार्वधातुकम् ।

काली + ङस् + मन् + श्यन् + अ	3.1.69 दिवादिभ्यः श्यन् । ~ कर्तरि सार्वधातुके
काली + ङस् + मन् + य	6.1.90 अतो गुणे । ~ पररूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
काली + मन्य	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्

Continue with the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 6.3.66 खित्यनव्ययस्य । ~ ह्रस्वः उत्तरपदे

अच्-ending पूर्वपद takes ह्रस्व-आदेश when followed by खित्-ending उत्तरपद.

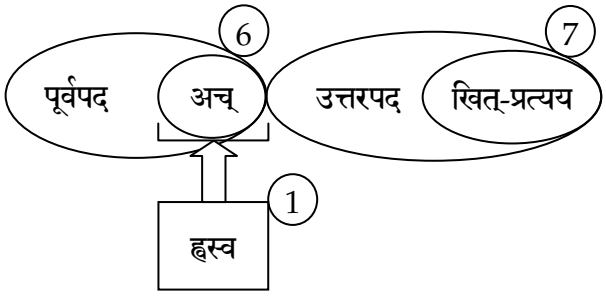

खिति $^{7/1}$ अनव्ययस्य $^{6/1}$ । ~ ह्रस्वः $^{1/1}$ उत्तरपदे $^{7/1}$

2 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- खिति 7/1 – A प्रत्यय which has ख् as इत्; this is an adjective to उत्तरपदे. Since this is not अल्-ग्रहण, by तदन्तविधि, खित्-प्रत्यय-अन्त-उत्तरपदे is understood.
- अनव्ययस्य 6/1 –The अजन्त word should not be अव्यय.
- ह्रस्वः 1/1 – This is आदेश. By hearing ह्रस्व, the word अचः is added by 1.2.28 अचश्च ।. उत्तरपदे implies पूर्वपदस्य. अचः is taken as an adjective to पूर्वपदस्य. By तदन्तविधि, it is understood as "अजन्त-पूर्वपदस्य". Finally, 1.1.52 अलोऽन्त्यस्य। is required.
- उत्तरपदे 7/1 – From 6.3.1 अलुगुत्तरपदे ।; when उत्तरपद follows.

[LSK] खिदन्ते $^{7/1}$ परे $^{7/1}$ पूर्वपदस्य $^{6/1}$ ह्रस्वः $^{1/1}$, न ^{0} तु ^{0} अव्ययस्य $^{6/1}$ ।

ह्रस्व is the substitute in the place of the last letter of अच्-ending word which is not अव्यय, when खित्-प्रत्यय-ending word follows.

[LSK] ततः ^{0} मुम् $^{1/1}$ ।

After making the last letter of पूर्वपद short, मुम् is attached by 6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् ।.

काली + मन्य	
कालि + मन्य	6.3.66 खित्यनव्ययस्य । ~ ह्रस्वः उत्तरपदे
कालि मुम् + मन्य	6.3.67 अरुर्द्विषदजन्तस्य मुम् । ~ खिति अनव्ययस्य उत्तरपदे
कालिंमन्य	8.3.23 मोऽनुस्वारः। ~ पदस्य
कालिम्मन्य	8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।
कालिम्मन्य + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्
कालिम्मन्या	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः । ~ अचि एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

[विधिसूत्रम्] 3.2.85 करणे यजः । ~ भूते कर्मणि णिनिँ: धातोः प्रत्ययः परः

णिनिँ in the sense of कर्तरि and भूते is suffixed after यज्-धातु with करण-उपपद.

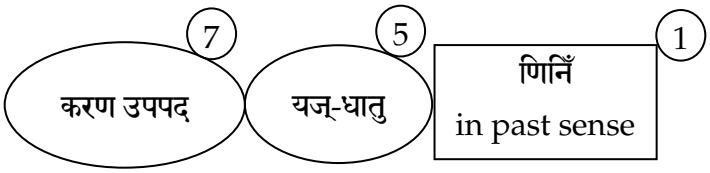

करणे $^{7/1}$ यजः $^{5/1}$ । ~ भूते $^{7/1}$ कर्मणि $^{7/1}$ णिनिँ: $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- करणे 7/1 – In उपपद-सप्तमी. The उपपद should indicate an instrument of the action.
- यजः 5/1 – यजँ देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु (1UA) to worship; in apposition to धातोः.
- भूते 7/1 – From अधिकारसूत्र 3.2.84 भूते ।; in the sense of past.
- णिनिँ: 1/1 – From 3.2.78 सुप्यजातौ णिनिँस्ताच्छील्ये ।

[LSK] करणे $^{7/1}$ उपपदे $^{7/1}$ भूत-अर्थे $^{7/1}$ यजेः $^{5/1}$ णिनिँ: $^{1/1}$ कर्तरि $^{7/1}$ ।

णिनिँ in the sense of कर्तरि is suffixed after यज्-धातु in the sense of past with करण-उपपद.

[LSK] सोमेन $^{3/1}$ इष्टवान् $^{1/1}$ सोमयाजी $^{1/1}$ । one who has done a ritual with soma

सोम+ टा + यज् + णिनि	3.2.85 करणे यजः । ~ भूते कर्मणि णिनिँ: धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
सोम + टा + याज् + इन्	7.2.116 अत उपधायाः । ~ वृद्धिः ञ्णिति अङ्गस्य
सोम + याजिन्	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्
सोमयाजिन्	

[विधिसूत्रम्] 3.2.94 दृशेः क्वनिप् । ~ भूते कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः

क्वनिप् in the sense of कर्तरि and भूते is suffixed after दृश्-धातु with कर्म-उपपद.

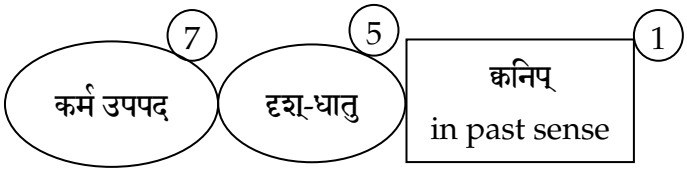

दृशेः $^{5/1}$ क्वनिप् $^{1/1}$ । ~ भूते $^{7/1}$ कर्मणि $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 5 words as अनुवृत्ति

- दृशेः 5/1 – दृशिर् प्रेक्षणे (1PA) to see; in apposition to धातोः.
- क्वनिप् 1/1 – वन् is the content. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते। and for गुणनिषेध. इ is उच्चारणार्थ. प् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। and for तुक्-आगम by 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्।.
- भूते 7/1 – From अधिकारसूत्र 3.2.84 भूते ।; in the sense of past.
- कर्मणि 7/1 – From 3.2.86 कर्मणि हनः ।.

[LSK] कर्मणि $^{7/1}$ भूते $^{7/1}$ ।

क्वनिप् in the sense of कर्तरि is suffixed after दृश्-धातु in the sense of past with कर्म-उपपद.

[LSK] पारम् $^{2/1}$ दृष्टवान् $^{1/1}$ पारदृश्वा $^{1/1}$ । one who has seen the other side

पार + ङस् + दृश् + क्वनिप्	3.2.94 दृशेः क्वनिप् । ~ भूते कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
पार + दृश् + वन्	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्
पारदृश्वन्	

It declines like यज्वन्. पारदृश्वा पारदृश्वानौ पारदृश्वानः, पारदृश्वानम् पारदृश्वानौ पारदृश्वनः, पारदृश्वना पारदृश्वभ्याम् पारदृश्वभिः, etc.

[विधिसूत्रम्] 3.2.95 राजनि युधिकृञः । ~ क्वनिप् भूते कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः

क्वनिप् in the sense of कर्तरि and भूते is suffixed after युध्/कृ-धातु with राजन् as कर्म-उपपद.

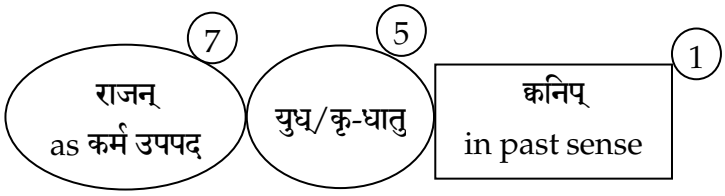

राजनि $^{7/1}$ युधि-कृञः $^{5/1}$ । ~ क्वनिप् $^{1/1}$ भूते $^{7/1}$ कर्मणि $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- युधि-कृञः 5/1 – युधँ (4AA) to fight; डुकृञ् करणे (8U) to do; in SD; in apposition to धातोः.
- क्वनिप् 1/1 – From the previous sūtra.
- भूते 7/1 – From अधिकारसूत्र 3.2.84 भूते ।; in the sense of past.
- कर्मणि 7/1 – From 3.2.86 कर्मणि हनः ।, by प्रतिलोमानुकर्षणम्, going against the current.

[LSK] क्वनिप् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

क्वनिप् in the sense of कर्तरि and भूते is suffixed after युध्-धातु with णिच् and कृ-धातु with राजन् word as कर्म-उपपद.

[LSK] युधिः $^{1/1}$ अर्तर्-भावित-णि-अर्थः $^{1/1}$ ।

The word युधि in the sūtra indicates that the युध्-धातु, which is अकर्मक, has the meaning of हेतुमति णिच् included in the धातु, in order to connect with कर्म-उपपद.

[LSK] राजानम् $^{2/1}$ योधितवान् $^{1/1}$ राजयुध्वा $^{1/1}$ । one who has caused the king to fight

राजन् + ङस् + युध् + क्वनिप्	3.2.95 राजनि युधिकृञः । ~ क्वनिप् भूते कर्मणि धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
राजन् + युध् + वन्	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्
राज + युध् + वन्	8.2.7 नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य ।
राजयुध्वन्	

[LSK] राजकृत्वा $^{1/1}$ । one who has caused the king to do

By the पित्त्व of क्वनिप्, तुक्-आगम is brought in.

[विधिसूत्रम्] 3.2.96 सहे च । ~ युधिकृञः क्वनिप् भूते धातोः प्रत्ययः परः

क्वनिप् in the sense of कर्तरि and भूते is suffixed after युध्/कृ-धातु with सह as उपपद.

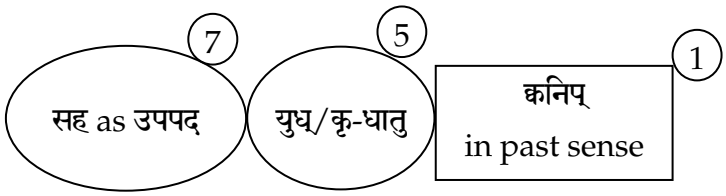

सहे $^{7/1}$ । ~ युधि-कृञः $^{5/1}$ क्वनिप् $^{1/1}$ भूते $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

1 word in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- सहे 7/1 – An अव्यय word सह, together.
- युधि-कृञः 5/1 – युधँ (4AA) to fight; डुकृञ् करणे (8U) to do; in SD; in apposition to धातोः.
- क्वनिप् 1/1 – From the previous sūtra.
- भूते 7/1 – From अधिकारसूत्र 3.2.84 भूते ।; in the sense of past.

[LSK] कर्मणि $^{7/1}$ इति ^{0} निवृत्तम् $^{1/1}$ ।

The अनुवृत्ति "कर्मणि" is over.

[LSK] सह ^{0} योधितवान् $^{1/1}$ सहयुध्वा $^{1/1}$ । one who has fought together[2]

सह + युध् + क्वनिप्	3.2.96 सहे च । ~ युधिकृञः क्वनिप् भूते धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
सहयुध्वन्	

[LSK] सहकृत्वा $^{1/1}$ । one who has done together

By the पित्त्व of क्वनिप्, तुक्-आगम is brought in.

[2] In this sūtra there is no कर्म-उपपद any more. Because of that, there is no need to make the युध् as अन्तर्भावितणि-अर्थ, as seen in the previous sūtra. Thus, the proper विग्रहवाक्य should be: सह युद्धवान् सहयुध्वा।.

[विधिसूत्रम्] 3.2.97 सप्तम्यां जनेर्डः । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

ड in the sense of कर्तरि and भूते is suffixed after जन्-धातु with सप्तमी-ending उपपद.

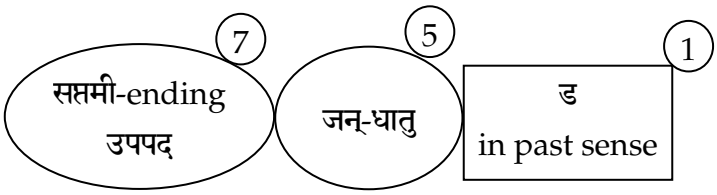

सप्तम्याम् $^{7/1}$ जनेः $^{5/1}$ डः $^{1/1}$ । ~ भूते $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- सप्तम्याम् 7/1 – सप्तमी is a संज्ञा for 7th case सुप्-प्रत्ययs. Being प्रत्यय, "सप्तमी-ending" should be understood by प्रत्ययग्रहणे तदन्ताः ग्राह्याः.
- जनेः 5/1 – जनीँ प्रादुर्भावे धातु with इक् धातुनिर्देश.
- डः 1/1 – This is प्रत्यय. ड् is इत् by 1.3.7 चुटू। and its प्रयोजन is टि-लोप of the अङ्ग by (वा.) डित्त्वसामर्थ्यादभस्यापि टेर्लोपः।.
- भूते 7/1 – From अधिकारसूत्र 3.2.84 भूते ।; in the sense of past.

सरसि जातम् इति सरसिजं सरोजं वा । that which was born in water

सरस् + ङि + जन् + ड	3.2.97 सप्तम्यां जनेर्डः । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
सरस् + ङि + ज् + अ	(वा.) डित्त्वसामर्थ्यादभस्यापि टेर्लोपः।

Here, लुक्-elision of ङि by 2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक् is प्राप्त. This becomes optional by the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 6.3.14 तत्पुरुषे कृति बहुलम् । ~ सप्तम्याः अलुक् उत्तरपदे

सप्तमी-प्रत्यय is optionally not elided in तत्पुरुषसमास whose उत्तरपद is कृदन्त.

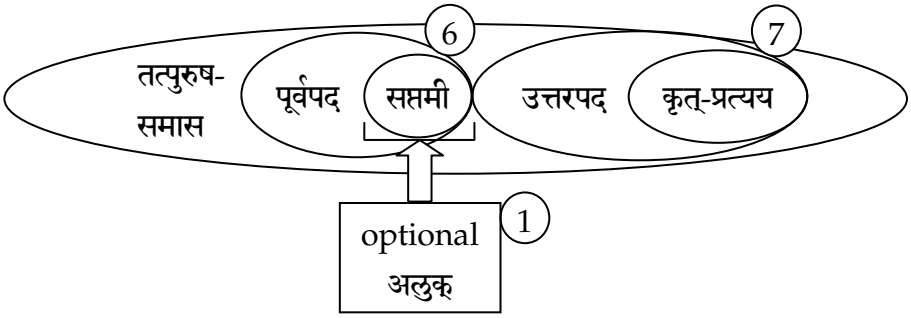

तत्पुरुषे $^{7/1}$ कृति $^{7/1}$ बहुलम् ^{0} । ~ सप्तम्याः $^{6/1}$ अलुक् $^{1/1}$ उत्तरपदे $^{7/1}$

3 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- तत्पुरुषे 7/1 – In अधिरकणे सप्तमी.
- कृति 7/1 – By प्रत्ययग्रहणे तदन्ता ग्राह्याः, कृदन्ते is understood.
- बहुलम् 0 – अलुक् happens variously according to शिष्टप्रयोग.
- सप्तम्याः 6/1 – From 6.3.9 हलदन्तात् सप्तम्याः संज्ञायाम् ।; सप्तमी-प्रत्यय in स्थानेयोगा षष्ठी.
- अलुक् 1/1 – From 6.3.1 अलुगुत्तरपदे ।; the absence of लुक्.
- उत्तरपदे 7/1 – From 6.3.1 अलुगुत्तरपदे ।; when उत्तरपद follows.

[LSK] ङेः $^{6/1}$ अलुक् $^{1/1}$। सरसिजम् $^{1/1}$ ।

In one form, there is अलुक् of ङि by 6.3.14 तत्पुरुषे कृति बहुलम् । ~ सप्तम्याः अलुक् उत्तरपदे.

सरस् + ङि + ज् + अ

सरसिज

Another form, without अलुक्,

[LSK] सरोजम् $^{1/1}$ ॥

सरस् + ङि + ज् + अ

सरस् + ज	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्
सररुँ + ज	8.2.88 ससजुषो रुँः ।
सर उ + ज	6.1.114 हशि च । ~ अतः रोः अप्लुतात् उत्
सरो + ज	6.1.87 आद्गुणः । ~ अचि एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

Other examples of तत्पुरुष-समासs which have अलुक् of सप्तमी are: मनसि जातं मनसिजं/मनोजम् (Both forms are seen.) ।, वने चरति, खे चरति इति वनेचर, खेचर (Only अलुक् form is seen.)।, etc.

[विधिसूत्रम्] 3.2.99 उपसर्गे च संज्ञायाम् । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

ड in the sense of कर्तरि and भूते is suffixed after जन्-धातु with उपसर्ग as उपपद to make an already existing noun.

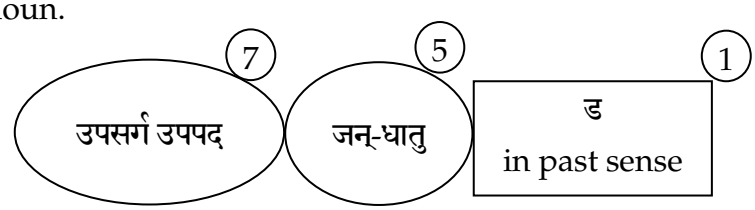

उपसर्गे $^{7/1}$ च ^{0} संज्ञायाम् $^{7/1}$ । ~ जनेः $^{5/1}$ डः $^{1/1}$ भूते $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- उपसर्गे 7/1 – In उपपदसप्तमी.
- च 0 – This brings the context of जनेः डः.
- संज्ञायाम् 7/1 – In the sense of noun which already exists. संज्ञा here means the word whose meaning is of रूढी-अर्थ.
- जनेः 5/1 – From 3.2.97 जनेर्डः।; जनीँ प्रादुर्भावे धातु with इक् धातुनिर्देश.
- डः 1/1 – From 3.2.97 जनेर्डः।; this is प्रत्यय.
- भूते 7/1 – From अधिकारसूत्र 3.2.84 भूते ।; in the sense of past.

[LSK] प्रजा $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ संततौ $^{7/1}$ जने $^{7/1}$ ॥

This वाक्य is from अमरकोश, which shows that this word is संज्ञा. The word प्रजा is in the sense of continuity and people, which cannot be expressed by योगिक-अर्थ.

प्रजाता इति प्रजा ।

प्र + जन् + ड	3.2.99 उपसर्गे च संज्ञायाम् । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
	2.2.19 उपपदमतिङ् । ~ सुप् समासः तत्पुरुषः
प्रातिपदिक-संज्ञा by समास-संज्ञा	1.2.46 कृत्तधितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
प्र + ज् + अ	(वा.) डित्त्वसामर्थ्यादभस्यापि टेर्लोपः।
प्रज	
प्रज + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्
प्रजा	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः । ~ अचि एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

[संज्ञासूत्रम्] 1.1.25 क्तक्तवतू निष्ठा ।

क्त and क्तवतुँ are termed निष्ठा.

क्त-क्तवतू $^{1/2}$ निष्ठा $^{1/1}$ ।

2 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- क्त-क्तवतू 1/2 – क्तः च क्तवतुँ च क्तक्तवतू (ID) ।; this is संज्ञी.
- निष्ठा 1/1 – This is संज्ञा.

[LSK] एतौ $^{1/2}$ निष्ठासंज्ञौ $^{1/2}$ स्तः $^{III/2}$ ॥

These two are the ones whose term is निष्ठा.

The next sūtra is one of the संज्ञा-प्रदेशs of निष्ठा.

[विधिसूत्रम्] 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

Suffixes termed निष्ठा (क्त and क्तवतुँ) in the sense of कर्मणि and कर्तरि, respectively, and भूते are suffixed after any धातु.

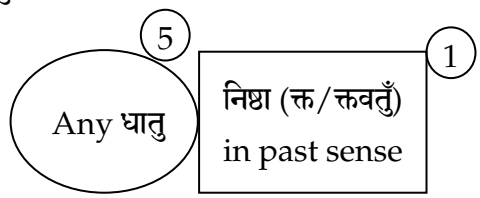

निष्ठा $^{1/1}$ । ~ भूते $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

1 word in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- निष्ठा 1/1 – क्त and क्तवतुँ which are termed निष्ठा by 1.1.26 क्तक्तवतू निष्ठा।.
- भूते 7/1 – From अधिकारसूत्र 3.2.84 भूते ।; in the sense of past.

[LSK] भूत-अर्थ-वृत्तेः $^{5/1}$ धातोः $^{5/1}$ निष्ठा $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

निष्ठा is suffixed after धातु which has the sense of past.

[LSK] तत्र ^{0} "तयोः एव (3.4.70)" इति ^{0} भाव-कर्मणोः $^{7/2}$ क्तः $^{1/1}$ ।

Among the two suffixes, क्त is in the sense of भावे and कर्मणि by 3.4.70 तयोरेव कृत्यक्तखलर्थाः।.

[LSK] "कर्तरि कृत् (3.4.67)" इति ^{0} कर्तरि $^{7/1}$ क्तवतुः $^{1/1}$ ।

क्तवतुँ is in the sense of कर्तरि by 3.4.67 कर्तरि कृत् ।.

[LSK] उकौ $^{1/2}$ इतौ $^{1/2}$ ।

उ and क् are इत्s.

[LSK] स्नातम् $^{1/1}$ मया $^{3/1}$ । Bathing has been done by me.

स्ना + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

This is the example of क्त in भावे.

स्ना being an अकर्मक-धातु, क्त is in भावे, out of the two meanings: भावकर्मणोः.

[LSK] स्तुतः $^{1/1}$ त्वया $^{3/1}$ विष्णुः $^{1/1}$ ।

स्तु + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

This is the example of क्त in कर्मणि.

स्तु being a सकर्मक-धातु, क्त is in कर्मणि, out of the two meanings: भावकर्मणोः.

[LSK] विश्वम् $^{2/1}$ कृतवान् $^{1/1}$ विष्णुः $^{1/1}$ ।

कृ + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

This is the example of क्तवतुँ in कर्तरि.

Note that the कर्म takes 2nd case of 2.3.2 कर्मणि द्वितीया । by negating कृद्योगे कर्मणि षष्ठी by 2.3.69 न लोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृनाम् ।.

[विधिसूत्रम्] 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।

The त् of निष्ठा becomes न् after धातु ending with र्/द्. And the द् before निष्ठा also becomes न्.

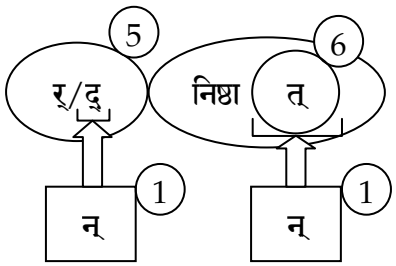

र-दाभ्याम्$^{5/2}$ निष्ठातः$^{6/1}$ नः$^{1/1}$ पूर्वस्य$^{6/1}$ च^{0} दः$^{6/1}$ ।

6 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- र-दाभ्याम् 5/2 – र् and द्; the अ after both letters is for उच्चारण; in पूर्वपञ्चमी.
- निष्ठातः 6/1 – निष्ठायाः त् निष्ठात् (6T); तस्य।; the त् of निष्ठा; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- नः 1/1 – न् with अ for उच्चारण; this is आदेश.
- पूर्वस्य 6/1 – This is an adjective to दः; referential point is निष्ठा; "द् which is before निष्ठा".
- च 0 – This indicates there are two कार्यs: 1) नत्व for त् of निष्ठा; 2) नत्व for द् before निष्ठा, if any.
- दः 6/1 – द् in स्थानेयोगा षष्ठी.

[LSK] र-दाभ्याम्$^{5/2}$ परस्य$^{6/1}$ निष्ठा-तस्य$^{6/1}$ नः$^{1/1}$ स्यात्$^{III/1}$, निष्ठा-अपेक्षया$^{3/1}$ पूर्वस्य$^{6/1}$ धातोः$^{6/1}$ दस्य$^{6/1}$ च^{0} ॥

न् is the substitute in the place of त् of निष्ठा which is after र्/द्, and in the place of द् of धातु which is before the निष्ठा.

[LSK] शॄ हिंसायाम् (9PS) to tear to pieces॥

[LSK] ऋत इत् (7.1.100) । रपरः (1.1.51)। णत्वम् (8.4.1) । शीर्णः ।

शॄ + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
	इट्-आगम is negated by 7.2.11 श्र्युकः क्किति । ~ न इट् एकाचः
श् इर् + त	7.1.100 ऋत इद्धातोः । with 1.1.51 उरण् रपरः।
श् ईर् + त	8.2.77 हलि च । ~ र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः
श् ईर् + न	8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।
श् ईर् + ण	8.4.1 रषाभ्यां नो णः समानपदे ।
शीर्ण	

[LSK] भिन्नः $^{1/1}$ । छिन्नः $^{1/1}$ ॥

भिद् + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
भिद् + न	8.4.1 रषाभ्यां नो णः समानपदे ।
भिन् + न	8.4.1 रषाभ्यां नो णः समानपदे ।

[विधिसूत्रम्] 8.2.43 संयोगादेरातो धातोर्नण्वतः। ~ निष्ठातो नः

The त् of निष्ठा becomes न् after संयोग-beginning and आ-ending धातु which has यण् in it.

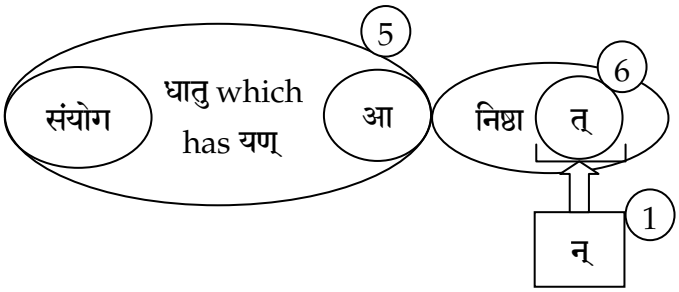

संयोग-आदेः $^{5/1}$ आतः $^{5/1}$ धातोः $^{5/1}$ यण्वतः $^{5/1}$ । ~ निष्ठातः $^{6/1}$ नः $^{1/1}$

4 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- संयोग-आदेः 5/1 – संयोगः आदिः यस्य धातोः सः संयोगादिः (116B) (that धातु which has conjunct consonants at the beginning), तस्मात् ।; this is an adjective to धातोः.
- आतः 5/1 – By तदन्तविधि, आदन्त-धातोः is understood.
- धातोः 5/1 – In पूर्वपञ्चमी.
- यण्वतः 5/1 – यण् अस्मिन् अस्ति इति यण्वत् = धातुः (a धातु which has यण् in it), तस्मात् ।
- निष्ठातः 6/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- नः 1/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; न् with अ for उच्चारण; this is आदेश.

[LSK] निष्ठा-तस्य $^{6/1}$ नः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$।

न् is the substitute in the place of त् of निष्ठा which is after a संयोग-beginning धातु which has यण्, and ends with आ.

[LSK] द्राणः $^{1/1}$ ।

द्रा कुत्सायां गतौ (2PA) ।

द्रा + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
द्रा + न	8.2.43 संयोगादेरातो धातोर्नण्वतः। ~ निष्ठातो नः
द्रा + ण	8.4.2 अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि । ~ रषाभ्यां नो णः समानपदे

[LSK] ग्लानः $^{1/1}$ ।

ग्लै हर्षक्षये (1PA) ।

ग्ला	6.1.45 आदेच उपदेशेऽशिति ।
ग्ला + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
ग्ला + न	8.2.43 संयोगादेरातो धातोर्नण्वतः। ~ निष्ठातो नः

[विधिसूत्रम्] 8.2.44 ल्वादिभ्यः । ~ निष्ठातो नः

The त् of निष्ठा becomes न् after a group of धातुs starting with लू.

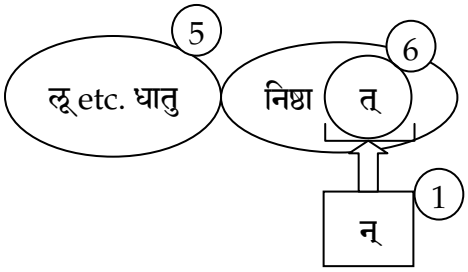

लू-आदिभ्यः $^{5/3}$ । ~ निष्ठातः $^{6/1}$ नः $^{1/1}$

1 word in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- लू-आदिभ्यः 5/3 – A group of धातुs found in क्र्यादिगण.
- निष्ठातः 6/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- नः 1/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; न् with अ for उच्चारण; this is आदेश.

[LSK] एकविंशतेः $^{6/1}$ लूञादिभ्यः $^{5/3}$ प्राग्वत् ^{0} ।

After 21 धातुs starting from लूञ्, just as previous sūtra, त् of निष्ठा becomes न्.

[LSK] लूनः $^{1/1}$ ॥

लू + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

इट्-आगम is negated by 7.2.11 श्र्युकः क्किति । ~ न इट् एकाचः

लू + न 8.2.44 ल्वादिभ्यः । ~ निष्ठातो नः

[LSK] ज्या धातुः $^{1/1}$ ॥ ज्या वयोहानौ (9PA) to become old

This धातु is one of the ल्वादिगण.

[LSK] "ग्रहिज्या (6.1.16)" इति संप्रसारणम् ॥

ज्या + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

ज् इ आ + त 6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां ङिति च ।

ज् इ + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ पूर्वरूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

जि + न 8.2.44 ल्वादिभ्यः । ~ निष्ठातो नः

Continue with the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 6.4.2 हलः । ~ संप्रसारणस्य दीर्घः अङ्गस्य

अङ्ग ending with संप्रसारण which is preceded by हल् takes दीर्घ at its end.

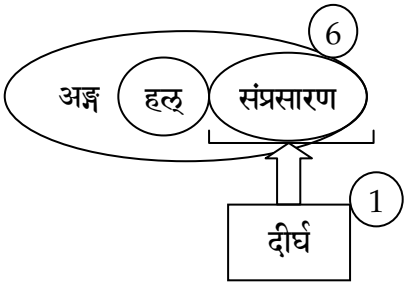

हलः $^{5/1}$ । ~ संप्रसारणस्य $^{6/1}$ दीर्घः $^{1/1}$ अङ्गस्य $^{6/1}$

1 word in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- हलः 5/1 – Consonant belonging to the अङ्ग; in पूर्वपञ्चमी.
- संप्रसारणस्य 6/1 – This संप्रसारण indicates the कार्य, इक् as a modification of यण्; being an adjective to अङ्गस्य, by तदन्तविधि, it is understood as संप्रसारण-अन्तस्य अङ्गस्य.
- दीर्घः 1/1 – From 6.3.111 ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः।; this is आदेश. 1.1.52 अलोऽन्त्यस्य । is required.
- अङ्गस्य 6/1 – From 6.4.1 अङ्गस्य।.

[LSK] अङ्ग-अवयवात् $^{5/1}$ हलः $^{5/1}$ परम् $^{1/1}$ यत् $^{1/1}$ संप्रसारणम् $^{1/1}$ तदन्तस्य $^{6/1}$ दीर्घः $^{1/1}$ ।

दीर्घ is the substitute in the place of the last letter of अङ्ग ending with संप्रसारण which comes after हल् belonging to that अङ्ग.

[LSK] जीनः $^{1/1}$ । one who became old

ज्या + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
ज् इ आ + त	6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां ङिति च ।
ज् इ + त	6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ पूर्वरूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्
जि + न	8.2.44 ल्वादिभ्यः । ~ निष्ठातो नः
जी + न	6.4.2 हलः । ~ संप्रसारणस्य दीर्घः अङ्गस्य

Other examples of 6.4.2 हलः । are: ह्वे to call + क्त = हूत; सम् + व्ये to cover + क्त = संवीत, etc.

[विधिसूत्रम्] 8.2.45 ओदितश्च । ~ निष्ठातो नः

The त् of निष्ठा becomes न् after a धातु whose इत् is ओ.

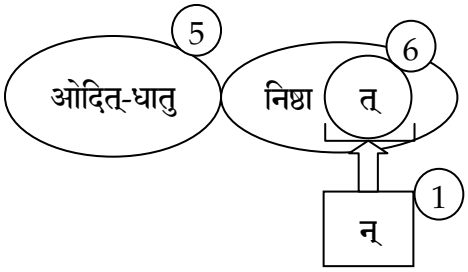

ओद्-इतः $^{5/1}$ च ^{0} । ~ निष्ठातः $^{6/1}$ नः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- ओद्-इतः 5/1 – ओत् इति यस्य धातोः सः ओदित् (116B), तस्मात् ।; after धातु which has ओ as इत्, such as ओँहाक्, भुजोँ, and दुओँश्वि.
- च 0 – This brings the whole context.
- निष्ठातः 6/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- नः 1/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; न् with अ for उच्चारण; this is आदेश.

[LSK] भुजोँ भुग्नः $^{1/1}$ । one who bends

भुज् (to bend) is an अकर्मकधातु. If the क्त is in the sense of भावे, it should be told in neuter by (वा.) सामान्ये नपुंसकम् ।. Here, the form given in LSK is in masculine. From this, it is understood that the क्त is in the sense of कर्तरि by 3.4.72
गत्यर्थाकर्मकश्लिषशीङ्स्थासवसजनरुहजीर्यतिभ्यश्च।.

भुजोँ कौटिल्ये (6PA) to bend ।

भुज् + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
भुग् + त	8.2.30 चोः कुः । ~ झलि
भुग् + न	8.2.45 ओदितश्च । ~ निष्ठातो नः
भुग्न	

[LSK] टुओँश्वि, उच्छूनः $^{1/1}$ ॥ one who has grown

टुओँश्वि गतिवृद्ध्योः (1PS) to go ।

उद् + श्वि + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

इट्-आगम is negated by 7.2.14 श्वीदितो निष्ठायाम् । ~ न इट्.

उद् + श् उ इ + त 6.1.15 वचिस्वपियजादिनां किति । ~ संप्रसारणम्

उद् + श् उ + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ पूर्वरूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

उद् + शु + न 8.2.45 ओदितश्च । ~ निष्ठातो नः

उद् + शू + न 6.4.2 हलः । ~ संप्रसारणस्य दीर्घः अङ्गस्य

उज् + शू + न 8.4.40 स्तोः श्चुना श्चुः । ~ संहितायाम्

उच् + शू + न 8.4.45 खरि च । ~ झलां चर्

उच् + छू + न 8.4.63 शश्छोऽटि । ~ झयः अन्यतरस्याम्

Other examples of 8.2.45 ओदितश्च । are: रुजाँ रोगे + क्त = रुग्ण; उद् + ओँविजीँ भयचलनयोः + क्त = उद्विग्न; ओँहाक् + क्त = हीन (with ईत्व by 6.4.66 घुमास्थागापाजहातिसां हलि।), etc.

[विधिसूत्रम्] 8.2.51 शुषः कः । ~ निष्ठातो

The त् of निष्ठा becomes क् after शुष्-धातु.

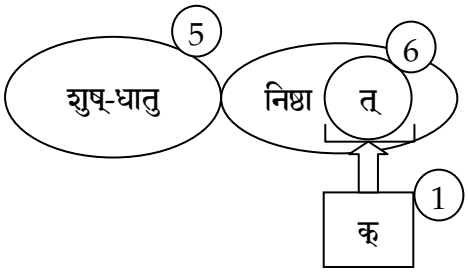

शुषः $^{5/1}$ कः $^{1/1}$। ~ निष्ठातः $^{6/1}$

2 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- शुषः 5/1 – शुषँ शोषणे (4PA) to dry; in पूर्वपञ्चमी.
- कः 1/1 – क् is आदेश. अ is for उच्चारण;
- निष्ठातः 6/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; in स्थानेयोगा षष्ठी.

[LSK] निष्ठा-तस्य $^{6/1}$ कः $^{1/1}$ ॥

क् is the substitute in the place of त् of निष्ठा when शुष्-धातु precedes.

[LSK] शुष्कः $^{1/1}$ । that which has been dried

शुक् is an अकर्मक-धातु. Thus this is in कर्तरि sense.

शुषँ शोषणे (4PA) to dry ।

शुष् + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
शुष् + क	8.2.51 शुषः कः । ~ निष्ठातो
शुष्क	

[विधिसूत्रम्] 8.2.52 पचो वः । ~ निष्ठातो

The त् of निष्ठा becomes व् after पच्-धातु.

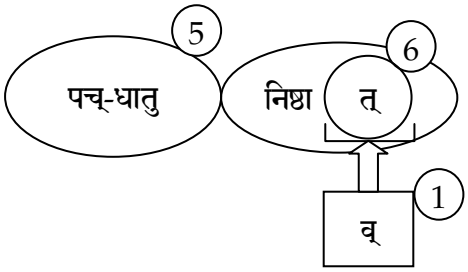

पचः $^{5/1}$ वः $^{1/1}$। ~ निष्ठातः $^{6/1}$

2 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- पचः 5/1 – डुपचँष् पाके (1UA) to cook; in पूर्वपञ्चमी.
- वः 1/1 – व् is आदेश. अ is for उच्चारण;
- निष्ठातः 6/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; in स्थानेयोगा षष्ठी.

[LSK] पक्वः $^{1/1}$ । that which has been cooked, matured

डुपचँष् पाके (1UA) to cook ।

पच् + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
पक् + त	8.2.30 चोः कुः । ~ झलि
पक् + व	8.2.52 पचो वः । ~ निष्ठातो
पक्व	

[LSK] क्षै क्षये (1PA) to waste ।

[विधिसूत्रम्] 8.2.53 क्षायो मः । ~ निष्ठातो

The त् of निष्ठा becomes म् after क्षै-धातु.

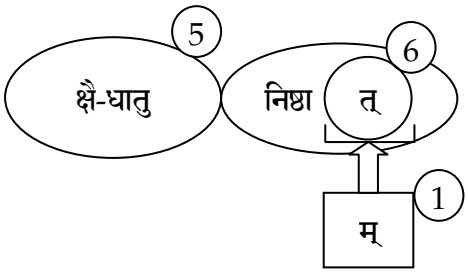

क्षायः $^{5/1}$ मः $^{1/1}$। ~ निष्ठातः $^{6/1}$

2 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- क्षायः 5/1 – क्षै क्षये (1PA) to waste; in पूर्वपञ्चमी. क्षै + ङस् = क्षाय् + अस् by 6.1.78 एचोऽयवायावः।.
- मः 1/1 – म् is आदेश. अ is for उच्चारण;
- निष्ठातः 6/1 – From 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।; in स्थानेयोगा षष्ठी.

[LSK] क्षामः $^{1/1}$ । that which has been wasted

क्षै

क्षा	6.1.45 आदेच उपदेशेऽशिति ।
क्षा + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
क्षा + म	8.2.53 क्षायो मः । ~ निष्ठातो
क्षाम	

[विधिसूत्रम्] 6.4.52 निष्ठायां सेटि । ~ णेः लोपः

णि is elided when निष्ठा with इट् follows.

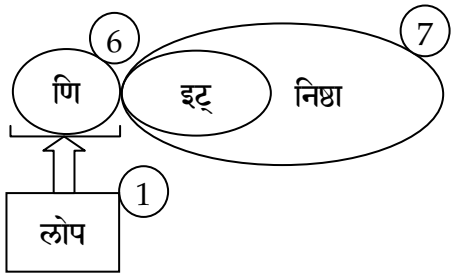

निष्ठायाम्$^{7/1}$ सेटि$^{7/1}$ । ~ णेः$^{6/1}$ लोपः$^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- निष्ठायाम् 7/1 – निष्ठा representing क्त and क्तवतुँ; in परसप्तमी.
- सेटि 7/1 – इटा सः वर्तते इति सेट् (SB), तस्मिन् ।; this is an adjective to निष्ठायाम्..
- णेः 6/1 – From 6.4.51 णेरनिटि ।; णि of णिच् and णिङ्; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- लोपः 1/1 – This is आदेश; from 6.4.48 अतो लोपः।.

[LSK] णेः$^{6/1}$ लोपः$^{1/1}$ ।

लोप is the substitute in the place of णि when निष्ठा with इट् follows.

[LSK] भावितः$^{1/1}$ । that which has been made to be

भू + णिच्	3.1.26 हेतुमति च । ~ णिच् धातोः
भौ + इ	7.2.115 अचो ञ्णिति ।
भाव् + इ	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्
भावि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
भावि + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
भावि + इट् त	7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।
भाव् + इत	6.4.52 निष्ठायां सेटि । ~ णेः लोपः
भावित	

[LSK] भावितवान्$^{1/1}$ ।

The same process with क्तवतुँ in कर्तरि.

[LSK] दृहँ हिंसायाम् (1PS) to injure । [3]

दृह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

This combination in certain senses is modified as निपातन by the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 7.2.20 दृढः स्थूलबलयोः ।

दृढ is a निपात in the sense of स्थूल (heavy) and बल (one who has power).

दृढः $^{1/1}$ स्थूल-बलयोः $^{7/2}$ ।

2 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- दृढः 1/1 – This is आदेश for दृह् + क्त.
- स्थूल-बलयोः 7/2 – स्थूलः च बलः च स्थूलबलौ (ID), तयोः ।; in विषयसप्तमी.

  बलः अस्य अस्ति इति बलः, with अच् by 5.2.127 अशर्आदिभ्योऽच्।

[LSK] स्थूले $^{7/1}$ बलवति $^{7/1}$ च ^{0} निपात्यते $^{III/1}$ ।

दृह् + क्त becomes दृढ as निपातन in the sense of gross and one who has power.

If स्थूल or बलवत् is not intended, the form of दृह् + क्त is दृहित with इट्-आगम.

[3] Even though the meaning is given as हिंसायाम् in LSK, this is considered to be a mistake. वृद्धौ is considered to be the more proper meaning.

[विधिसूत्रम्] 7.4.42 दधातेर्हिः । ~ ति किति अङ्गस्य

धा-धातु is replaced by हि when त्-beginning कित् suffix follows.

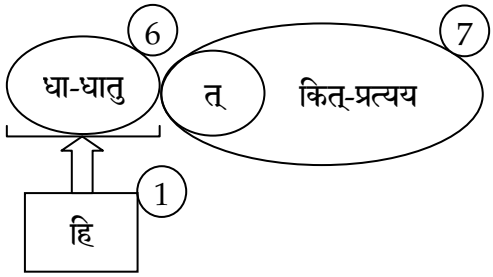

दधातेः $^{6/1}$ हिः $^{1/1}$ । ~ ति $^{7/1}$ किति $^{7/1}$ अङ्गस्य $^{6/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- दधातेः 6/1 – डुधाञ् धारणपोषणयोः (3UA) to support, to nourish; with श्तिप् धातुनिर्देशे; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- हिः 1/1 – This is आदेश. Being अनेकाल्, 1.1.54 अनेकाल्शित् सर्वस्य । is used to replace all the letters of स्थानिन्.
- ति 7/1 – त् as an adjective to किति. By तदादिविधि, तकारादि-कित्-प्रत्यये is understood. From 7.4.40 द्यतिस्यतिमास्थामित् ति किति ।.
- किति 7/1 – By the presence of अङ्गस्य, प्रत्यये is understood. This is an adjective to प्रत्यये. From 7.4.40 द्यतिस्यतिमास्थामित् ति किति ।.
- अङ्गस्य 6/1 – From अधिकारसूत्र 6.4.1 अङ्गस्य ।.

[LSK] त्-आदौ $^{7/1}$ किति $^{7/1}$ ।

हि is the substitute in the place of डुधाञ्-धातु when त्-beginning कित् suffix follows.

[LSK] हितम् $^{1/1}$ ॥ that which has been supported, is beneficial

डुधाञ् धारणपोषणयोः (3UA) to support

धा + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
हि + त	7.4.42 दधातेर्हिः । ~ ति किति अङ्गस्य

[विधिसूत्रम्] 7.4.46 दो दद् घोः । ~ ति किति अङ्गस्य

दा-धातु of घु (डुदाञ् and दाण्) is replaced by दथ् when त्-beginning कित् suffix follows.

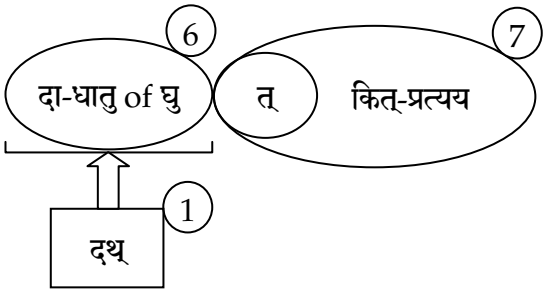

दः $^{6/1}$ दथ् $^{1/1}$ घोः $^{6/1}$ । ~ ति $^{7/1}$ किति $^{7/1}$ अङ्गस्य $^{6/1}$

3 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- दः 6/1 – दा + ङस् = दः 6.4.140 आतो धातोः। ~ भस्य लोपः; this represents डुदाञ् दाने (3UA) to give and दाण् दाने (1PA) to give. दाप् लवने (2PA) to cut is excluded because it is not termed घु.
- दथ् 1/1 – This is आदेश.[4]
- घोः 6/1 – घु as termed by 1.1.20 दाधा घ्वदाप् ।; this is an adjective to दः.
- ति 7/1 – त् as an adjective to किति. By तदादिविधि, तकारादि-कित्-प्रत्यये is understood. From 7.4.40 द्यतिस्यतिमास्थामित् ति किति ।.
- किति 7/1 – By the presence of अङ्गस्य, प्रत्यये is understood. This is an adjective to प्रत्यये. From 7.4.40 द्यतिस्यतिमास्थामित् ति किति ।.
- अङ्गस्य 6/1 – From अधिकारसूत्र 6.4.1 अङ्गस्य ।.

[LSK] घु-संज्ञकस्य $^{6/1}$ "दा" इति ^{0} अस्य $^{6/1}$ दथ् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ त्-आदौ $^{7/1}$ किति $^{7/1}$ ।

दथ् is the substitute in the place of दा-धातु which is termed घु, when त्-beginning कित् suffix follows.

[LSK] चर्त्वम् $^{1/1}$ । दत्तः $^{1/1}$ ॥ that which has been given

दा + क्त	3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः
दथ् + त	7.4.46 दो दद् घोः । ~ ति किति अङ्गस्य
दत् + त	8.4.55 खरि च । ~ झलाम् चर्

[4] Refer to Bh. 3 – page 100.

- <u>अस्-धातु</u>

असँ भुवि (2PA) to be + क्त = भूत that which has become (कर्तरि)

भू 2.4.52 अस्तेर्भूः । ~ आर्धधातुके

भू + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध for being उक्-ending धातु by 7.2.11 श्र्युकः किति । ~ न इट्

- <u>ष्-ending धातु</u>

इषुँ इच्छायाम् (6PS) to wish + क्त = इष्ट that which has been desired [5]

इष् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध by 7.2.15 यस्य विभाषा ।[6] ~ न इट् for being वेट् by 7.2.48 तीषसहलुभरुषरिषः। ~ वा इट्

इष् + ट 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

In the same manner, पिष् + क्त = पिष्ट, पुष् + क्त = पुष्ट

- <u>णिच्-ending धातु</u>

कथ वाक्यप्रबन्धे (10US) to tell + क्त = कथित

कथ + णिच् 3.1.25 सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्ण- चूर्णचुरादिभ्यो णिच् । ~ धातोः

कथ् + इ 6.4.48 अतो लोपः । ~ आर्धधातुके

Since the अचः आदेश, the लोप of अत्, whose निमित्त is पर, is स्थानिवत् in the view of पूर्वविधि, 7.2.116 अत उपधायाः । by 1.1.57 अचः परस्मिन् पूर्वविधौ। ~ आदेशः स्थानिवत्, उपधावृद्धि does not happen.

कथि 3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।

कथि + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

कथि + इट् त 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।

कथ् + इत 6.4.52 निष्ठायां सेटि । ~ णेः लोपः

In the same manner, गण to count + क्त = गणित

---

[5] It can be वर्तमाने, that which is desired by 3.2.188 मतिबुद्धिपूजार्थेभ्यश्च । ~ क्तः वर्तमाने

[6] 7.2.15 यस्य (धातोः) विभाषा । ~ निष्ठायाम् न इट् teaches that if the धातु is वेट् by whatever सूत्र, when निष्ठा follows that धातु, इट् is prohibited.

- <u>ध्-ending धातु</u>

क्रुधँ क्रोधे (4PA) to be angry + क्त = क्रुद्ध one who has been angry (कर्तरि)

क्रुध् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

क्रुध् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

क्रुद् + ध 8.4.53 झलां जश् झशि ।

बन्ध् + क्त = बद्ध, बुध् + क्त = बुद्ध, युध् + क्त = युद्ध, रभ् + क्त = रब्ध, लभ् + क्त = लब्ध, वृध् + क्त = वृद्ध

- <u>क्षि-धातु</u>

क्षि क्षये (1PA) to decay + क्त = क्षीण one who has decayed (कर्तरि), or क्षित that which has been decayed (कर्मणि)

क्षि + क्त (कर्तरि) 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

क्षी + त 6.4.60 निष्ठायामण्यदर्थे । ~ क्षियः दीर्घः (ण्यत्-अर्थे = भावकर्मणोः)

क्षी + न 8.2.46 क्षियो दीर्घात् । ~ निष्ठातः नः

क्षी + ण 8.4.2 अट्कुप्वां नुम्व्यवायेऽपि । ~ रषाभ्याम् णः नः समानपदे

or

क्षि + क्त (कर्मणि) 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

क्षि + त

- <u>द्-ending धातु</u>

खिदँ दैन्ये (4AA) to be depressed + क्त = खिन्न one who has been depressed (कर्तरि)

खिद् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

खिद् + न 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।

खिन् + न 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।

भिद् + क्त = भिन्न, विद् (6UA) + क्त = बिन्न, सद् + क्त = सन्न

- <u>Nasal-ending धातु which is अनुदात्तोपदेश, वन्, or तनोत्यादि</u>

गमॄ गतौ (1PA) to go + क्त = गत one who has gone (कर्तरि)/that which has been reached (कर्मणि)

गम् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

ग + त 6.4.37 अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिक लोपो झलि क्ङिति ।

नम् + क्त = नत, मन् + क्त = मत, रम् + क्त = रत, हन् + क्त = हत

तनुँ विस्तारे to spread + क्त = तत that which has stretched (कर्तरि)

तन् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध by 7.2.15 यस्य विभाषा । for being वेट् by 7.2.56 उदितो वा ।

त + त 6.4.37 अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिक लोपो झलि क्ङिति ।

- <u>गुप्-धातु</u>

गुपूँ रक्षणे (1PV) to protect + क्त = गोपायित (आय-पक्षे)/गुप्त (आय-अभाव-पक्षे)

आय-पक्षे

गुप् + आय 3.1.28 गुपूधूपविच्छिपणिपनिभ्य आयः ।

गोप् + आय 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ गुणः

गोपाय 3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।

गोपाय + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते

गोपाय + इट् त 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।

गोपाय् + इत 6.4.48 अतो लोपः । ~ आर्धधातुके

आय-अभाव-पक्षे by 3.1.31 आयादय आर्धधातुके वा ।

गुप् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते

इट्-निषेध by 7.2.15 यस्य विभाषा । ~ न इट् for being वेट् by 7.2.44 स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदितो वा ।~ इट्

- <u>ह्-ending धातु</u>

गुहूँ संवरणे (1UV) to keep secret + क्त = गूढ that which has been kept secret (कर्मणि)

गुह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते

इट्-निषेध by 7.2.15 यस्य विभाषा । ~ न इट् for being वेट् by 7.2.44 स्वरतिसूतिसूयतिधूञूदितो वा ।~ इट्

गुढ् + त 8.2.31 हो ढः।

गुढ् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

गुढ् + ढ 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

गु + ढ 8.3.13 ढो ढे लोपः ।

गू + ढ 6.3.111 ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः ।

- <u>ऋ-ending धातु</u>

गृ निगरणे (6PS) to swallow + क्त = गीर्ण that which has been swallowed (कर्मणि)

गृ + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध for being उक्-ending धातु by 7.2.11 श्र्युकः क्किति । ~ न इट्

गिर् + त 7.1.100 ऋत इद्धातोः।, 1.1.51 उरण् रपरः

गीर् + त 8.2.77 हलि च । ~ र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः

गीर् + न 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।

गीर् + ण 8.4.1 रषाभ्यां नो णः समानपदे ।

In the same manner, जॄ to wear out + क्त = जीर्ण, तॄ to cross + क्त = तीर्ण,

- <u>एच्-ending धातु</u>

गै to sing + क्त = गीत that which has been sung (कर्मणि)

गा 6.1.45 आदेच उपदेशेऽशिति

गा + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

गी + त 6.4.66 घुमास्थागापाजहातिसां हलि । ~ ईत् आतः क्ङिति

- <u>अनिदित्-धातु which has न् as its उपधा</u>

ग्रन्थँ सन्दर्भे (9PS) to put together + क्त = ग्रथित that which has been put together (कर्मणि)

ग्रन्थ् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

ग्रन्थ् + इट् त 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।

ग्रथ् + इत 6.4.24 अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति ।

बन्ध् + क्त = बद्ध, शंस् + क्त = प्रशस्त

- <u>ग्रह्-धातु</u>

ग्रहँ उपादने (9US) to grasp + क्त = गृहीत that which has been grasped (कर्मणि)

ग्रह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

ग् ऋ अह् + त 6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां ङिति च । ~ किति संप्रसारणम्

ग् ऋ ह् + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ पूर्वरूपम् अचि संहितायाम्

गृह् + इट् त 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।

गृह् + ईत 7.2.37 ग्रहोऽलिटि दीर्घः ।

- <u>संयोग-beginning, आ-ending, यण्वत्-धातु</u>

ग्लै to decline + क्त = ग्लान that which has declined (कर्तरि)

ग्ला 6.1.45 आदेच उपदेशेऽशिति

ग्ला + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

ग्ला + न 8.2.43 संयोगादेरातो धातोर्नण्वतः। ~ निष्ठातो नः

In the same manner, घ्रा + क्त = घ्राण, म्लै + क्त = म्लान

- <u>जन्-धातु</u>

जनीँ प्रादुर्भावे to be born + क्त = जात that which has been born (कर्तरि)

जन् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध by ईदित् by 7.2.14 श्वीदितो निष्ठायाम् । ~ न इट्

ज आ + त 6.4.42 जनसनखनां सञ्झलोः । ~ आत्

जा + त 6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः । ~ अचि एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

- <u>जागृ-धातु</u>

जागृ to be awake + क्त = जागरित that which has been awake (कर्तरि)

जागृ + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

जागृ + इ त 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।

जागर् + इत 7.2.85 जाग्रोऽविचिण्णल्ङित्सु । ~ सार्वधातुकार्धधतुकयोः गुणः

- <u>द्-beginning ह्-ending धातु</u>

दहँ भस्मीकरणे (1PA) to burn + क्त = दग्ध that which has been burnt (कर्मणि)

दह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

दघ् + त 8.2.32 दादेर्धातोर्घः । ~ हः झलि पदस्य आन्ते च

दघ् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

दग् + ध 8.4.53 झलां जश् झशि ।

In the same manner, दिह् + क्त = दिग्ध, दुह् + क्त = दुग्ध

- <u>डुदाञ्-धातु and दाण्-धातु</u>

डुदाञ्, दाण् + क्त = दत्त

- <u>दाप्-धातु</u>

दाप् लवने + क्त = अवदात

- <u>छ्/श-ending धातुs, and धातुs listed in 8.2.36</u>

दिशँ अतिसर्जने (6UA) to point + क्त = दिष्ट that which has been pointed out (कर्मणि)

दिश् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

दिष् + त 8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ~ झलि पदस्य आन्ते च

दिष् + ट 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

नश् + क्त = नष्ट, भ्रंश् + क्त = भ्रष्ट, मृज् + क्त = मृष्ट. सृज् + क्त = सृष्ट, स्पृश् + क्त = स्पृष्ट

- <u>धातुs for which निष्ठातः नः is विकल्प</u>

त्रै पालने (1AA) to protect + क्त = त्राण/त्रात that which has been protected (कर्मणि)

त्रा 6.1.45 आदेच उपदेशेऽशिति

त्रा + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

नत्व by 8.2.43 संयोगादेरातो धातोर्नण्वतः। ~ निष्ठातो नः is प्राप, but it is optional by 8.2.56 नुदविदोन्दत्राघ्राह्रीभ्योऽन्यतरस्याम्।.

त्रा + न 8.2.56 नुदविदोन्दत्राघ्राह्रीभ्योऽन्यतरस्याम्। ~ निष्ठातो नः

त्रा + ण 8.4.2 अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि । ~ रषाभ्यां नो णः समानपदे

ह्री + क्त = ह्रीण/ह्रीत (अप्राप्तविभाषा)

- <u>नह्-धातु</u>

णहँ बन्धने (4UA) to tie + क्त = नद्ध that which has been tied (कर्मणि)

नह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

नध् + त 8.2.34 नहो धः । ~ हः झलि पदस्य आन्ते च

नध् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

नद् + ध 8.4.53 झलां जश् झशि ।

- <u>पा-धातु (पाने)</u>

पा पाने (1PA) to drink + क्त = पीत that which has been drunk (कर्मणि)

पा + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

पी + त 6.4.66 घुमास्थागापाजहातिसां हलि । ~ ईत् आतः क्ङिति

- <u>पा-धातु (रक्षणे)</u>

पा रक्षणे (2PA) to protect + क्त = पात that which has been protected (कर्मणि)

पा + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

- <u>उक्-ending धातु</u>

पूञ् पवने (9US) to purify + क्त = पूत that which has been purified (कर्मणि)

पू + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध by 7.2.11 श्र्युकः क्किति। ~ एकाचः न इट् for being उगन्त

- <u>पृ-धातु (exception of नत्व)</u>

पृ पालनपूरणयोः (3PS/9PS) to protect, to fill + क्त = पूर्त that which has been protected (कर्मणि)

पृ + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

पुर् + त 7.1.102 उदोष्ठ्यपूर्वस्य । ~ ऋतः अङ्गस्य; 1.1.51 उरण् रपरः।

पूर् + त 8.2.77 हलि च । ~ धातोः र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः

नत्व by 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः । is negated by 8.2.57 न ध्याख्यापृमूर्च्छिमदाम् ।

In the same manner, ध्यात, ख्यात, मूर्त, मत्त are made.

- <u>प्रच्छ्-धातु</u>

प्रछँ ज्ञीप्सायाम् (6PA) to ask + क्त = पृष्ट that which has been asked (कर्मणि)

प्रच्छ् 6.1.73 छे च । ~ ह्रस्वस्य तुक् संहितायाम्

प्रच्छ् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

प् ऋ अ च्छ् + त 6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छति- भृज्जतीनां ङिति च। ~ किति संप्रसारणम्

पृ च्छ् + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्

पृ श् + त 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च । ~ क्ङिझलोः क्ङिति

पृष् + त 8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशाऽं षः । ~ झलि पदस्य आन्ते च

पृष् + ट 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

- <u>ब्रू-धातु</u>

ब्रूञ् व्यक्तायां वाचि (2US) to speak + क्त = उक्त that which has been said (कर्मणि)

वच् 2.4.53 ब्रुवो वचिः । ~ आर्धधातुके

The आदेश given by this sūtra is a धातु वचँ परिभाषणे (2P). Being अनुदात्तधातु, it is अनिट्.

वच् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

उ अच् + त 6.1.15 वचिस्वपियजादिनां किति । ~ संप्रसारणम्

उच् + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ पूर्वरूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

उक् + त 8.2.30 चोः कुः । ~ झलि पदस्य अन्ते

- ओदित्-धातु

भञ्जाँ आमर्दने (7PA) to split + क्त = भग्न that which has been split (कर्मणि)

भञ्ज् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

भज् + त 6.4.24 अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति । ~ नलोपः

भग् + त 8.2.30 चोः कुः । ~ झलि

भग् + न 8.2.45 ओदितश्च । ~ निष्ठातो नः

- भ्रंश्-धातु

भ्रंशुँ अवस्रंसने (1AS) to fall + क्त = भ्रष्ट that which has fallen (कर्तरि)

भ्रंश् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध by 7.2.15 यस्य विभाषा । for being वेट् by 7.2.56 उदितो वा ।

भ्रश् + त 6.4.24 अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति । ~ नलोपः

भ्रष् + त 8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ~ झलि पदस्य आन्ते च

भ्रष् + ट 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

- Nasal-ending धातु

भ्रमुँ चलने (1PS) to roam + क्त = भ्रान्त that which has roamed (कर्तरि)

भ्रम् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध by 7.2.15 यस्य विभाषा । for being वेट् by 7.2.56 उदितो वा ।

भ्राम् + त 6.4.15 अनुनासिकस्य क्विझलोः क्ङिति । ~ दीर्घः उपधायाः

भ्रां+ त 8.3.24 नश्चापदान्तस्य झलि । ~ मः अनुस्वारः

भ्रान्+ त 8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।

शमुँ + क्त = शान्त, श्रमुँ + क्त = श्रान्त

- <u>भ्रस्ज्-धातु</u>

भ्रस्जँ पाके (6UA) to fry + क्त = भृष्ट that which has been fried (कर्मणि)

भ्रस्ज् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

भ् ऋ अ स्ज् + त 6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां ङिति च। ~ किति संप्रसारणम्

भ् ऋ स्ज् + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्

भृ ज् + त 8.2.29 स्कोः संयोगाद्योरन्ते च । ~ लोपः झलि पदस्य

भृ ष् + त 8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ~ झलि पदस्य आन्ते च

भृष् + ट 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

- <u>मद्-धातु (exception of नत्व)</u>

मदीँ हर्षग्लेपनयोः (1PS/4PS) to be glad, to be drunk + क्त = मत्त one who has been glad, drunk (कर्तरि)

मद् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-आगम is negated by 7.2.14 श्वीदितो निष्ठायाम् । ~ न इट्.

नत्व by 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः । is negated by 8.2.57 न ध्याख्यापृमूर्च्छिमदाम् ।

मत् + त 8.4.55 खरि च । ~ झलाम् चर्

- <u>मस्ज्-धातु</u>

टुमस्जोँ सुद्धौ (6PA) to bathe, to sink + क्त = मग्न that which has bathed, sunk (कर्तरि)

मस्ज् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

म स् नुम् ज् + त 7.1.60 मस्जिनशोर्झलि । ~ नुम्, with (वा.) मस्जेरन्त्यात्पूर्वो नुम्वाच्यः ।

म न्ज् + त 8.2.29 स्कोः संयोगाद्योरन्ते च । ~ झलि

म ज् + त 6.4.24 अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति । ~ नलोपः

म ग् + त 8.2.30 चोः कुः । ~ झलि

मग् + न 8.2.45 ओदितश्च । ~ निष्ठातो नः

- <u>मा-धातु</u>

मा माने (2PA) to measure/माङ् माने शब्दे च (3AA) to measure + क्त = मित that which has been measured (कर्मणि)

मा + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

मि + त 7.4.40 द्यतिस्यतिमास्थामित् ति किति ।

दो, षो, मा, स्था – these four धातुs take इत् अन्तादेश when तकारादि कित् follows.

- <u>मुच्-धातु</u>

मुचॢ मोचने (6UA) to set free + क्त = मुक्त one who has been liberated (कर्तरि)

मुच् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

मुक् + त 8.2.30 चोः कुः । ~ झलि

त्यज् + क्त = त्यक्त, युज् + क्त = युक्त, रिच् + क्त = रिक्त

- <u>मुह्-धातु</u>

मुहँ वैचित्ये (4PV) to become confused + क्त = मुग्ध/मूढ one who has been confused (कर्तरि)

घत्व-पक्षे

मुह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

मुघ् + त 8.2.33 वा द्रुहमुहश्णुहष्णिहाम् । ~ धातोः घः हः

मुघ् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

मुग् + ध 8.4.53 झलां जश् झशि ।

ढत्व-पक्षे, same as गूढ

मुह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

मुढ् + त 8.2.31 हो ढः।

मुढ् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

मुढ् + ढ 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

मु + ढ 8.3.13 ढो ढे लोपः ।

मू + ढ 6.3.111 ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः ।

रुह् + क्त = रूढ, लिह् + क्त = लीढ, वह् + क्त = ऊढ

- <u>वचि-स्वपि-यजादि-धातु</u>

यजँ देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु (1UA) to worship, etc. + क्त = इष्ट that which has been worshipped (कर्मणि)

यज् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इ अज् + त 6.1.15 वचिस्वपियजादिनां किति । ~ संप्रसारणम्

इज् + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ पूर्वरूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

इष् + त 8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ~ पदस्य अन्ते झलि

इष् + ट 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

वच् + क्त = उक्त, स्वप् + क्त = सुप्त, वद् + क्त = उदित, वप् + क्त = उप्त, ह्वे + क्त = हूत

- ल्वादि-धातु

लूञ् छेदने (9US) to cut + क्त = लून that which has been cut (कर्मणि)

लू + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः परः

इट्-आगम is negated by 7.2.11 श्र्युकः किति । ~ न इट् एकाचः

लू + न 8.2.44 ल्वादिभ्यः । ~ निष्ठातो नः

- वस्-धातु

वसँ निवासे (1PA) to dwell + क्त = उषित

वस् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

वस् + इट् त 7.2.52 वसतिक्षुधोरिट् ।

उ अस् + इत 6.1.15 वचिस्वपियजादिनां किति । ~ संप्रसारणम्

उस् + इत 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ पूर्वरूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

उष् + इत 8.3.60 शासिवसिघसीनां च । ~ मूर्धन्यः सः इण्कोः

- वह्-धातु

वहँ प्रापणे (1UA) to bear + क्त = ऊढ

वह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

उ अह् + त 6.1.15 वचिस्वपियजादिनां किति । ~ संप्रसारणम्

उह् + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ पूर्वरूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

उढ् + त 8.2.31 हो ढः।

उढ् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

उढ् + ढ 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

उ + ढ 8.3.13 ढो ढे लोपः ।

ऊ + ढ 6.3.111 ढ्रलोपे पूर्वस्य दीर्घोऽणः ।

- <u>व्यध्-धातु</u>

व्यधँ तडने (4PA) to hurt + क्त = विद्ध that which has been hurt (कर्मणि)

व्यध् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

व् इ अ ध् + त 6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छतिभृज्जतीनां ङिति च। ~ किति संप्रसारणम्

व् इ ध् + त 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्

The latter one gets संप्रसारण first by 6.1.37 न संप्रसारणे संप्रसारणम् ।

विध् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

विद् + ध 8.4.53 झलां जश् झशि ।

- <u>शास्-धातु</u>

शासुँ अनुशिष्टौ (2PS) to teach + क्त = शिष्ट that which was taught (कर्मणि)

शास् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध by 7.2.15 यस्य विभाषा । for being वेट् by 7.2.56 उदितो वा ।

श् इ स् + त 6.4.34 शास इदङ्हलोः। ~ उपधायाः क्ङिति अङ्गस्य

शिष् + त 8.3.60 शासिवसिघसीनां च । ~ मूर्धन्यः सः इण्कोः

शिष् + ट 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

- <u>शी-धातु</u>

शीङ् स्वप्ने (2AS) to sleep + क्त = शयित one who slept (कर्तरि)

शी + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

शी + इट् त 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।

कित्त्व of क्त for शीङ् is negated by 1.2.19 निष्ठा शीङ्स्विदिमिदिक्ष्विदिधृषः। ~ न सेट्

शे + इत 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः

शय् + इत 6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्

- <u>सह्-धातु</u>

षहँ मर्षणे (1AS) to forbear + क्त = सोढ that which was bore (कर्मणि)

सह् 6.1.64 धात्वादेः षः सः ।

सह् + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

इट्-निषेध by 7.2.15 यस्य विभाषा । for being वेट् by 7.2.48 तीषसहलुभरुषरिषः। ~ वा इट्

सढ् + त 8.2.31 हो ढः।

सढ् + ध 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

सढ् + ढ 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

स + ढ 8.3.13 ढो ढे लोपः ।

सो + ढ 6.3.112 सहिवहोरोदवर्णस्य । ~ ढ्रलोपे

- स्था-धातु

ष्ठा गतिनिवृत्तौ (1PA) to stand + क्त = स्थित that which has stayed (कर्तरि)

स्ठा 6.1.64 धात्वादेः षः सः ।

स्था (वा.) निमित्तापाये नैमित्तिकस्याप्यपायः ।

स्था + क्त 3.2.102 निष्ठा । ~ भूते धातोः प्रत्ययः

स्थि + त 7.4.40 द्यतिस्यतिमास्थामित् ति किति ।

[विधिसूत्रम्] 3.2.106 लिटः कानज्वा ।

लिट् is optionally replaced by कानच्.

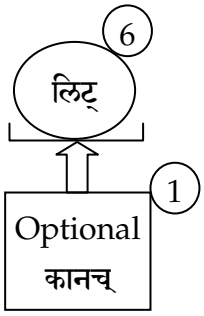

लिटः $^{6/1}$ कानच् $^{1/1}$ वा ^{0} ।

3 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- लिटः 6/1 – In स्थानेयोगा षष्ठी. This लिट् is general past (सामान्यभूते) enjoined by 3.2.105 छन्दसि लिट् । ~ भूते.
- कानच् 1/1 – This is आदेश. The content is आन. क् is इत् for गुणनिषेध. च् is इत् for intonation. This is seen only in the Veda.
- वा 0 – The substitute is optional. The other option is just leaving it as लिट्.

[विधिसूत्रम्] 3.2.107 क्वसुश्च । ~ लिटः वा

लिट् is also optionally replaced by क्वसुँ.

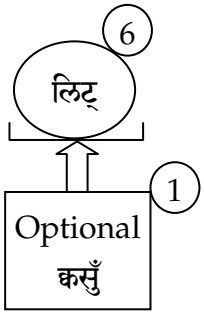

क्वसुँ: $^{1/1}$ च ^{0} । ~ लिटः $^{6/1}$ वा ^{0}

2 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- क्वसुँ: 1/1 – This is आदेश. The content is वस्. क् is इत् for गुणनिषेध. उँ is इत् for declension. This suffix is observed in लौकिक literature, according to महाभाष्यकार.
- च 0 – This brings the whole context from the previous sūtra.
- लिटः 6/1 – From the previous sūtra 3.2.106 लिटः कानज्वा ।; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- वा 0 – From the previous sūtra 3.2.106 लिटः कानज्वा ।.

[LSK] लिटः $^{6/1}$ कानच् $^{1/1}$ क्वसुँ: $^{1/1}$ च ^{0} वा ^{0} स्तः $^{III/2}$ ।

लिट् is optionally substituted by कानच् or क्वसुँ.

[LSK] "तङानावात्मनेपदम्" (1.4.100) ।

कानच् is termed आत्मनेपद by 1.4.100 तङानावात्मनेपदम् ।.

Being substitutes of लिट्, कानच् and क्वसुँ are termed परस्मैपद by 1.4.99 लः परस्मैपदम् ।. As an अपवाद for परस्मैपद, आत्मनेपद is given to तङ् and शानच्/कानच् by 1.4.100 तङानावात्मनेपदम् ।.

Just like तिङ्-प्रत्ययs, कानच् and क्वसुँ follow the arrangement of परस्मैपद/आत्मनेपद, according to type and usage of धातु, as listed below.

	परस्मैपदी धातुः उभयपदी when फल goes to others	आत्मनेपदी धातुः उभयपदी when फल goes to कर्ता
कर्तरि प्रयोगे	परस्मैपदम् (क्वसुँ)	आत्मनेपदम् (कानच्)
कर्मणि/भावे प्रयोगे	आत्मनेपदम् (कानच्)	आत्मनेपदम् (कानच्)

Here is an example for कानच्. The meaning of the प्रत्यय has to be inferred by the type of धातु, as discussed above.

[LSK] चक्राणः $^{1/1}$ ॥ one who has done/that which was done

कृ + लिट्	3.2.105 छन्दसि लिट् । ~ भूते
कृ + कानच्	3.2.106 लिटः कानज्वा ।
कृ कृ + आन	6.1.8 लिटि धातोरनभ्यासस्य । ~ द्वे एकाचः प्रथमस्य
च कृ + आन	7.4.66 उरत् ।, 1.1.51 उरण् रपरः ।, 7.4.60 हलादिः शेषः ।, 7.4.62 कुहोश्चुः।
च क्र + आन	6.1.77 इको यणचि । ~ संहितायाम्
च क्र + आण	8.4.2 अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि । ~ रषाभ्यां नो णः समानपदे
चक्राण	

यज् (1P) + कानच् = ईजान (that which was worshipped), पच् + कानच् = पेचान (one who has cooked/that which was cooked), स्तु + कानच् = तुष्टुवान (one who has praised/that which was praised), श्रु + कानच् = शुश्रुवान (one who has heard), कॄ + कानच् = चिकिराण, तॄ + कानच् = तितिराण, are made in the same manner.

Here is an example for क्वसुँ. The meaning of the प्रत्यय has to be कर्तरि.

गम् + लिट् 3.2.105 छन्दसि लिट् । ~ भूते

गम् + क्वसुँ 3.2.107 क्वसुँश्च। ~ लिटः वा

गम् गम् + वस् 6.1.8 लिटि धातोरनभ्यासस्य । ~ द्वे एकाचः प्रथमस्य

ग गम् + वस् 7.4.60 हलादिः शेषः ।

ज गम् + वस् 7.4.62 कुहोश्चुः।

Here, इट्-आगम is प्राप्त for वस् by 7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।. This is negated by 7.2.8 नेड् वशि कृति ।. However, for लिट्, क्रादिनियम has to be taken. As गम् is not in क्रादिनियम, 7.2.13 कृसृभृवृस्तुद्रुस्रुश्रुवो लिटि।, इट् is again प्राप्त. That is again negated by 7.2.67 वस्वेकाचाद्धसाम् । for not being एकाच्-धातु after द्वित्व[7]. Finally, the इट् is optional by 7.2.68 विभाषा गम-हन-विद-विशाम् ।.

In इट्-पक्षे,

ज गम् + इट् वस् 7.2.68 विभाषा गम-हन-विद-विशाम् ।

ज ग् म् + इट् वस् 6.4.98 गमहनजनखनघसां लोपः क्ङित्यनङि ।

जग्मिवस्

The declension is like of विद्वस्.

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1	जग्मिवान् 7.1.70, 6.4.10, 6.1.68, 8.2.23	जग्मिवांसौ 7.1.70, 6.4.10, 8.3.24	जग्मिवांसः 7.1.70, 6.4.10, 8.3.24, 8..2.66, 8.3.15
S	जग्मिवन् 7.1.70, 6.1.68, 8.2.23	same as above	same as above
2	जग्मिवांसम् 7.1.70, 6.4.10, 8.3.24	same as above	जग्मुषः इट्-अभाव, 6.4.131, 6.1.108, 8.2.66, 8.3.15
3	जग्मुषा	जग्मिवद्भ्याम् 8.2.72	जग्मिवद्भिः 8.2.72, 8.2.66, 8.3.15
4	जग्मुषे	same as above	जग्मिवद्भ्यः 8.2.72, 8.2.66, 8.3.15
5	जग्मुषः	same as above	same as above
6	same as above	जग्मुषोः	जग्मुषाम्
7	जग्मुषि	same as above	जग्मिवत्सु

In भ, इट्-आगम does not come.

[7] 7.2.67 वस्वेकाचाद्धसाम् । enjoins इट् for धातुs which is एकच् or आदन्त after द्वित्व. An example of एकाच् is अद् + क्वसुँ = आद् + वस् = आदिवस्. An example of आदन्त is दा + क्वसुँ = द दा + इट् वस् = द द् + इवस्.

In इट्-अभाव-पक्षे, the next sūtra is required.

[विधिसूत्रम्] 8.2.65 म्वोश्च । ~ मः नः धातोः

म्-ending धातु is replaced by न् at the end when म्/व् follows.

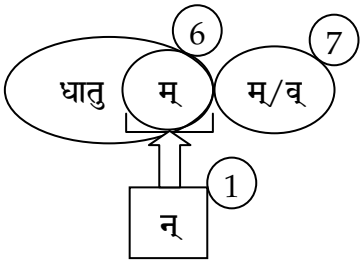

म्वोः $^{7/2}$ च ^{0} । ~ मः $^{6/1}$ नः $^{1/1}$ धातोः $^{6/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- म्वोः 7/2 – म् च व् च म्वौ (ID), तयोः ।; in परसप्तमी.
- च 0 – This brings all the words from the previous sūtra.
- मः 6/1 – From 8.2.64 मो नो धातोः ।; this is an adjective to धातोः. By तदन्तविधि, म्-अन्त-धातोः is understood.
- नः 1/1 – From 8.2.64 मो नो धातोः ।; this is आदेश. अ is for उच्चारण.
- धातोः 6/1 – From 8.2.64 मो नो धातोः ।; in स्थानेयोगा षष्ठी. 1.1.52 अलोऽन्त्यस्य । is required.

[LSK] म्-अन्तस्य $^{6/1}$ धातोः $^{6/1}$ नत्वम् $^{1/1}$ म्वोः $^{7/2}$ परतः ^{0} ।

न् is the substitute in the place of the last letter of म्-ending धातु when म् or व् follows.

[LSK] कगम्वान् ॥

ज गम् + वस्

ज गन् + वस् 8.2.65 म्वोश्च । ~ मः नः धातोः

जगन्वस्

जगन्वस् declines like विद्वस्.

दृश् + क्वसुँ = ददृशिवान्, स्था + क्वसुँ = तस्थिवान्, etc. are made in the same manner.

[विधिसूत्रम्] 3.2.124 लटः शतृँशानचावप्रथमासमानाधिकरणे । ~ वर्तमाने

लट् is replaced by शतृँ and शानच्, when it is not in apposition to 1st case-ending word.

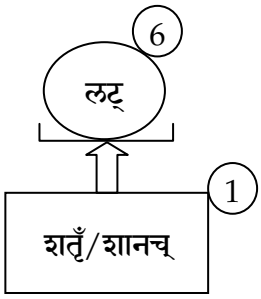

लटः $^{6/1}$ शतृँ-शानचौ $^{1/2}$ अप्रथमा-समानाधिकरणे $^{7/1}$ । ~ वर्तमाने $^{7/1}$

3 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- लटः 6/1 – In स्थानेयोगा षष्ठी.
- शतृँ-शानचौ 1/2 – The content of शतृँ is अत्. श् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते ।. Being शित्, it gains सार्वधातुक status. ऋँ is इत् by 1.3.2 उपदेशेऽजनुनासिक इत् ।. This makes a new प्रातिपदिक उगित्-ending, for declension. Being लकार-आदेश, it is परस्मैपद by 1.4.99 लः परस्मैपदम् ।.
  The content of शानच् is आन. श् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते ।. Being शित्, it gains सार्वधातुक status. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् । for intonation. शानच् is आत्मनेपद by 1.4.100 तङानावात्मनेपदम् ।.
- अप्रथमा-समानाधिकरणे 7/1 – न प्रथमा अप्रथमा (NT)। समानम् = अभिन्नम् अधिकरणं = वाच्यम् यस्य सः समानाधिकरणः (116B) । अप्रथमया समानाधिकरणः अप्रथमासमानाधिकरणः (3T) that which is in apposition to non 1st case-ending word, तस्मिन् ।
  चैत्रशब्दस्य विभक्त्या अप्रथमया समानाधिकरणः पच् + लट् शब्दः, तस्य लटः शतृँशानचौ स्तः ।.
- वर्तमाने 7/1 – From 3.2.123 वर्तमाने लट् ।.

[LSK] अप्रथमा-अन्तेन $^{3/1}$ समानाधिकरणे $^{7/1}$ लटः $^{6/1}$ एतौ $^{1/1}$ वा ^{0} स्तः $^{III/2}$ ।

लिट् is substituted by शतृँ or शानच् when it is in apposition to a word which is not in the 1st case.

वा is not required. This is नित्यम्, as "पचन्तम्" in the example below cannot be alternatively said in तिङन्त form.

Just like तिङ्-प्रत्ययs, शतृँ and शानच् follow the arrangement of परस्मैपद/आत्मनेपद, according to type and usage of धातु, as listed below.

	परस्मैपदी धातुः उभयपदी when फल goes to others	आत्मनेपदी धातुः उभयपदी when फल goes to कर्ता
कर्तरि प्रयोगे	परस्मैपदम् (शतृँ)	आत्मनेपदम् (शानच्)
कर्मणि/भावे प्रयोगे	आत्मनेपदम् (शानच्)	आत्मनेपदम् (शानच्)

[LSK] शबादिः $^{1/1}$ ।

Since शतृँ and शानच् are सार्वधातुक by being शित्, शप्, श्यन्, etc. are suffixed according to the type of धातु by the sūtras starting with 3.1.68 कर्तरि शप् ।.

[LSK] पचन्तम् $^{2/1}$ चैत्रम् $^{2/1}$ पश्य $^{II/1}$॥ See Chaitra who is cooking.

चैत्र, a name of a person, is in 2nd case. पच् (1U) + लट् is in समानाधिकरण with चैत्र.

पच् + लट्	3.2.123 वर्तमाने लट् । ~ धातोः प्रत्ययः परश्च
पच् + शतृँ	3.2.124 लटः शतृँशानचावप्रथमासमानाधिकरणे । ~ वर्तमाने
पच् + शप् अत्	3.1.68 कर्तरि शप् । ~ सार्वधातुके धातोः
पचत्	6.1.97 अतो गुणे । ~ पररूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

See Volume 3 for declension, as well as for formation of शतृँ-ending from धातु of all conjugations.

शतृँ being सार्वधातुक and अपित्, thus ङित्, the formation of शतृँ-ending प्रातिपदिक is similar to that of झि-ending.

[विधिसूत्रम्] 7.2.82 आने मुक् । ~ अतः अङ्गस्य

मुक् is attached to the end of अङ्ग when आन is following.

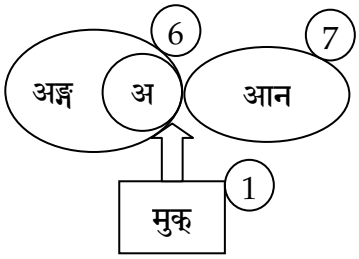

आने $^{7/1}$ मुक् $^{1/1}$ । ~ अतः $^{6/1}$ अङ्गस्य $^{6/1}$

2 words in the सूत्र; ; 2 words as अनुवृत्ति

- आने 7/1 – In परसप्तमी.
- मुक् 1/1 – This is आगम. Being कित्, it becomes अन्त-अवयव by 1.1.46 आद्यन्तौ टकितौ ।
- अतः 6/1 – By तदन्तविधि, अदन्त-अङ्गस्य is understood.
- अङ्गस्य 6/1 – From अधिकारसूत्र 6.4.1 अङ्गस्य।; in स्थानेयोगा षष्ठी.

[LSK] अदन्त-अङ्गस्य $^{6/1}$ मुक्-आगमः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ आने $^{7/1}$ परे $^{7/1}$ ।

मुक् is attached at the end of अ-ending अङ्ग when आन follows.

[LSK] पचमानम् $^{2/1}$ चैत्रम् $^{2/1}$ पश्य $^{II/1}$ । See Chaitra who is cooking.

पच् (1U) being उभयपदी, it can take शानच् in कर्तरि.

[LSK] "लट्" इति ^{0} अनुवर्तमाने $^{7/1}$ पुनः ^{0} लट्-ग्रहणात् $^{5/1}$ प्रथमा-सामानाधिकरण्ये $^{7/1}$ अपि ^{0} क्वचित् ^{0} ।

When लट् has been already said in the sūtra 3.2.123 वर्तमाने लट् ।, लटः is again said in 3.2.124 लटः शतृँशानचावप्रथमासमानाधिकरणे । in order to show that शतृँ/शानच् can be used in apposition to 1st case-ending word in some places.

[LSK] सन् $^{1/1}$ द्विजः $^{1/1}$॥ being a द्विज

[विधिसूत्रम्] 7.1.36 विदेः शतुर्वसुँः । ~ अन्यतरस्याम्

After विद्-धातु, शतृँ is optionally replaced by वसुँ.

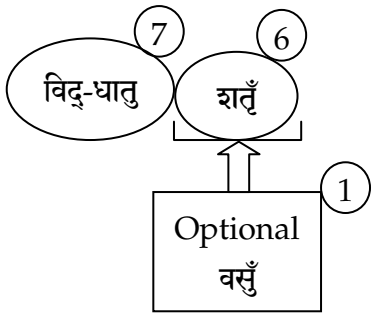

विदेः $^{5/1}$ शतुः $^{6/1}$ वसुँः $^{1/1}$ । ~ अन्यतरस्याम् ^{0}

3 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- विदेः 5/1 – विदँ ज्ञाने (2PS) to know; with इक् धातुनिर्देशे; in पूर्वपञ्चमी.
- शतुः 6/1 – प्रातिपदिक is शतृँ; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- वसुँः 1/1 – वस् is the content of the आदेश. उँ is इत् by 1.3.2 उपदेशेऽजनुनासिक इत् । for declension. Being अनेकाल्, 1.1.55 अनेकाल्शित्सर्वस्य । is applied.
- अन्यतरस्याम् 0 – वसुँ-आदेश is optional.

[LSK] वेत्तेः $^{5/1}$ (विद् with श्तिप् धातुनिर्देशे to clarify that the धातु is of 2nd conjugation) परस्य $^{6/1}$ शतुः $^{6/1}$ वसुँः $^{1/1}$ आदेशः $^{1/1}$ वा ^{0} ।

वसुँ is optionally the substitute in the place of शतृँ which is after विद्-धातु.

[LSK] विदन् $^{1/1}$ ।

In शतृँ option,

विद् + लट्	3.2.123 वर्तमाने लट् । ~ धातोः प्रत्ययः परश्च
विद् + शतृँ	3.2.124 लटः शतृँशानचावप्रथमासमानाधिकरणे । ~ वर्तमाने
विद् + शप् + अत्	3.1.68 कर्तरि शप् । ~ सार्वधातुके धातोः
विद् + अत्	2.4.72 अदिप्रभृतिभ्यः शपः । ~ लुक्.
विदत्	

It declines like पचत्. In feminine, ङीप् is suffixed by 4.1.6 उगितश्च ।, and it declines like नदी.

[LSK] विद्वान्$^{1/1}$ ॥

वसुँ-पक्षे,

विद् + शतृँ

विद् + वसुँ 7.1.36 विदेः शतुर्वसुँः । ~ अन्यतरस्याम्

विद् + शप् + वस् 3.1.68 कर्तरि शप् । ~ सार्वधातुके धातोः

विद् + वस् 2.4.72 अदिप्रभृतिभ्यः शपः । ~ लुक्.

विद्वस्

See Volume 3 for declension. In feminine, ङीप् is suffixed by 4.1.6 उगितश्च ।, and the form will be विदुषी. It declines like नदी.

विद्वस् + ङीप् 4.1.6 उगितश्च । ~ स्त्रियाम् ङीप् प्रातिपदिकात्

विद् उ अस् + ई 6.4.131 वसोः संप्रसारणम् । ~ भस्य

विद् उस् + ई 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्

विदुष्+ ई 8.3.59 आदेशप्रत्यययोः । ~ सः मूर्धन्त्यः

Remember that the स् is अवयव of वसुँ-प्रत्यय.

There are two more sūtras enjoining शतृँ and शानच्, which are not introduced in LSK, but useful to know.

[विधिसूत्रम्] 3.2.125 **सम्बोधने च ।** ~ लटः शतृँशानचौ

लट् is replaced by शतृँ and शानच् in सम्बोधन.

As 1st case is used to express सम्बोधन, this sūtra extends the scope of शतृँ and शानच् from the previous sūtra. E.g., हे पचन्!, हे पचमान! ।

[विधिसूत्रम्] 3.2.126 **लक्षणहेत्वोः क्रियायाः ।** ~ लटः शतृँशानचौ

लट् is replaced by शतृँ and शानच् in the sense of indication or reason for an action.

In the example शयमाना भुञ्जते यवनाः ।, शयमानाः is the indication of भुञ्जते. The Greeks eat while lying down. The शतृँ/शानच्-ending word is showing how the action is done.

The हेतु can mean either फल or कारण. अर्जयन् वसति । He lives to earn. Earning is the फल for living. हरिं पश्यन् मुच्यते । Seeing Hari, he is liberated. Seeing of Hari is the cause for the liberation.

After these शतृँ-शानच्-विधायक-सूत्रs, the next sūtra gives संज्ञा to शतृँ and शानच्.

[संज्ञासूत्रम्] 3.2.127 **तौ सत् ।**

शतृँ and शानच् are termed सत्.

तौ $^{1/2}$ सत् $^{1/1}$ ।

2 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- तौ 1/2 – The सर्वनाम तत् indicates that which have been under discussion: शतृँ and शानच्. This is संज्ञी.
- सत् 1/1 – This is संज्ञा.

[LSK] तौ $^{1/2}$ शतृँ-शानचौ $^{1/2}$ सत्-संज्ञौ $^{1/2}$ स्तः $^{III/2}$ ॥

These शतृँ and शानच् are termed सत्.

संज्ञा-प्रदेश of सत् is taught in the next sūtra.

[विधिसूत्रम्] 3.3.14 लृटः सद्वा ।

लृट् is optionally replaced by सत् (शतृँ and शानच्).

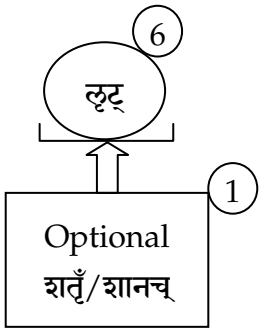

लृटः $^{6/1}$ सत् $^{1/1}$ वा ^{0} ।

3 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- लृटः 6/1 – In स्थानेयोगा षष्ठी.
- सत् 1/1 – This is आदेश. सत् is संज्ञा for शतृँ and शानच्.
- वा 0 – This substitution is optional in a regulated manner, which is described in the वृत्ति.

[LSK] व्यवस्थित-विभाषा $^{1/1}$ इयम् $^{1/1}$ । तेन $^{3/1}$ अप्रथमा-सामानाधिकरण्ये $^{7/1}$ प्रत्यय-उत्तरपदयोः $^{7/2}$ सम्बोधने $^{7/1}$ लक्षण-हेत्वोः $^{7/2}$ च ^{0} नित्यम् ^{0} ।

This optional status is regulated, that means, it is not always optional. By this, सत्-आदेश is compulsory 1) when it is in apposition to non-1st case-ending word, 2) when it is followed by प्रत्यय or उत्तरपद, 3) in सम्बोधन, and 4) in the sense of indication or reason for another action.

In LSK, only the example for 1) अप्रथमा-सामानाधिकरण्ये is given.

[LSK] करिष्यन्तम् $^{2/1}$ करिष्यमाणम् $^{2/1}$ पश्य $^{II/1}$ ॥ See the one who is going to do.

कृ + लृट्	3.3.13 लृट् शेषे च । ~ भविष्यति धातोः
कृ + शतृँ	3.3.124 लृटः सद्वा ।
कृ + स्य + अत्	3.1.33 स्यतासी लृँलुँटोः । ~ प्रत्ययौ धातोः
कृ + इस्य + अत्	7.2.70 ऋद्धनोः स्ये । ~ इट् आर्धधातुकस्य
कर् + इस्य + अत्	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः अङ्गस्य, 1.1.51 उरण् रपरः ।
कर् + इस्यत्	6.1.97 अतो गुणे । ~ पररूपम् एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्
करिष्यत्	8.3.59 आदेशप्रत्यययोः । ~ सस्य मूर्धन्यः

The next topic is तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिन्.

[अधिकारसूत्रम्] 3.2.134 आक्केस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु ।

From here up to क्विप् (3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपृजुग्रावस्तुवः क्विप्।), suffixes enjoined are in कर्तरि with तच्छील (one whose nature is doing that action), तद्धर्मन् (one whose duty is doing that action), or तत्साधुकारिन् (one who does that action well).

आ ^{0} क्केः $^{5/1}$ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु $^{7/3}$ ।

3 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- आ 0 – आङ् in the sense of अभिविधि, inclusive limit.
- क्केः 5/1 – क्विप्-प्रत्यय told in 3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपृजुग्रावस्तुवः क्विप्।; in उपपदपञ्चमी to आङ् by 2.3.10 पञ्चम्यपाङ्परिभिः।.
- तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु 7/3 – Three words qualifying the कर्ता are compounded in ID.
  1) तच्छील – सः = धात्वर्थः शीलं = स्वभावः यस्य कर्तुः सः तच्छीलः (116B) ।

     The one who does the action naturally without being told, as his nature.
  2) तद्धर्मन् – सः= धात्वर्थः धर्मः = आचारः यस्य कर्तुः सः तद्धर्मा (116B) ।

     The one for whom the duty is that action.
  3) तत्साधुकारिन् – तस्य धात्वर्थस्य साधुकारी तत्साधुकारी (6T) ।

     The one who does the action well, properly.

[LSK] क्विपम् $^{2/1}$ अभिव्याप्य ^{0} वक्ष्यमानाः $^{1/3}$ प्रत्ययाः $^{1/3}$ तच्छीलादिषु $^{7/3}$ कर्तृषु $^{7/3}$ बोध्याः $^{1/3}$ ॥

Suffixes which are going to be taught from here, including क्विप्, are to be known in the sense of the agents which are तच्छील, etc.

[विधिसूत्रम्] 3.2.135 तृन् । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

तृन् in the sense of कर्तरि and तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु is suffixed after any धातु.

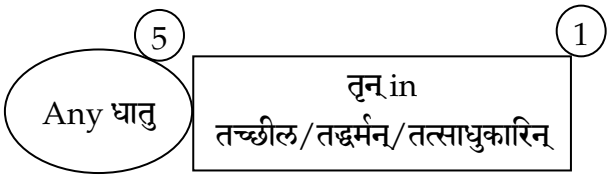

तृन्$^{1/1}$ । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु$^{7/3}$ धातोः$^{5/1}$ प्रत्ययः$^{1/1}$ परः$^{1/1}$

1 word in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- तृन् 1/1 – This is प्रत्यय. By 3.1.93 कृदतिङ् ।, this is termed कृत्, and by 3.4.67 कर्तरि कृत्।, the meaning of this प्रत्यय is defined as कर्तृ of धात्वर्थ. The content is तृ. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation. The तृन्-ending प्रातिपदिक and its declined forms are the same as of तृच्. While कर्म of तृच्-ending प्रातिपदिक takes 6th case by 2.3.65 कर्तृकर्मणोः कृति। ~ षष्ठी, कर्म of तृन्-ending प्रातिपदिक takes 2nd case because of the निषेध of 6th case by 2.3.69 न लोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृनाम् ।.
- तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु 7/3 – From the अधिकारसूत्र 3.2.134 आक्रेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु ।; these are additional meanings to कर्तरि.

[LSK] कर्ता$^{1/1}$ कटान्$^{2/3}$ ॥ The maker of mats as his nature, as his duty, or who makes well

कृ + तृन् 3.3.135 तृन् । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

कर् + तृ 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः

See धातृ in अजन्तपुंलिङ्गः in volume 2 for declension.

[विधिसूत्रम्] 3.2.155 जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृङः षाकन् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

षाकन् in the sense of कर्तरि and तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु is suffixed after जल्प् etc. धातु.

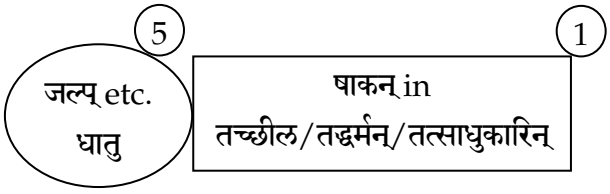

जल्प-भिक्ष-कुट्ट-लुण्ट-वृङः $^{5/1}$ षाकन् $^{1/1}$ । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु $^{7/3}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- जल्प-भिक्ष-कुट्ट-लुण्ट-वृङः 5/1 – Five धातुs are compounded in ID.
  1) जल्प – जल्पँ व्यक्तायां वाचि (1PS) to murmur, to prattle
  2) भिक्ष – भिक्षँ भिक्षायाम् अलाभे लाभे च (1AS) to beg
  3) कुट्ट – कुट्टँ छेदनभर्त्सनयोः (10US) to crush, to abuse
  4) लुण्ट – लुटिँ स्तेये (1PS) to rob
  5) वृङ् – वृङ् सम्भक्तौ (9AS) to choose, to select
- षाकन् 1/1 – The content is आक, अ-ending. ष् is इत् by the next sūtra. न् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। for intonation.
- तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु 7/3 – From the अधिकारसूत्र 3.2.134 आक्रेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु ।; these are additional meanings to कर्तरि.

[संज्ञासूत्रम्] 1.3.6 षः प्रत्ययस्य । ~ इत् आदिः

ष् as the beginning letter of प्रत्यय is termed इत्.

षः $^{1/1}$ प्रत्ययस्य $^{6/1}$। ~ इत् $^{1/1}$ आदिः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- षः 1/1 – अ after ष् is for उच्चारण. This is संज्ञी.
- प्रत्ययस्य 6/1 – In सन्बन्धे षष्ठी to आदिः.
- इत् 1/1 – From 1.3.2 उपदेशेऽजनुनासिक इत् ।. This is संज्ञा.
- आदिः 1/1 – From 1.3.5 आदिर्ञिटुडवः ।, the beginning letter.

[LSK] प्रत्ययस्य $^{6/1}$ आदिः $^{1/1}$ षः $^{1/1}$ इत्-संज्ञः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

ष् as the beginning of प्रत्यय is termed इत्.

[LSK] जल्पाकः $^{1/1}$ । A murmurer by nature, by duty, or one who murmurs well

जल्प् + षाकन् 3.2.155 जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृङः षाकन् । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

जल्प् + आक 1.3.6 षः प्रत्ययस्य । ~ इत् आदिः, 1.3.3 हलन्त्यम् । ~ इत् उपदेशे, 1.3.9 तस्य लोपः ।

जल्पाक 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] भिक्षाकः $^{1/1}$ । कुट्टाकः $^{1/1}$ । लुण्टाकः $^{1/1}$ ।

These words are made in the same manner.

The षाकच्-ending प्रातिपदिक is अ-ending and declines like राम and ज्ञान in masculine and neuter, respectively.

[LSK] वराकः $^{1/1}$ ।

वृ + षाकन् 3.2.155 जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृङः षाकन् । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

वर् + आक 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य, with 1.1.51 उरण् रपरः ।

वराक 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] वराकी $^{1/1}$ ॥

In feminine, षाकन् being षित्,

वराक + ङीप् 4.1.41 षिद्-गौरादिभ्यश्च । ~ ङीप् अनुपसर्जनात् अतः स्त्रियाम्

वराक् + ई 6.4.148 यस्येति च । ~ भस्य लोपः तद्धिते

[विधिसूत्रम्] 3.2.168 सनाशंसभिक्ष उः । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

षाकन् in the sense of कर्तरि and तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु is suffixed after सन्-ending धातु, आङ् + शंस्-धातु, or भिक्ष्-धातु.

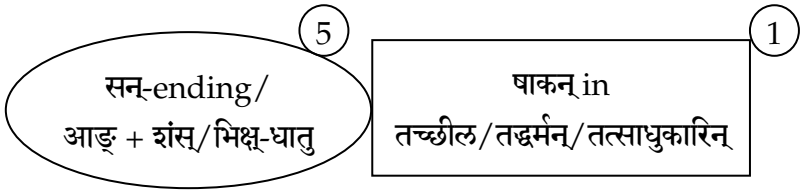

सन्-आशंस-भिक्षः $^{5/1}$ षाकन् $^{1/1}$ । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु $^{7/3}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- सन्-आशंस-भिक्षः 5/1 – Three types of धातुs are compounded in ID.

  सन् – सन्-प्रत्यय-ending धातु

  आशंस – आङ्-पूर्वक शसिँ धातु; The धातु, शसिँ इच्छायाम् (1A) to hope, is always used with आङ् उपसर्ग.

  भिक्ष – भिक्षँ भिक्षायाम् अलाभे लाभे च (1AS) to beg
- षाकन् 1/1 – This is प्रत्यय; from 3.2.155 जल्पभिक्षकुट्टलुण्टवृङः षाकन् ।.
- तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु 7/3 – From the अधिकारसूत्र 3.2.134 आक्रेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु ।; these are additional meanings to कर्तरि.

[LSK] चिकीर्षुः $^{1/1}$ । The one who is desirous to do as his nature, as his duty, or well

कृ + सन्	3.1.7 धातोः कर्मणः समानकर्तृकादिच्छायां वा ।
कृ + स	6.4.16 अज्झनगमां सनि । ~ दीर्घः (vowel followed by सन् takes दीर्घ)
सन् is कित्	1.2.9 इको झल् । ~ कित्
किर् + स	7.1.100 ऋत इद् धातोः। 1.1.51 उरण् रपरः ।
किर् + किर् + स	6.1.9 सन्यङोः । ~ द्वे
कि + किर् + स	7.4.60 हलादिः शेषः । ~ अभ्यासस्य
चि + किर् + स	7.4.62 कुहोश्चुः । ~ अभ्यासस्य
चि + कीर् + स	8.2.77 हलि च । ~ र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः
चि + कीर् + ष	8.3.59 आदेशप्रत्यययोः । ~ इण्कोः सः मूर्धन्यः
चिकीर्ष	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
चिकीर्ष + उ	3.2.168 सनाशंसभिक्ष उः । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

चिकीर्ष् + उ 6.4.48 अतो लोपः । ~ आर्धधातुके

चिकीर्षु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] आशंसुः $^{1/1}$ । the one who hopes as his nature, as his duty, or well

शसिँ इच्छायाम् (1A) to hope

श नुम् स् 7.1.58 इदितो नुम् धातोः ।

शंस् 8.3.24 नश्चापदान्तस्य झलि । ~ मः अनुस्वारः

आङ् + शंस् + उ 3.2.168 सनाशंसभिक्ष उः । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

आशंसु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] भिक्षुः $^{1/1}$ ।

भिक्ष् + उ 3.2.168 सनाशंसभिक्ष उः । ~ तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

भिक्षु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

This उ-प्रत्यय-ending प्रातिपदिक declines like गुरु in masculine and वस्तु in neuter. In feminine, there is no स्त्रीप्रत्यय applicable to this type of प्रातिपदिक. Thus, it declines like धेनु in feminine.

[विधिसूत्रम्] 3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपृजुग्रावस्तुवः क्विप् ।

~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु धातोः प्रत्ययः परः

क्विप् in the sense of कर्तरि and तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु is suffixed after भ्राज् etc. धातु, with or without उपसर्ग.

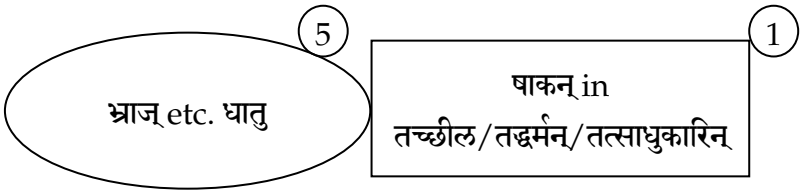

भ्राज-भास-धुर्वि-द्युत-ऊर्जि-पृ-जु-ग्रावस्तुवः $^{5/1}$ क्विप् $^{1/1}$ । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु $^{7/3}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- भ्राज-भास-धुर्वि-द्युत-ऊर्जि-पृजु-ग्रावस्तुवः 5/1 – These eight types of धातुs are compounded in SD. The प्रातिपदिक of the समास ends with उकार. Since this उकार is संयोगपूर्व as an अवयव of स्तु-धातु, even though being followed by सुप्-प्रत्यय ङसिँ, 6.4.83 ओः सुपि। does not apply. उवङ्-आदेश by 6.4.77 अचि श्नुधातु...। is to be applied.
  1) भ्राज – भ्राजृँ दीप्तौ (1AS) to shine; with अ as उच्चारणार्थ.
  2) भास – भासृँ दीप्तौ (1AS) to shine; with अ as उच्चारणार्थ.
  3) धुर्वि – धुर्वीँ हिंसायाम् (1PS) to injure; with इक् as धातुनिर्देश.
  4) द्युत – द्युतँ दीप्तौ (1AS) to shine; with अ as उच्चारणार्थ.
  5) ऊर्जि – बलप्राणनयोः (10US) to strengthen; with इक् as धातुनिर्देश.
  6) पृ – पृ पालनपूरणयोः (3PS) to protect, to fill
  7) जु – This is a सौत्र-धातु, found only in sūtra, not listed in धातुपाठ.
  8) ग्रावस्तु – ग्रावन् + ष्टुञ् स्तुतौ (2UA) to praise
- क्विप् 1/1 – This is प्रत्यय. It becomes a zero-प्रत्यय by 6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
- तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु 7/3 – From the अधिकारसूत्र 3.2.134 आक्रेस्तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु ।.

[LSK] विभ्राट् $^{1/1}$ । The one who shines as his nature, as his duty, or well

This is an example for 1) भ्राज्.

वि + भाज् + क्विप्	3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु
वि + भाज्	6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
विभ्राज्	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
विभ्राज् + सुँ	4.1.2 स्वौजसमौट्…। ~ ङ्याप्प्रातिपदिकात् प्रत्ययः परश्च
विभ्राज्	6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः
विभ्राष्	8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ~ झलि पदस्य अन्ते च
विभ्राड्	8.2.39 झलां जशोऽन्ते । ~ पदस्य
विभ्राट्	8.4.56 वाऽवसाने । ~ चर् झलाम्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1	विभ्राट्/विभ्राड् 6.1.68, 8.2.36, 8.2.39, 8.4.56	विभ्राजौ	विभ्राजः
S	same as above	same as above	same as above
2	विभ्राजम्	same as above	same as above
3	विभ्राजा	विभ्राड्भ्याम् 8.2.36, 8.2.39	विभ्राड्भिः 8.2.36, 8.2.39
4	विभ्राजे	same as above	विभ्राड्भ्यः 8.2.36, 8.2.39
5	विभ्राजः	same as above	same as above
6	same as above	विभ्राजोः	विभ्राजाम्
7	विभ्राजि	same as above	विभ्राट्त्सु/विभ्राट्सु 8.2.36, 8.2.39, 8.3.29, 8.4.55

[LSK] भाः $^{1/1}$ । The one who shines as his nature, as his duty, or well

This is an example for 2) भास्.

भास् + क्विप्	3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु
भास्	6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
भास्	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
भास् + सुँ	4.1.2 स्वौजसमौट्…। ~ ङ्याप्प्रातिपदिकात् प्रत्ययः परश्च
भास्	6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः
भारुँ	8.2.66 ससजुषो रुँः । ~ पदस्य
भाः	8.3.15 खरवसानयोर्विसर्जनीयः। ~ रः पदस्य

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1	भाः 6.1.68, 8.2.66, 8.3.15	भासौ	भासः
S	same as above	same as above	same as above
2	भासम्	same as above	same as above
3	भासा	भाभ्याम् 8.2.66, 8.3.17, 8.3.22	भाभिः 8.2.66, 8.3.17, 8.3.22
4	भासः	same as above	भाभ्यः 8.2.66, 8.3.17, 8.3.22
5	भासः	same as above	same as above
6	same as above	भासोः	भासाम्
7	भासि	same as above	भाःसु/भास्सु 8.2.66, 8.5.15, 8.3.34

[विधिसूत्रम्] 6.4.21 राल्लोपः । ~ छ्वोः क्किझलोः क्ङिति

After रेफ, छ् or व् is elided when क्कि or झलादि क्ङित्-प्रत्यय follows.

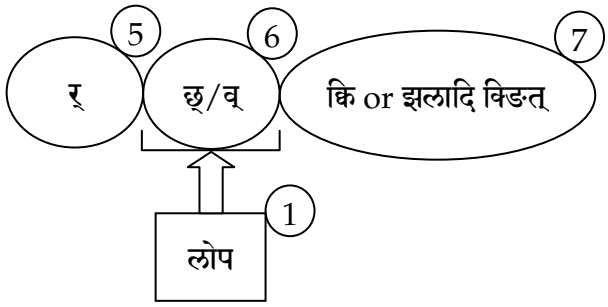

रात्$^{5/1}$ लोपः$^{1/1}$ । ~ छ्वोः$^{6/2}$ क्कि-झलोः$^{7/2}$ क्ङिति$^{7/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- रात् 5/1 – र् with अ as उच्चारणार्थ; in पूर्वपञ्चमी.
- लोपः 1/1 – This is आदेश.
- छ्वोः 6/2 – From 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च ।.
- क्कि-झलोः 7/2 – From 6.4.15 अनुनासिकस्य क्किझलोः क्ङिति।.
- क्ङिति 7/1 – From 6.4.15 अनुनासिकस्य क्किझलोः क्ङिति।.

[LSK] रेफात्$^{5/1}$ छ्वोः$^{6/2}$ लोपः$^{1/1}$ क्कौ$^{7/1}$ झलादौ$^{7/1}$ क्ङिति$^{7/1}$ ।

There is an elision of छ् and व् after र्, when क्कि or झलादि क्ङित्-प्रत्यय follows.

[LSK] धूः$^{1/1}$ ।

This is an example for 3) धुर्व्.

धुर्व् + क्विप्	3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु
धुर्व्	6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
धुर्	6.4.21 राल्लोपः । ~ छ्वोः क्किझलोः क्ङिति
धुर्	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
धुर् + सुँ	4.1.2 स्वौजसमौट्...। ~ ङ्याप्प्रातिपदिकात् प्रत्ययः परश्च
धुर्	6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः
धूर्	8.2.76 र्वोरुपधाया दीर्घ इकः । ~ धातोः
धूः	8.3.15 खरवसानयोर्विसर्जनीयः। ~ रः पदस्य

[LSK] विद्युत् $^{1/1}$ ।

This is an example for 4) द्युत्.

वि + द्युत् + क्विप् 3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु

[LSK] ऊर्क् $^{1/1}$ ।

This is an example for 5) ऊर्ज्.

ऊर्ज् + क्विप् 3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु

Even though 8.2.23 संयोगान्तस्य लोपः। is applicable, the elision of ज् is excluded by the नियमसूत्र 8.2.24 रात्सस्य।.

ऊर्ज् 6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः

ऊर्ज् 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

ऊर्ज् + सुँ 4.1.2 स्वौजसमौट्…। ~ ङ्याप्प्रातिपदिकात् प्रत्ययः परश्च

ऊर्ज् 6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः

ऊर्ग् 8.2.30 चोः कुः । ~ पदस्य् अन्ते च झलि

ऊर्क् 8.4.56 वावसाने । ~ झलाम् चर्

[LSK] पूः $^{1/1}$ ।

This is an example for 6) पॄ.

पॄ + क्विप् 3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु

पॄ 6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः

पुर् 7.1.102 उदोष्ठ्यपूर्वस्य । ~ ऋतः धातोः, 1.1.51 उरण् रपरः।

पुर् 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

पुर् + सुँ 4.1.2 स्वौजसमौट्…। ~ ङ्याप्प्रातिपदिकात् प्रत्ययः परश्च

पुर् 6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः

पूर् 8.2.76 र्वोरुपधाया दीर्घ इकः । ~ धातोः

पूः 8.3.15 खरवसानयोर्विसर्जनीयः। ~ रः पदस्य

Note that in 7/3, the form is पूर्षु because of the नियम 8.3.16 रोः सुपि।, which restricts the scope of 8.3.15 खरवसानयोर्विसर्जनीयः। to रेफ of रुँ only when सुप् follows.

[LSK] दृशि-ग्रहणस्य $^{6/1}$ अपकर्षात् $^{5/1}$ जवतेः $^{6/1}$ दीर्घः $^{1/1}$ । जूः $^{1/1}$ ।

From the subsequent sūtra 3.2.178 अन्येभ्योऽपि दृश्यन्ते ।, "दृश्यन्ते" can be taken into this sūtra in order to enjoin क्वि to this सौत्र-धातु जु, and to make it दीर्घ.

This is an example for 7) जु.

जु + क्विप् 3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु

जु 6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः

जू By the दृशिग्रहण-अपकर्षण

जू 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

जू + सुँ 4.1.2 स्वौजसमौट्...। ~ ङ्याप्प्रातिपदिकात् प्रत्ययः परश्च

जूः 8.2.66 ससजुषो रुँः ।, 8.3.15 खरवसानयोर्विसर्जनीयः। ~ रः पदस्य

जू is a feminine word. Being धातु-अवयव-ऊ-ending word, when अजादि-प्रत्यय follows, उवङ् is the आदेश by 6.4.77 अचि श्नुधातुभ्रुवाम्...।. यण् by 6.4.82 ओः सुपि। does not apply because the अङ्ग is not अनेकाच्. Because of being वङ्स्थान, नदी-संज्ञा is negated by 1.4.4 नेयङुवङ्स्थानावस्त्री।, but optional नदी-संज्ञा is given to 6/3 by 1.4.5 वाऽमि। and ङित्s by 1.4.6 ङिति ह्रस्वश्च ।. The declension of जू is like of भ्रू.

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1	जूः	जुवौ 6.4.77	जुवः 6.4.77
S1	same as above	same as above	same as above
2	जुवम् 6.4.77	same as above	same as above
3	जुवा 6.4.77	जूभ्याम्	जूभिः
4	जुवै/जुवे 1.4.4	same as above	जूभ्यः
5	जुवाः/जुवः 1.4.4	same as above	same as above
6	same as above	जुवोः 6.4.77	जूनाम्/जुवाम् 1.4.5
7	जुवाम्/जुवि 1.4.4	same as above	जूषु

[LSK] ग्रावस्तुत्$^{1/1}$ ।

This is an example for 8) ग्रावस्तु.

ग्रावाणं स्तौति तच्छीलः इति ग्रावस्तुत् ।

ग्रावन् + स्तु + क्विप् 3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपूजुग्रावस्तुवः क्विप् । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु

ग्रावन् + स्तु 6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः

ग्रावन् + स्तु त् 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ।

ग्राव + स्तुत् 8.2.7 नलोपः प्रातिपदिकान्तस्य । ~ पदस्य

ग्रावस्तुत् 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।

क्विप् in the sense of कर्तरि and तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु is enjoined after these five types of धातुs. दीर्घ and absence of संप्रसारण are also enjoined.

क्विप्$^{1/1}$ वचि-प्रच्छि-आयतस्तु-कटप्रु-जु-श्रीणाम्$^{6/3}$ दीर्घः$^{1/1}$ असम्प्रसारणम्$^{1/1}$ च^{0} । ~ तच्छीलतद्धर्मतत्साधुकारिषु$^{7/3}$

5 words in the वार्त्तिक

- क्विप् 1/1 – This is प्रत्यय, in the sense of कर्तरि and तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु.
- वचि-प्रच्छि-आयतस्तु-कटप्रु-जु-श्रीणाम् 6/3 – Six types of धातुs are compounded in ID.
  1) वचि – वचँ परिभाषणे (2P) to speak
  2) प्रच्छि – प्रच्छँ ज्ञीप्सायाम् (6P) to ask
  3) आयतस्तु – आयत + ष्टुञ् स्तुतौ (2U) to praise
  4) कटप्रु – कट + प्रुङ् गतौ (1A) to go
  5) जु – जु वेगायां गतौ (सौत्र-धातु) to go fast
  6) श्रि – श्रिञ् सेवायाम् (1U) to take recourse to
- दीर्घः 1/1 –
- असम्प्रसारणम् 1/1 –
- च 0 – This connects three changes taught by this वार्त्तिक: 1) क्विप्-प्रत्यय in तच्छील-तद्धर्म-तत्साधुकारिषु, 2) दीर्घ, and 3) असम्प्रसारण.

[LSK] वक्ति$^{III/1}$ इति^{0} वाक्$^{1/1}$ ॥ That which speaks is वाक्.

This is an example for 1) वचि.

वच् + क्विप् (वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।

वाच् + क्विप् (वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।

Even though व् is subject to 6.1.15 वचिस्वपियजादीनां किति । ~ सम्प्रसारणम्, this वार्त्तिक prevents सम्प्रसारण from happening.

वाच् 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

वाच् is a feminine word, and it declines with 8.2.30 चोः कुः। at the end of पद. No स्त्रीप्रत्यय is applicable here.

[विधिसूत्रम्] 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च । ~ क्ङिझलोः क्ङिति अङ्गस्य

छ् with तुक् or व् is replaced by श् or ऊठ्, respectively, when अनुनासिक-beginning प्रत्यय, क्ङि, or झलादि क्ङित्-प्रत्यय follows.

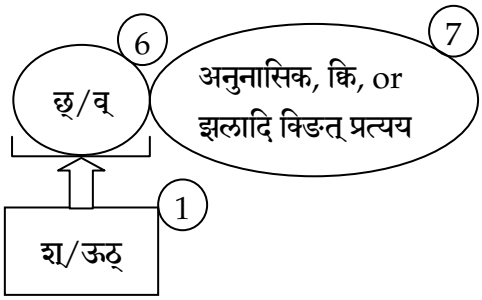

च्छ्वोः $^{6/2}$ शूठ् $^{1/1}$ अनुनासिके $^{7/1}$ च ^{0} । ~ क्ङि-झलोः $^{7/2}$ क्ङिति $^{7/1}$ अङ्गस्य $^{6/1}$

4 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- च्छ्वोः 6/2 – च्छ् च व् च च्छ्वौ (ID), तयोः।; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- शूठ् 1/1 – श् च ऊठ् च शूठ् (ID)।; this is आदेश.
- अनुनासिके 7/1 – Nasal sound.
- च 0 – This adds one more condition, अनुनासिके, to the topic in the section: क्ङि-झलोः and क्ङिति.
- क्ङि-झलोः 7/2 – From 6.4.15 अनुनासिकस्य क्ङिझलोः क्ङिति।.
- क्ङिति 7/1 – From 6.4.15 अनुनासिकस्य क्ङिझलोः क्ङिति।.

[LSK] स-तुक्कस्य $^{6/1}$ छस्य $^{6/1}$ वस्य $^{6/1}$ च ^{0} क्रमात् ^{0} "श् ऊठ्" इति ^{0} आदेशौ $^{1/2}$ स्तः $^{III/2}$ अनुनासिके $^{7/2}$ क्ङौ $^{7/1}$ झलादौ $^{7/1}$ च ^{0} क्ङिति $^{7/1}$ ।

श् and ऊठ् are substitutes in the place of छ् with तुक् and व्, respectively, when a nasal sound, क्ङि, or झलादि क्ङित्-प्रत्यय follows.

There are three types of परनिमित्त in this sūtra:

1) Nasal-beginning suffix: E.g., प्रच्छ् + नङ् = प्रश्न, सिव् + न = स्योन (ऊठ् brings संप्रसारण)
2) क्ङि-प्रत्यय: E.g., प्रच्छ् + क्विप् = प्राश्, अक्षधूः
3) झलादि क्ङित्: E.g., प्रच्छ् + क्त = पृष्ट, दिव् + क्त = द्योत (ऊठ् brings संप्रसारण)

[LSK] पृच्छति $^{III/1}$ इति ^{0} प्राट् $^{1/1}$ । the one who asks

This is an example for 2) प्रच्छ्.

पृच्छति तच्छीलः इति प्राट् ।

प्रछँ ज्ञीप्सायाम् (6P) to ask

प्र तुक् छ्	7.1.73 छे च । ~ ह्रस्वस्य तुक्
प्र च्छ्	8.4.40 स्तोः श्चुना श्चुः ।
प्रच्छ् + क्विप्	(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।
प्राच्छ् + क्विप्	(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।
प्राश् + क्विप्	6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च । ~ क्विझलोः क्ङिति
प्राश्	6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
प्राश्	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
प्राश् + सुँ	4.1.2 स्वौजसमौट्…। ~ ङ्याप्प्रातिपदिकात् प्रत्ययः परश्च
प्राश्	6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः
प्राष्	8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ~ पदस्य अन्ते झलि
प्राड्	8.2.39 झलां जशोऽन्ते ।
प्राट्	8.4.56 वावसाने । ~ झलां चर्

[LSK] आयतम् $^{2/1}$ स्तौति $^{III/1}$ इति ^{0} आयतस्तूः $^{1/1}$ । the one who praises

आयत + अम् + स्तु + क्विप्	(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।
आयत + अम् + स्तू	(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।

By the सामर्थ्य of the वार्त्तिक, these words are compounded. आयतस्तू declines like खलपू.

[LSK] कटम् $^{2/1}$ प्रवते $^{III/1}$ इति ^{0} कटप्रूः $^{1/1}$ । the one who goes about cemetary

कट + अम् + प्रु + क्विप्	(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।
कट + अम् + प्रू + क्विप्	(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।

By the सामर्थ्य of the वार्त्तिक, these words are compounded. कटप्रू declines like खलपू.

[LSK] जूः $^{1/1}$ उक्तः $^{1/1}$ ।

जू has been already discussed in 3.2.177 भ्राजभासधुर्विद्युतोर्जिपृजुग्रावस्तुवः क्विप्।.

[LSK] श्रयति $^{III/1}$ हरिम् $^{2/1}$ इति ^{0} श्रीः $^{1/1}$ ॥ the one who depends on Hari

श्रि + क्विप्	(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।
श्री + क्विप्	(वार्त्तिकम्) क्विब् वचिप्रच्छ्यायतस्तुकटप्रुजुश्रीणां दीर्घोऽसम्प्रसारणं च ।

See श्री in अजन्तस्त्रीलिङ्ग in Volume 2.

[विधिसूत्रम्] 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे ।

~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

ष्ट्रन् in the sense of करणे is suffixed after दा etc. धातुs.

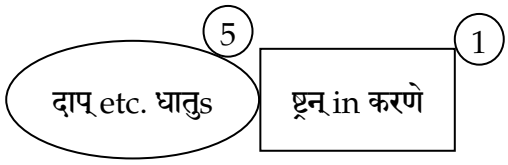

दाप्-नी-शस-यु-युज-स्तु-तुद-सि-सिच-मिह-पत-दश-नहः $^{5/1}$ करणे $^{7/1}$ । ~ ष्ट्रन् $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- दाप्-नी-शस-यु-युज-स्तु-तुद-सि-सिच-मिह-पत-दश-नहः 5/1 – 13 धातुs are compounded in SD.
- करणे 7/1 – In the sense of the instrument of the action.
- ष्ट्रन् 1/1 – This is प्रत्यय. ष् is इत् by 1.3.6 षः प्रत्ययस्य।, for bringing स्त्रीप्रत्यय ङीप् by 4.1.41 षिद्गौरादिभ्यश्च।. The content is त्र. The त् is brought back by removing ष् by निमित्तापाये नैमित्तिकास्याप्यपायः।.

[LSK] दाप्-आदेः $^{5/1}$ ष्ट्रन् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ करणे $^{7/1}$ अर्थे $^{1/1}$ ।

ष्ट्रन् in the sense of करणे is suffixed after दा etc. धातु.

[LSK] दाति $^{III/1}$ अनेन $^{3/1}$ इति ^{0} दात्रम् $^{1/1}$ । by which one cuts is दात्र.

This is the example for the 1st धातुs in the sūṭra.

दाप् लवने (2PA) to cut

दाप् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

दा + त्र 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

त्र-ending word declines like राम and ज्ञान in masculine and neuter, respectively. In feminine, being षित्, ङीप् is the स्त्रीप्रत्यय by 4.1.41 षिद्गौरादिभ्यश्च।.

[LSK] नेत्रम् $^{1/1}$ ॥ by which one pervades is नेत्र.

This is the example for the 2nd धातुs in the sūṭra.

णीञ् प्रापने (1UA) to lead

नी + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

ने + त्र 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य

[निषेधसूत्रम्] 7.2.9 तितुत्रतथसिसुसरकसेषु च । ~ न इट् कृति

ति, तु, etc. कृत्-प्रत्ययs do not take इट्-आगम.

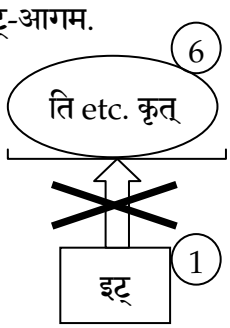

ति-तु-त्र-त-थ-सि-सु-सर-क-सेषु $^{7/3}$ च ^{0} । ~ न ^{0} इट् $^{1/1}$ कृति $^{7/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- ति-तु-त्र-त-थ-सि-सु-सर-क-सेषु 7/3 – Ten types of प्रत्ययs are compounded in ID.
  1) ति – क्तिन् (3.3.94) and क्तिच् (3.3.174): दीप् + क्तिन् = दीप्तिः, तन् + क्तिच् = तन्तिः
  2) तु – तु (औणादिकप्रत्यय): सच् + तु =-सक्तुः
  3) त्र – ष्ट्रन् (3.3.182) and ष्ट्रन् (औणादिकप्रत्यय): पत् + ष्ट्रन् = पत्रम्, तन् + ष्ट्रन् = तन्त्रम्
  4) त – त (औणादिकप्रत्यय): तन् + ष्ट्रन् = तन्त्रम् – हस्तः; this त is not any of कृत् in अष्टाध्यायी.
  5) थ – क्थन् (औणादिकप्रत्यय): कुष् + क्थन् = कुष्ठः
  6) सि –क्सि (औणादिकप्रत्यय): कुष् + क्सि = कुक्षिः
  7) सु – सुक् (औणादिकप्रत्यय): इष् + सुक् = इक्षुः
  8) सर – क्सरन् (औणादिकप्रत्यय): अश् + क्सरन् = अक्षरम् [8]
  9) क – कन् (औणादिकप्रत्यय): शल् + कन् = शल्कः
  10) स – स (औणादिकप्रत्यय): वद् + स = वत्सः
- च 0 – This bring नेट् from the previous sūtra.
- न 0 – This negates इट्.
- इट् 1/1 – This is आगम.
- कृति 7/1 – This 7th case should be understood as 6th case.

[LSK] एषाम् $^{6/3}$ दशानाम् $^{6/3}$ कृत्-प्रत्ययानाम् $^{6/3}$ इट् $^{1/1}$ न ^{0} ।

इट् is not attached to these ten कृत्-प्रत्यय.

---

[8] The śloka in LSK टिप्पणी 1 describes the meaning and व्युत्पत्ति of the word अक्षर: 1) क्षरँ सञ्चरणे + अच् = क्षर; न क्षरः इति अक्षरः। 2) अशूँ व्याप्तौ सङ्घाते च (5A) to pervade + सर = अक्षर, which means वर्ण.

[LSK] शस्त्रम्$^{1/1}$ ।

शसुँ हिंसायाम् (1PS) to injure

शस् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

शस् + त्र 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] योत्रम्$^{1/1}$ । the rope which ties the yoke to the neck of bull

यु मिश्रणे (2PS) to mix

यु + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

यो + त्र 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य

[LSK] योक्रम्$^{1/1}$ । the rope which ties the yoke to the neck of bull

युजिर् योगे (7UA) to unite

युज् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

योज् + त्र 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ सार्वधातुकार्धधातुकयोः गुणः अङ्गस्य

योग् + त्र 8.2.30 चोः कुः । ~ झलि पदस्य अन्ते च

योक् + त्र 8.4.55 खरि च । ~ झलाम् चर्

[LSK] स्तोत्रम्$^{1/1}$ ।

ष्टुञ् स्तुतौ (2UA) to praise

स्तु + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

स्तो + त्र 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य

[LSK] तोत्त्रम्$^{1/1}$ ।

तुदँ (6UA) to strike

तुद् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

तोद् + त्र 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ सार्वधातुकार्धधातुकयोः गुणः अङ्गस्य

तोत् + त्र 8.4.55 खरि च । ~ झलाम् चर्

[LSK] सेत्रम्$^{1/1}$ ।

षिञ् बन्धने (5/9UA) to bind

सि + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

से + त्र 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य

[LSK] सेक्रम्$^{1/1}$ ।

षिचँ क्षरणे (6UA) to sprinkle

सिच् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

सेच् + त्र 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ सार्वधातुकार्धधातुकयोः गुणः अङ्गस्य

सेक् + त्र 8.2.30 चोः कुः । ~ झलि पदस्य अन्ते च

[LSK] मेढ्रम्$^{1/1}$ ।

मिहँ सेचने (1PA) to sprinkle

मिह् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

मेह् + त्र 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ सार्वधातुकार्धधातुकयोः गुणः अङ्गस्य

मेढ् + त्र 8.2.31 हो ढः।

मेढ् + ध्र 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

मेढ् + ढ्र 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

मे + ढ्र 8.3.13 ढो ढे लोपः ।

[LSK] पत्त्रम्$^{1/1}$ ।

पतॄँ गतौ (1PS) to fall

पद् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

पत् + त्र 8.4.55 खरि च । ~ झलाम् चर्

[LSK] दंष्ट्रा$^{1/1}$ ।

दंशँ दशने (1PA) to bite

दंश् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

दंष् + त्र 8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभ्राजच्छशां षः । ~ पदस्य अन्ते झलि

दंष् + ट्र 8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः

दंष्ट्र + टाप् 4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्

दंष्ट्रा is in अजादिगण. ङीप् is negated because of this.

[LSK] नद्धी$^{1/1}$ ॥

णहँ बन्धने (4UA) to tie

नह् + ष्ट्रन् 3.2.182 दाम्नीशसयुयुजस्तुतुदसिसिचमिहपतदशनहः करणे । ~ ष्ट्रन् धातोः प्रत्ययः परः

नध् + त्र 8.2.34 नहो धः । ~ हः धातोः

नध् + ध्र 8.2.40 झषस्तथोर्धोऽधः ।

नद् + ध्र 8.4.53 झलां जश् झशि ।

नद्ध + ङीप् 4.1.41 षिद्-गौरादिभ्यश्च । ~ ङीप् अनुपसर्जनात् अतः स्त्रियाम्

[विधिसूत्रम्] 3.2.184 अर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः । ~ करणे धातोः प्रत्ययः परः

इत्र in the sense of करणे is suffixed after ऋ etc. धातु.

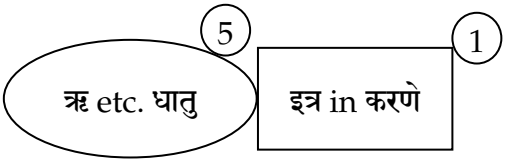

अर्ति-लू-धू-सू-खन-सह-चरः $^{5/1}$ इत्रः $^{1/1}$ । ~ करणे $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- अर्ति-लू-धू-सू-खन-सह-चरः 5/1 – ऋ (1P/3P), लू (9U), धू (6P), षू (6P), खन् (1U), सह् (1A), चर् (1P); 7 धातुs are compounded in SD.
- इत्रः 1/1 – This is प्रत्यय.
- करणे 7/1 – In the sense of the instrument of the action.

[LSK] अरित्रम् $^{1/1}$ ।

ऋच्छति अनेन इति अरित्रम् । That by which one goes, such as boat, or oars to paddle.

ऋ गतिप्रापणयोः (1PA) to go, to get, ऋ गतौ (3PA) to go

ऋ + इत्र	3.2.184 अर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः । ~ करणे धातोः प्रत्ययः परः
अर् + इत्र	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य, 1.1.51 उरण् रपरः।

[LSK] लवित्रम् $^{1/1}$ ।

लुनाति अनेन इति लवित्रम् । sickle, etc.

लुञ् छेदने (9US) to cut

लु + इत्र	3.2.184 अर्तिलुधूसूखनसहचर इत्रः । ~ करणे धातोः प्रत्ययः परः
लो + इत्र	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य
लव् + इत्र	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्

[LSK] धुवित्रम् $^{1/1}$ ।

धुवति अनेन अग्निम् इति धुवित्रम् । By which fire in ritual is ignited or fanned.

धू विधूनने (6PS) to shake

By परिभाषा "निरनुबन्धकग्रहणे न सानुबन्धकस्य ।", धूञ् कम्पने (5U/9U) is not taken.

धू + इत्र	3.2.184 अर्तिलुधूसूखनसहचर इत्रः । ~ करणे धातोः प्रत्ययः परः

Since धू belongs to कुटादिगण under तुदादिगण in धातुपाठ, इत्र becomes कित् by 1.2.1 गाङ्कुटादिभ्योऽञ्णिन्ङित्। . Thus गुण does not take place by 1.1.5 क्ङिति च।. Instead, उवङ्-आदेश takes place.

धू उवङ् + इत्र 6.4.77 अचि श्नुधातुभ्रुवां य्वोरियङुवङौ । ~ अङ्गस्य

[LSK] सवित्रम्$^{1/1}$ । By which something is impelled. The usage of this word is not found.

षू प्रेरणे (6PS) to impel

By परिभाषा "निरनुबन्धकग्रहणे न सानुबन्धकस्य ।", षूञ् (2A/4A) is not taken.

सू + इत्र 3.2.184 अर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः । ~ करणे धातोः प्रत्ययः परः

सो + इत्र 7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य

सव् + इत्र 6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्

[LSK] खनित्रम्$^{1/1}$ ।

खनुँ अवदारणे (1US) to dig

खन् + इत्र 3.2.184 अर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः । ~ करणे धातोः प्रत्ययः परः

[LSK] सहित्रम्$^{1/1}$ । By which one suffers. The usage of this word is not found.

षहँ मर्षणे (1AS) to suffer

सह् + इत्र 3.2.184 अर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः । ~ करणे धातोः प्रत्ययः परः

[LSK] चरित्रम्$^{1/1}$ । By which one moves around. Behaviour, manners, etc.

चरँ गतिभक्षणयोः (1PS) to walk, to eat

चर् + इत्र 3.2.184 अर्तिलूधूसूखनसहचर इत्रः । ~ करणे धातोः प्रत्ययः परः

[विधिसूत्रम्] 3.2.185 पुवः संज्ञायाम् । ~ इत्रः करणे धातोः प्रत्ययः परः

The appellative पवित्र is to be understood as पू धातु with इत्र in the sense of करण.

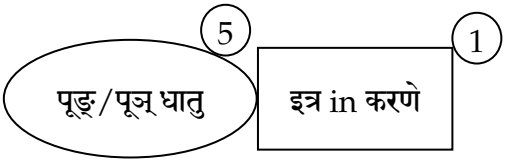

पुवः $^{5/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ । ~ इत्रः $^{1/1}$ करणे $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 5 words as अनुवृत्ति

- पुवः 5/1 – Even though पू is told as निरनुबन्धक, since there is no धातु पू without अनुबन्ध, both पूङ् पवने (1AS) and पुञ् पवने (9US) to purify are taken here.
- संज्ञायाम् 7/1 – संज्ञा here means common noun. The common noun पवित्र is to be understood as पू with इत्र in the sense of करण. This is the meaning of this sūtra.
- इत्रः 1/1 – From the previous sūtra. This is प्रत्यय.
- करणे 7/1 – In the sense of the instrument of the action.

[LSK] पवित्रम् $^{1/1}$ ॥

पवते पुनाति वा अनेन इति पवित्रम् । Such as दर्भ, water, wind, fire, प्राण, etc.

पू + इत्र	3.2.185 पुवः संज्ञायाम् । ~ इत्रः करणे धातोः प्रत्ययः परः
पो + इत्र	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य
पव् + इत्र	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्

इति ^{0} पूर्वकृदन्तम् $^{1/1}$ ॥

अथोणादयः

उणादि-सूत्रपाठः, also known as पञ्चपादी since it consists of five पादs, is considered to be one of the appendix works of Pāṇini, which consists of सूत्रs enjoining प्रत्ययs starting with उण् for धातुs to create particular प्रातिपदिकs.

There are two types of प्रातिपदिकs: व्युत्पन्न (derived) and अव्युत्पन्न (not derived). व्युत्पन्न-प्रातिपदिकs are explained as those which are made by कृत्-प्रत्ययs taught in अष्टाध्यायी, while अव्युत्पन्न-प्रातिपदिक cannot be explained in such manner. उणादि-सूत्रs give grammatical explanations of अव्युत्पन्न-प्रातिपदिकs. Several hundreds of अव्युत्पन्न-प्रातिपदिकs are made by उणादि-प्रत्ययs.

LSK वृत्तिकार quotes the first sūtra from the उणादि-सूत्रपाठः in the following.

[LSK] कृ-वा-पा-जि-मि-स्वदि-साध्यशूभ्यः $^{5/3}$ उण् $^{1/1}$ ॥१॥

After कृ, वा, etc. धातुs, उण् is suffixed.

ण् of उण् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् ।, which can cause वृद्धि. The content is उ. This is आर्धधातुकप्रत्यय.

[LSK] करोति $^{III/1}$ इति ^{0} कारुः $^{1/1}$ । One who does is called कारु.

कृ + उण्	(उ. 1.1) कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण्।
कार् + उ	7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य
कारु	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

Since उणादि-प्रत्ययs are integrated into अष्टाध्यायी by the next sūtra 3.3.1 उणादयो बहुलम्।, they are considered to be कृत्-प्रत्ययs by 3.1.93 कृदतिङ्।, and their meaning is कर्तरि by default by 3.4.67 कर्तरि कृत् ।.

उण्-प्रत्यय-ending word declines like गुरु in masculine, मधु in neuter, and धेनु in feminine.

[LSK] वाति $^{III/1}$ इति ^{0} वायुः $^{1/1}$ । One who blows is called वायु.

वा + उण् (उ. 1.1) कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण्।

वा युक् + उ 7.3.33 आतो युक् चिण्कृतोः । ~ ञ्णिति

वायु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] पायुः $^{1/1}$ गुदम् $^{1/1}$ । Excretory organ

पा पाने (1P) to drink or पा रक्षणे (2P) to protect

पा + उण् (उ. 1.1) कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण्।

पा युक् + उ 7.3.33 आतो युक् चिण्कृतोः । ~ ञ्णिति

पायु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] जायुः $^{1/1}$ औषधम् $^{1/1}$ । One who wins over (disease) is called जायु, medicine.

जि जये (1P) to conquer

जि + उण् (उ. 1.1) कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण्।

जै + उ 7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य

जाय् + उ 6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्

जायु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] मायुः $^{1/1}$ पित्तम् $^{1/1}$ । One who throws is called मायु, bile.

डुमिञ् प्रक्षेपणे (5U) to throw

मि + उण् (उ. 1.1) कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण्।

मै + उ 7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य

माय् + उ 6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्

मायु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] स्वादुः $^{1/1}$ । That which makes you feel good is called स्वादु.

ष्वदँ आस्वादने (1A) to be pleasant, to taste

स्वद् + उण् (उ. 1.1) कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण्।

स्वाद् + उ 7.2.116 अत उपधायाः । ~ ञ्णिति वृद्धिः अङ्गस्य

स्वादु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] साधुनोति $^{III/1}$ परकार्यम् $^{2/1}$ इति ^{0} साधुः $^{1/1}$ । One who helps others accomplish is called साधु..

साधँ संसिद्धौ (5P) to finish, to accomplish

साध् + उण् (उ. 1.1) कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण्।

साधु 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] आशु $^{1/1}$ शीघ्रम् $^{1/1}$ । अश्नुते व्याप्नोति इति आशु quickly

अशूँ व्याप्तौ सङ्घाते च (5A) to pervade, to accumulate

अश् + उण्	(उ. 1.1) कृवापाजिमिस्वदिसाध्यशूभ्य उण्।
आश्+ उ	7.2.116 अत उपधायाः । ~ ञ्णिति वृद्धिः अङ्गस्य
आशु	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 3.3.1 उणादयो बहुलम् । ~ वर्तमाने संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

उणादि-प्रत्ययs are suffixed in many ways to धातुs to make रूढ words.

उणादयः $^{1/3}$ बहुलम् ^{0} । ~ वर्तमाने $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 5 words as अनुवृत्ति

- उणादयः 1/3 – उण् आदिः येषां ते ।
- बहुलम् 0 – This बाहुल्य indicates that we have to guess by seeing the words in usage. There are many untold rules involved, thus all the उणादि-सूत्रs do not cover all the words in usage.
- वर्तमाने 7/1 – In the senes of present.
- संज्ञायाम् 7/1 – The कृदन्त word is more of रूढ, योगिक.

[LSK] एते $^{1/3}$ वर्तमाने $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ च ^{0} बहुलम् ^{0} स्युः $^{III/3}$ ।

These उणादि-प्रत्ययs are in many ways suffixed in रूढ-अर्थ in present tense.

[LSK] केचित् ^{0} अविहिताः $^{1/3}$ अपि ^{0} ऊह्याः $^{1/3}$ ॥

Even though some forms are not enjoined, they have to be guessed.

The next śloka explains further.

[LSK] संज्ञासु $^{7/3}$ धातुरूपाणि $^{1/3}$ प्रत्ययाः $^{1/3}$ च ^{0} ततः ^{0} परे $^{7/1}$ ।
कार्यात् $^{5/1}$ विद्यात् $^{III/1}$ अनूबन्धम् $^{2/1}$ [9] अतः ^{0} शास्त्रम् $^{2/1}$ उणादिषु $^{7/3}$ ॥

In संज्ञा (रूढ word), धातु has to be guessed. Then suffix has to be guessed. From the modification, one should know its इत्-letter, and its sūtra in उणादि.

[LSK] इति ^{0} उणादयः $^{1/1}$ ॥

Thus ends the section of उणादि.

[9] This is छान्दस of अनुबन्धम्.

अथ उत्तरकृदन्तम्

[विधिसूत्रम्] 3.3.10 तुमुन्ण्वुलौ क्रियायां क्रियार्थायाम् । ~ भविष्यति धातोः प्रत्ययः परः

तुमुन् and ण्वुल् are suffixed after धातु which has क्रियार्थ-क्रिया as उपपद.

तुमुन्-ण्वुलौ $^{1/2}$ क्रियायाम् $^{7/1}$ क्रियार्थायाम् $^{7/1}$ । ~ भविष्यति $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- तुमुन्-ण्वुलौ 1/2 – This is कृत्-प्रत्यय.

  1) तुमुन् = तुम् is the content. न् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation. उ is just for उच्चारणार्थ, not इत.

  Since the तुमुन्-ending word becomes म्-ending, that प्रातिपदिक becomes अव्यय by 1.1.39 कृन्मेजन्तः। ~ अव्ययम.

  By महाभाष्यकार's commentary "अव्ययकृतो भावे", कृत्-प्रत्यय which gains अव्यय-संज्ञा denotes भाव.

  2) ण्वुल् = The content is वु which is replaced by अक by the next sūtra. ण् is इत् by 1.3.7 चुटू; Being णित, the suffix causes वृद्धि to its अङ्ग. ल् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation.

  By 3.4.67 कर्तरि कृत्।, ण्वुल् denotes कर्तृ.
- क्रियायाम् 7/1 – क्रिया = an action; in उपपद-सप्तमी by 3.1.92 तत्रोपपदं सप्तमीस्थम् ।.
- क्रियार्थायाम् 7/1 – क्रिया अर्थः (प्रयोजनम्) यस्याः सा क्रियार्था, तस्यां क्रियार्थायाम् (116B) । This is adjective to क्रियायाम. An action, which is done for doing another action. For example, in a sentence "भोक्तुं व्रजति। (He goes to eat.)" action of going is क्रियार्थक्रिया for eating.
- भविष्यति 7/1 – From 3.3.3 भविष्यति गम्यादयः।; in the sense of future.

[LSK] क्रियार्थायाम् $^{7/1}$ क्रियायाम् $^{7/1}$ उपपदे $^{7/1}$ भविष्यत्-अर्थे $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ एतौ $^{1/2}$ स्तः $^{III/2}$ ।

After धातु, these two प्रत्ययs, ण्वुल् and तृच, are suffixed in the sense of future when a word indicating an action meant for another action is present.

[LSK] म-अन्तत्वात्$^{5/1}$ अव्ययत्वम्$^{1/1}$ ।

Since तुमुन् is म्-ending, the word ending with this प्रत्यय becomes अव्यय by 1.1.39 कृन्मेजन्तः।

[LSK] कृष्णम्$^{2/1}$ द्रष्टुम्^{0} याति$^{III/1}$ । कृष्णम्$^{2/1}$ दर्शकः$^{1/1}$ याति$^{III/1}$ ॥

He goes to see Kṛṣṇa.

"याति" is the क्रियार्थक्रिया. Since क्रियार्थक्रिया is उपपद, closely present, to the action of seeing, दृश् takes तुमुन् and ण्वुल्.

दृशिँर् प्रेक्षणे (1PA) to see

दृश् + तुमुन्	3.3.10 तुमुन्ण्वुलौ क्रियायां क्रियार्थायाम् । ~ भविष्यति धातोः प्रत्ययः परः
दृ अम् श् + तुम्	6.1.58 सृजिदृशोर्झल्यमकिति । with 1.1.47 मिदचोऽन्त्यात् परः ।
द्र् अ श् + तुम्	6.1.77 इको यणचि । ~ संहितायाम्
द्रष् + तुम्	8.2.36 व्रश्चभ्रस्जसृजमृजयजराजभाजच्छशां षः ।
द्रष् + टुम्	8.4.41 ष्टुना ष्टुः । ~ स्तोः
द्रष्टुम् is प्रातिपदिक	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च ।~ प्रातिपदिकम्

Since द्रष्टुम् becomes अव्यय by 1.1.39 कृन्मेजन्तः। ~ अव्ययम्, सुप् is to be elided by 2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः । ~ लुक्.

दृश् + ण्वुल्	3.3.10 तुमुन्ण्वुलौ क्रियायां क्रियार्थायाम् । ~ भविष्यति धातोः प्रत्ययः परः
दृश् + अक	7.1.1 युवोरनाकौ ।
दर्श् + अक	7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ गुणः सार्वधातुकार्धधातुकयोः
दर्शक is प्रातिपदिक	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च ।~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 3.3.167 **कालसमयवेलासु तुमुन् ।** ~ धातोः प्रत्ययः परः

When a word indicating time, such as काल, समय, and वेला, is उपपद to a धातु, तुमुन् is suffixed after the धातु.

काल-समय-वेलासु $^{7/3}$ तुमुन् $^{1/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- काल-समय-वेलासु 7/3 – कालः च समयः च वेला च कालसमयवेलाः, तासु । These words are indicating time, and listed as उपलक्षण for any word indicating time.
- तुमुन् 1/1 – This is कृत्-प्रत्यय. तुम् is the content. Since the तुमुन्-ending word becomes म्-ending, that प्रातिपदिक becomes अव्यय by 1.1.39 कृन्मेजन्तः। ~ अव्ययम्. By महाभाष्यकार's commentary "अव्ययकृतो भावे", कृत्-प्रत्यय which gains अव्यय-संज्ञा denotes भाव.

[LSK] काल-अर्थेषु $^{7/3}$ उपपदेषु $^{7/3}$ तुमुन् $^{1/1}$ ।

तुमुन् is the suffix to धातु when there is उपपद in the sense of time.

[LSK] कालः $^{1/1}$ समयः $^{1/1}$ वेला $^{1/1}$ वा ^{0} भोक्तुम् ^{0} ॥

It is time to eat.

Other sūtras which enjoin तुमुन् are:

[विधिसूत्रम्] 3.3.158 **समानकर्तृकेषु तुमुन् ।** ~ इच्छायाम् धातोः प्रत्ययः परः

When there is a word indicating इच्छा as उपपद of a धातु, तुमुन् is suffixed after the धातु.

E.g., भोक्तुम् इच्छुः (the one who is desirous to eat)। भोक्तुं कामयते/इच्छति/वष्टि/वाञ्छति/अभिलषति (he wants to eat.) ।

[विधिसूत्रम्] 3.4.65 **शकधृषज्ञाग्लाघटरभलभक्रमसहार्हास्त्यर्थेषु तुमुन् ।** ~ धातोः प्रत्ययः परः

When there is a word derived from शक्, etc. as उपपद of a धातु, तुमुन् is suffixed.

1) शक् to be able – अवस्थातुं न शक्नोमि । I am not able to stand.

2) धृष् to be bold – धृष्णोति सत्यं वक्तुम् । He dares to say the truth.

3) ज्ञा to know – जानासि वत्स दुर्मनायमानां देवीं विनोदयितुम् । Do you know (how to make) the depressed queen cheerful?

4) ग्लै to be weary – ग्लायत्यध्येतुम् । He is tired of studying.

5) घट् to be intently busy with – घटतेऽनुपकरणोऽपि देवान् यष्टुम् । He strives to worship devas though he is devoid of resources.

6) रभ् to start – पुनर्गन्तुमारेभिरे । They started to go again.

7) लभ् to gain – अनारतमुद्युञ्जानोऽपि पर्याप्तं भोक्तुं न लभते । He does not gain enough to eat even though he continues to strive.

8) क्रम् to walk – भोक्तुं प्रक्रमते । He sets out to eat.

9) सह् to endure – गन्तुं न उत्सहते । He is not capable of going.

10) अर्ह् to be eligible – न मे वचनम् अन्यथा भवितुम् अर्हति । My word is not eligible to become otherwise.

11) अस्ति-अर्थे to be न मे वचनम् अन्यथा भवितुम् अर्हति । My word never deviates.

[विधिसूत्रम्] 3.4.66 पर्याप्तिवचनेष्वलमर्थेषु । ~ तुमुन् धातोः प्रत्ययः परः

When a word which conveys the meaning "enough", such as अलम्, is used as उपपद of a धातु, तुमुन् is suffixed after the धातु.

E.g., अलं भोक्तुम् । पर्याप्तो भोक्तुम् । समर्थो भोक्तुम् । Enough to eat.

From here, a new अधिकार starts.

[विधिसूत्रम्] 3.3.18 भावे । ~ घञ् धातोः प्रत्ययः परः

In the sense of भावे, घञ् is suffixed after धातु.

भावे $^{7/1}$ । ~ घञ् $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

1 word in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- भावे 7/1 – In the sense of the meaing of धातु (धात्वर्थ).
- घञ् 1/1 – This is प्रत्यय. The content is अ. घ् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते ।, for the purpose of कुत्व by 7.3.52 चजोः कु घिण्-ण्यतोः ।, etc. ञ् is also इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, for the purpose of causing वृद्धि on its अङ्ग by 7.2.115 अचो ञ्णिति। etc. From 3.3.16 पदरुजविशस्पृशो घञ्।.

[LSK] सिद्ध-अवस्था-आपन्ने $^{7/1}$ धात्वर्थे $^{7/1}$ वाच्ये $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ घञ् $^{1/1}$ ।

When the meaning of a धातु is to be presented as a noun, that gains the status of सिद्ध[10], घञ् is suffixed after धातु.

[LSK टिप्पणी 2] यत्र क्रियायाः क्रिया-अन्तर-आकङ्क्षा सा सिद्ध-अवस्था ।

When an action has a requirement of another action, that is the status of सिद्ध.

For example, action in "पचति" does not have आकाङ्क्षा of another तिङन्त, whereas, "पाकः" needs another action such as "भवति". Thus, the action पच् is said to be in the सिद्ध-अवस्था.

---

[10] धात्वर्थ, or क्रिया, can be presented in two ways:

1) साध्य-अवस्था-आपन्न – An action which has gained the status to be achieved. That action is presented in the form of तिङन्त such as पचति.

2) सिद्ध-अवस्था-आपन्न – An action which has gained the status of already existent. That action is presented in the form of abstract noun such as पाकः, सिद्धिः, etc. Such action is told as द्रव्य, noun, which requires तिङन्त to complete the sentence.

When a धात्वर्थ is to be said (वाच्ये) as the one which obtained (आपन्न) the status (अवस्था) of being already existent (सिद्ध), that is to be said as a noun by suffixing घञ्.

[LSK] पाकः $^{1/1}$ ॥ cooking

पच् + घञ्	3.3.18 भावे । ~ घञ् धातोः प्रत्ययः परः
पाच् + अ	7.2.116 अत उपधायाः । ~ वृद्धिः अङ्गस्य ञ्णिति
पाक् + अ	7.3.52 चजोः कु घिण्-ण्यतोः ।
पाक	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

घञ्-ending प्रातिपदिक is अ-ending. It declines like राम in masculine. घञ्-ending प्रातिपदिक declines in masculine. This is said as "घञबन्तः" in पुंलिङ्गाधिकार in लिङ्गानुशासन, which is found in the section after the स्त्रीप्रत्यय section in LSK.

[विधिसूत्रम्] 3.3.19 अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् । ~ घञ् धातोः प्रत्ययः परः

In conventional meaning other than कर्तृ कारक also, घञ् is suffixed after धातु.

अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ । ~ घञ् $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

4 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- अकर्तरि 7/1 – न कर्ता अकर्ता (पर्युदास-नञ्, NT) other than कर्तृ, तस्मिन् ।, conditioning "कारके".
- च 0 – This चकार tells that the sense can also be other than संज्ञा, conventional meaning.
- कारके 7/1 – Six कारकs defined by Pāṇini in the section starting from 1.4.23 कारके ।.
- संज्ञायाम् 7/1 – संज्ञा here means रूढ, commonly accepted meaning in convention. For example, conventional meaning of a word "राग" is a substance by which something is coloured. In that करणे sense, घञ् is to be suffixed.
- घञ् 1/1 – From 3.3.16 पदरुजविशस्पृशो घञ्।.

[LSK] कर्तृ-भिन्ने $^{7/1}$ कारके $^{7/1}$ घञ् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ॥

घञ् is suffixed after धातु in the sense of कारक other than कर्तृ.

रज्यते अनेन इति रागः ।

This is in करणे व्युत्पत्तिः

रञ्ज् + घञ् 3.3.19 अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् । ~ घञ् धातोः प्रत्ययः परः

Since घञ् is not कित् or ङित्, 6.4.24 अनिदितां हल उपधायाः क्ङिति । ~ नलोपः does not apply. However, the next sūtra gives नलोप for उपधा of रञ्ज्.

[विधिसूत्रम्] 6.4.27 घञि च भावकरणयोः । ~ रञ्जेः नलोपः

रञ्ज्-धातु loses its न् when घञ् in the sense of भाव and करण follows.

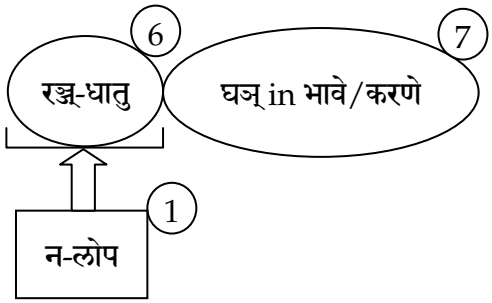

घञि $^{7/1}$ च ^{0} भाव-करणयोः $^{7/2}$ । ~ रञ्जेः $^{6/1}$ नलोपः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- घञि 7/1 – In परसप्तमी.
- च 0 – This brings the context of रञ्जेः from the previous sūṭra.
- भाव-करणयोः 7/2 – This qualifies घञि as in the sense of भावे and करणे.
- रञ्जेः 6/1 – From 6.4.26 रजेज्श्च ।. रञ्जँ रागे (1/4UA) to paint; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- नलोपः 1/1 – From 6.4.23 श्नान्नलोपः।. नकारस्य लोपः नलोपः (6T) । Note that nasal sound in धातु followed by झल् is considered to be born of न, by the वाक्य "नकारजावनुस्वारपञ्चमौ झलि धातुषु ।".

[LSK] रञ्जेः $^{6/1}$ नलोपः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

There is an elision of छ् and व् after र्, when क्ङि or झलादि क्ङित्-प्रत्यय follows.

[LSK] रागः $^{1/1}$ ।

रञ्ज् + घञ्	3.3.19 अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् । ~ घञ् धातोः प्रत्ययः परः
रज् + अ	6.4.27 घञि च भावकरणयोः । ~ रञ्जेः नलोपः
राज् + अ	7.2.116 अत उपधायाः । ~ वृद्धिः अङ्गस्य ञ्णिति
राग् + अ	7.3.52 चजोः कु घिण्-ण्यतोः ।
राग	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] अनयोः $^{7/2}$ किम् ^{0} ।

This is पदकृत्य of the word in the sūtra "भावकरणयोः". When the meaning of घञ् is not भावे or कर्मणि, the नलोप does not take place.

[LSK] रज्यति $^{III/1}$ अस्मिन् $^{6/1}$ इति ^{0} रङ्गः $^{1/1}$ । dance hall

रञ्ज् + घञ्	3.3.19 अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् । ~ घञ् धातोः प्रत्ययः परः
र न् ग् + अ	7.3.52 चजोः कु घिण्-ण्यतोः ।
रं ग् + अ	8.3.24 नश्चापदान्तस्य झलि । ~ मः अनुस्वारः
रङ्ग् + अ	8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः।
रङ्ग	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 3.3.41 निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्च कः ।

~ चेः घञ् अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

In the sense of dwelling, sacrifice, body, and collection, घञ् is suffixed after चिञ्-धातु. And the beginning letter is replaced by क्.

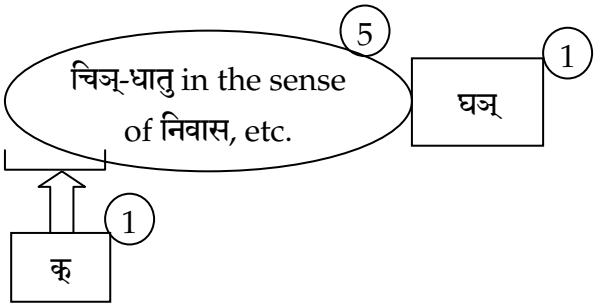

निवास-चिति-शरीर-उपसमाधानेषु$^{7/3}$ आदेः$^{6/1}$ च^{0} कः$^{1/1}$ । ~ चेः$^{5/1}$ घञ्$^{1/1}$ अकर्तरि$^{7/1}$ च^{0} कारके$^{7/1}$ संज्ञायाम्$^{7/1}$ धातोः$^{5/1}$ प्रत्ययः$^{1/1}$ परः$^{1/1}$

4 words in the सूत्र; 9 words as अनुवृत्ति

- निवास-चिति-शरीर-उपसमाधानेषु 7/3 – Four meanings of चिञ्-धातु are compounded in ID.
- आदेः 6/1 – In स्थानेयोगा षष्ठी.
- च 0 – This shows that there are two विधिs in this sūtra: 1) घञ्-प्रत्यय to चिञ्-धातु in those four meanings; 2) क्-आदेश in the beginning of the चिञ्-धातु.
- कः 1/1 – This is आदेश. The अ after क् is for उच्चारण.
- चेः 5/1 – चिञ् चयने (5UA) to heap up; from 3.3.40 हस्तादाने चेरस्तेये ।.
- घञ् 1/1 – From 3.3.16 पदरुजविशस्पृशो घञ्।.
- अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] एषु$^{7/3}$ चिनोतेः$^{5/1}$ घञ्$^{1/1}$ आदेः$^{6/1}$ च^{0} ककारः$^{1/1}$ ।

घञ् is suffixed after चिञ्-धातु in the sense of these four meanings, and the first letter is substituted by क्.

[LSK] उपसमाधानम्$^{1/1}$ राशीकरणम्$^{1/1}$ ।

The word उपसमाधान in the sūtra means piling up, collecting.

The first example is चिञ् in the sense of निवास, a dwelling place. विवसति अस्मिन् इति । अधिकरणे व्युत्पत्तिः । घञ् is in अधिकरणकारके.

[LSK] निकायः $^{1/1}$ । A dwelling place

नि + चि + घञ्	3.3.41 निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्च कः । ~ चेः घञ् धातोः प्रत्ययः परः
नि + कि + अ	3.3.41 निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्च कः । ~ चेः घञ् धातोः प्रत्ययः परः
नि + कै + अ	7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य
नि + काय् + अ	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्
निकाय	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The second example is चिञ् in the sense of चिति. चीयते इति आकायः (that which is piled, a type of यज्ञ-अग्नि)। कर्मणि व्युत्पत्तिः। घञ् is in कर्मकारके.

आकायः $^{1/1}$ । A ritual fire

The same process as निकायः.

The third example is चिञ् in the sense of शरीर, body. चीयते अस्मिन् इति कायः । चीयते अन्नदिभक्षितेन इति कायः । अधिकरणे/कर्मणि व्युत्पत्तिः। घञ् is in अधिकरणकारके or कर्मकारके.

[LSK] कायः $^{1/1}$ । Body

The same process as निकायः.

The fourth example is चिञ् in the sense of उपसमाधान, that which is piled up. । घञ् is in कर्मकारके.

[LSK] गोमयनिकायः $^{1/1}$ । a pile of cow dung

The same process as निकायः.

The next sūtra gives an अपवाद to घञ्.

[विधिसूत्रम्] 3.3.46 एरच् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

इवर्ण-ending धातु takes अच् in the sense of भाव and conventional meaning other than कर्तृ कारक.

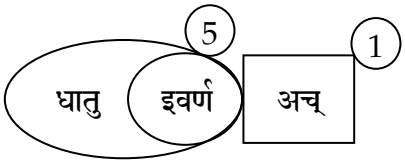

एः $^{5/1}$ अच् $^{1/1}$ । ~ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- एः 5/1 – प्रातिपदिक is इ, representing इवर्ण; by तदन्तविधि with धातोः, इवर्ण-अन्त-धातोः is understood.
- अच् 1/1 – This is प्रत्यय. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। for intonation. By 3.1.94 वाऽसरूपे स्त्रियाम् ।, this is an अपवाद to घञ्.
- अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] इवर्ण-अन्तात् $^{5/1}$ अच् $^{1/1}$ ।

अच् is suffixed after इवर्ण-ending धातु in the sense of भावे and कारके other than कर्तरि.

[LSK] चयः $^{1/1}$ । collection, multitude

Note that the sūtra 3.3.41 निवासचितिशरीरोपसमाधानेष्वादेश्च कः। ~ चेः घञ् was a पुरस्तादपवाद.

चयनम् (भावे) इति चयः ।

चि + अच्	3.3.46 एरच् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
चे + अ	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य
चय् + अ	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्
चय	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] जयः $^{1/1}$ । victory

जयनम् (भावे) इति जयः ।

The same process as चयः.

क्षि क्षये + भावे अच् = क्षय, इण् गतौ + भावे अच् = अय, उदय, अभ्युदय, आङ् + श्रिञ् सेवायाम् + भावे अच् = आश्रय, डुक्रीञ् द्रव्यविनिमये + भावे अच् = क्रय, ली + भावे अच् = लय, etc. are made in the same manner.

[विधिसूत्रम्] 3.3.57 ऋदोरप् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

ऋ-ending and उवर्ण-ending धातु take अप्-प्रत्यय in the sense of भाव and conventional meaning other than कर्तृ कारक.

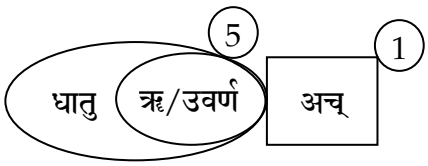

ऋद्-ओः $^{5/1}$ अप् $^{1/1}$ । ~ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- ऋद्-ओः 5/1 – ऋत् च उः च ऋदु (SD) (ऋकार and उवर्ण)।; here, त् is not कालनियम by 1.1.70 तपरस्तत्कालस्य।, because 1) the long ॠ is not in माहेश्वरसूत्र, thus it cannot bring सवर्ण by 1.1.69 अणुदित्सवर्णस्य चाप्रत्ययः। from the first place. 2) By the other विग्रहवाक्य, तात् परः तपरः, त् + उ also becomes तपर, which is not desired. Thus the त् here is just for उच्चारण, to separate the ऋ and उ from अच्-सन्धि.

  By तदन्तविधि with धातोः, ऋकार-अन्त-धातोः and उवर्ण-अन्त-धातोः are understood.
- अप् 1/1 – This is प्रत्यय. प् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। for intonation. By 3.1.94 वाऽसरूपे स्त्रियाम् ।, this is an अपवाद to घञ्.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] ऋवर्ण-अन्तात् $^{5/1}$ उवर्ण-अन्तात् $^{5/1}$ च ^{0} अप् $^{1/1}$ ।

अप् is suffixed after ऋकार-ending and उवर्ण-ending धातु in the sense of भावे as well as कारके other than कर्तरि.

[LSK] करः $^{1/1}$ ।

किरणम् इति (भावे) scattering, कीर्यते इति करः (कर्मणि) ray of light, कीर्यते अनेन इति करः (करणे) hand, etc.

कॄ विक्षेपे (6P) to scatter

कॄ + अप्	3.3.57 ऋदोरप् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
कर् + अ	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य, 1.1.51 उरण् रपरः ।
कर	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] गरः $^{1/1}$ ।

गीर्यते इति (कर्मणि) with गॄ निगरणे (6P) to swallow. The same process as करः.

[LSK] यवः $^{1/1}$ ।

यूयते पृथक्-क्रियते तुषेभ्यः इति (कर्मणि) that which is separated from husk, such as barley

यु मिश्रणामिश्रणयोः (2P) to mix, to separate.

यु + अप्	3.3.57 ऋदोरप् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
यो + अ	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य, 1.1.51 उरण् रपरः ।
यव् + अ	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्
यव	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] लवः $^{1/1}$ ।

लूयते इति (कर्मणि)

लूञ् लवने (9U) to cut

[LSK] स्तवः $^{1/1}$ ।

स्तूयते अनेन इति (करणे) स्तोत्रम् । that by which something is praised

स्तुञ् स्तुतौ (2U) to praise

[LSK] पवः $^{1/1}$ ।

पूयते इति (भावे), पूयते अनेन इति (करणे) गोमयम्।

पूञ् पवने (9U) to purify

(वार्त्तिकम्) घञर्थे कविधानम् । ~ स्थास्नापाव्यधिहनियुध्यर्थम्

क-प्रत्यय in the same sense as घञ् is enjoined after स्था स्ना पा व्यध् मन् and युध्.

घञ्-अर्थे $^{7/1}$ क-विधानम् $^{1/1}$ । ~ स्था-स्ना-पा-व्यधि-हनि-युधि-अर्थम् $^{1/1}$

2 words in the वार्त्तिक, one word was said in महाभाष्यम्

- घञ्-अर्थे 7/1 – In the sense of घञ्, i.e., भावे and अकर्तरि कारके.
- क-विधानम् 1/1 – The injunction of क-प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। for गुण-वृद्धि-निषेध by 1.1.3 क्ङिति च ।.
- स्था-स्ना-पा-व्यधि-हनि-युधि-अर्थम् 1/1 – This injunction of क is for these six धातुs.

[LSK] प्रस्थः $^{1/1}$ । a type of measurement for weight

प्र + स्था + क (वा.) घञर्थे कविधानम् । ~ स्थास्नापाव्यधिहनियुध्यर्थम्

प्र + स्थ् + अ 6.4.64 आतो लोप इटि च । ~ अचि क्ङिति आर्धधातुके

प्रस्थ 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

स्ना (2P) to bathe – प्रस्नाति अस्मिन् इति प्रस्नः, bathing place

पा (1P) to drink – प्रपिबति अस्मिन् इति प्रपा; where people take water (with टाप्)

व्यध् (4P) to pierce – आविध्यन्ति अनेन इति आविधः; drilling instrument

आङ् + व्यध् + क (वा.) घञर्थे कविधानम् । ~ स्थास्नापाव्यधिहनियुध्यर्थम्

आ + व् इ अ ध् + अ 6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छति- भृज्जतीनां ङिति च। ~ किति संप्रसारणम्

आ + व् इ ध् + अ 6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्

आविध 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] विघ्नः $^{1/1}$ ।

विहन्ति अनेन इति विघ्नः । हनँ हिंसायाम् (2P) to injure

वि + हन् + क (वा.) घञर्थे कविधानम् । ~ स्थास्नापाव्यधिहनियुध्यर्थम्

वि + ह् न् + अ 6.4.98 गमहनजनखनघसां लोपः क्ङित्यनङि । ~ उपधायाः

वि + घ् न् + अ 7.3.54 हो हन्तेर्ञ्णिन्नेषु । ~ कु

विघ्न 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

युधँ संप्रहारे (4A) to fight – युध्यन्ते अनेन इति युधः (करणे); weapon

[विधिसूत्रम्] 3.3.88 ड्वितः क्त्रिः । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

धातु which has डु as इत् takes क्त्रि in the sense of भाव and conventional meaning other than कर्तृ कारक.

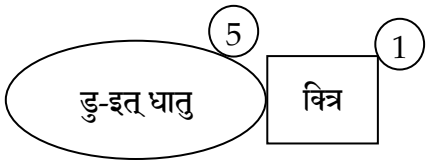

ड्वितः $^{5/1}$ क्त्रिः $^{1/1}$ । ~ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- ड्वितः 5/1 – डु इत् यस्य सः ड्वित् (116B) तस्मात् ।; this is an adjective to धातोः. डु at the beginning of धातु is इत् by 1.3.4 आदिर्ञिटुडवः । ~ इत्.
- क्त्रिः 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते। for गुण-वृद्धि-निषेध by 1.1.3 क्ङिति च ।.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

डुपचष् पाके (1U) to cook । in भावे –

पच् + क्त्रि	3.3.88 ड्वितः क्त्रिः । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
पक् + त्रि	8.2.30 चोः कुः । ~ झलि
पक्त्रि	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 4.4.20 क्त्रेर्मम्नित्यम्। ~ निर्वृत्ते तेन प्रातिपदिकात् तद्धिताः प्रत्ययः परः

क्त्रि-प्रत्यय-ending word takes मप्-प्रत्यय in the sense of that by which is produced.

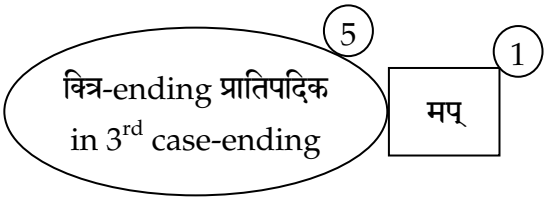

क्त्रेः $^{5/1}$ मप् $^{1/1}$ नित्यम् $^{1/1}$ । ~ निर्वृत्ते $^{7/1}$ तेन $^{3/1}$ प्रातिपदिकात् $^{5/1}$ तद्धिताः $^{1/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- क्त्रेः 5/1 – क्त्रि-प्रत्यय taught in 3.3.88 ड्वितः क्त्रिः ।; in दिग्योगे पञ्चमी
- मप् 1/1 – This is तद्धित-प्रत्यय. The last प् is इत् for intonation. The content is "म".
- नित्यम् 1/1 – This is told to make sure that क्त्रि-ending word will never be used by itself without this मप्-प्रत्यय.
- तेन 3/1 निर्वृत्ते 7/1 – These two words together make लक्षणवाक्य of this तद्धित-प्रत्यय. The मप्-प्रत्यय is used in the sense of "that which is produced by ~."
- तद्धिताः 1/1 प्रत्ययः 1/1 परः 1/1 प्रातिपदिकात् 5/1 – Since this sūtra is taught under these अधिकार, the प्रत्यय is termed तद्धित and comes after प्रातिपदिक.

[LSK] क्त्रि-प्रत्यय-अन्तात् $^{5/1}$ मप् $^{1/1}$ निर्वृत्ते $^{7/1}$ अर्थे $^{7/1}$ ।

मप् is suffixed after क्त्रि-प्रत्यय-ending प्रातिपदिक in the sense of produced by which.

[LSK] पाकेन $^{3/1}$ निर्वृत्तम् $^{1/1}$ पक्त्रिमम् $^{1/1}$ ।

That which is produced by cooking.

Note that in the विग्रहवाक्य the कृदन्त word पक्त्रि itself cannot be used without the तद्धितप्रत्यय मप्. Thus another भावार्थ-कृत्-प्रत्यय-ending word is used.

पच् + क्त्रि (भावे)	3.3.88 ड्वितः क्त्रिः । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
पक् + त्रि	8.2.30 चोः कुः । ~ झलि
पक्त्रि	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
पक्त्रि + मप्	4.4.20 क्त्रेर्मम्नित्यम्। ~ निर्वृत्ते तेन प्रातिपदिकात् तद्धिताः प्रत्ययः परः
पक्त्रिम	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] डुवप् बीजसन्ताने (1U) to sow ।

This धातु is counted in यजादि-गण.

[LSK] उप्त्रिमम्[1/1] । that which is produced by that which is sown

वप् + क्त्रि (कर्मणि)	3.3.88 ड्वितः क्त्रिः । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
उ अप् + त्रि	6.1.15 वचिस्वपियजादीनां किति । ~ संप्रसारणम्
उप् + त्रि	6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्
उप्त्रि	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
उप्त्रि+ मप्	4.4.20 क्रेतर्मन्नित्यम्। ~ निर्वृत्ते तेन प्रातिपदिकात् तद्धिताः प्रत्ययः परः
उप्त्रिम	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

डुकृञ् करणे + क्त्रि + मप् = कृत्रिम, कृत्या निर्वर्तं कृत्रिमम् artificial, ornamented।, डुलभष् प्राप्तौ + क्त्रि + मप् = लब्धिम, लाभेन निर्वर्तं लब्धिमम् that which is produced by gaining, etc. are other examples.

[विधिसूत्रम्] 3.3.89 ट्वितोऽथुच् । ~ भावे धातोः प्रत्ययः परः

धातु which has टु as इत् takes अथुच् in the sense of भाव and conventional meaning other than कर्तृ कारक.

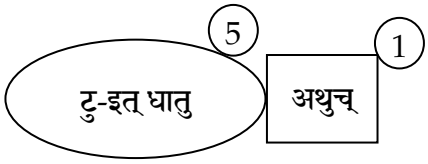

ट्वितः $^{5/1}$ अथुच् $^{1/1}$ । ~ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- ट्वितः 5/1 – डु इत् यस्य सः ड्वित् (116B) तस्मात् ।; this is an adjective to धातोः. डु at the beginning of धातु is इत् by 1.3.4 आदिर्ञिटुडवः । ~ इत्.
- अथुच् 1/1 – This is प्रत्यय. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। for intonation.
- भावे 7/1 – In usage, only भावे is seen for अथुच्-ending word.

[LSK] टुवेपृँ कम्पने (1A) to shake ।

[LSK] वेपथुः $^{1/1}$ ॥ shaking

वेप् + अथुच् (भावे)	3.3.89 ट्वितोऽथुच् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
वेपथु	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

अथुच्-ending प्रातिपदिक is seen only in masculine.

डुनदिँ समृद्धौ (1P) to be glad + अथुच् = नन्दथु, etc. is made in the same manner.

[विधिसूत्रम्] 3.3.90 यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् ।

~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

यज्/याच्/यत्/विच्छ्/प्रच्छ्/रक्ष्-धातु takes नङ्-प्रत्यय in the sense of भाव and conventional meaning other than कर्तृ कारक.

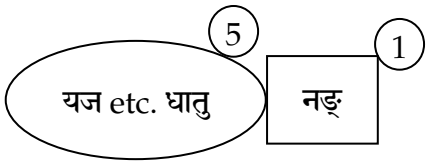

यज-याच-यत-विच्छ-प्रच्छ-रक्षः $^{5/1}$ नङ् $^{1/1}$ । ~ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- यज-याच-यत-विच्छ-प्रच्छ-रक्षः 5/1 – Five धातुs are compounded in SD.
- नङ् 1/1 – This is प्रत्यय. ङ् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् । for the purpose of 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च ।.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] यज्ञः $^{1/1}$ ।

यजँ देवपूजासङ्गतिकरणदानेषु (1U) to worship, etc.

यज् + नङ् (कर्मणि)	3.3.90 यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
यज् + ञ	8.4.40 स्तोः श्चुना श्चुः ।
यज्ञ	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

नङ्-ending प्रातिपदिक is masculine by (लि. 39) नङन्तः। in पुंलिङ्ग-अधिकारः.

[LSK] याञ्चा $^{1/1}$ ।

Because of (लि. 40) याञ्चा स्त्रियाम् ।, this word by exception feminine.

टुयाचृँ याञ्चायाम् (1U) to beg

याच् + नङ् (भावे)	3.3.90 यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
याच् + ञ्	8.4.40 स्तोः श्चुना श्चुः ।
याञ्च	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
याञ्च + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्
याञ्चा	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

[LSK] यत्नः $^{1/1}$ । effort

यतीँ प्रयत्ने (1A) to make effort

[LSK] विश्नः $^{1/1}$ । splendour

विच्छँ गतौ (6P) to shine

विच्छ् + नङ् (भावे) 3.3.90 यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

वि श् + न 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च । ~ क्ङिझलोः क्ङिति

There is no श्चुत्व for न् because of 8.4.44 शात् । ~ न श्चुः .

विश्न 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] प्रश्नः $^{1/1}$ ।

प्रच्छँ ज्ञीप्सायाम् (6P) to ask

The same process as विश्नः.

[LSK] रक्ष्णः $^{1/1}$ ।

रक्षँ पालने (1P) to protect

रक्ष् + नङ् (भावे) 3.3.90 यजयाचयतविच्छप्रच्छरक्षो नङ् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

रक्ष् + ण 8.4.1 रषाभ्यां णो नः समानपदे ।

रक्ष्ण 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 3.3.91 **स्वपो नन् ।** ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

स्वप्-धातु takes नन्-प्रत्यय in the sense of भाव and conventional meaning other than कर्तृ कारक.

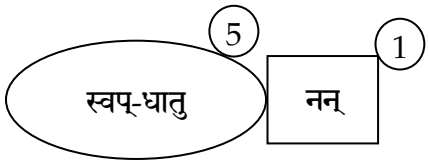

स्वपः $^{5/1}$ नन् $^{1/1}$ । ~ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- स्वपः 5/1 – ञिष्वपँ शये (2P) to sleep
- नन् 1/1 – This is प्रत्यय. न् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् । for intonation.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] स्वप्नः $^{1/1}$ ।

स्वप् + नन् (भावे)	3.3.91 स्वपो नन् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
स्वप्न	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

स्वप् was not listed in the previous sūtra to avoid संप्रसारणम् by नङ् being ङित्.

[विधिसूत्रम्] 3.3.92 उपसर्गे घोः किः ।

~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

घु-सञ्ज्ञक-धातु with उपसर्ग takes कि-प्रत्यय in the sense of भाव and conventional meaning other than कर्तृ कारक.

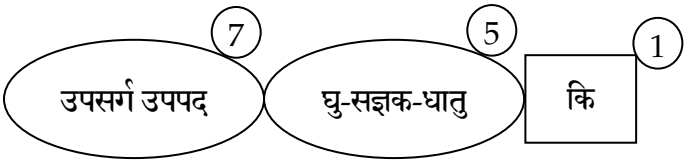

उपसर्गे $^{7/1}$ घोः $^{5/1}$ किः $^{1/1}$ । ~ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- उपसर्गे 7/1 – In उपपदसप्तमी.
- घोः 5/1 – घु-सञ्ज्ञक-धातु
- किः 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते। for गुण-वृद्धि-निषेध by 1.1.3 क्ङिति च ।.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] प्रधिः $^{1/1}$ ।

प्र + धा + कि (भावे)	3.3.92 उपसर्गे घोः किः । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
प्र + ध् + इ	6.4.64 आतो लोप इटि च । ~ अचि क्ङिति आर्धधातुके
प्रधि	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

कि-ending प्रातिपदिक is masculine by (लि. 41) क्यन्तो घुः। in पुंलिङ्ग-अधिकारः.

[LSK] उपधिः $^{1/1}$ ॥

उप + धा + कि (भावे)	3.3.92 उपसर्गे घोः किः । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
उप + ध् + इ	6.4.64 आतो लोप इटि च । ~ अचि क्ङिति आर्धधातुके
उपधि	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

Other examples are:

आदीयते गृह्यते प्रथमतया इति आदिः (beginning) । आङ् + दा (3U) + कि

विधानं विधिः (injunction) । वि + धा (3U) + कि

संधानं सन्धिः (connection) । सम् + धा (3U) + कि

From here, स्त्री-अधिकार starts.

[विधिसूत्रम्] 3.3.94 स्त्रियां क्तिन् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

When feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक, क्तिन् is suffixed after any धातु.

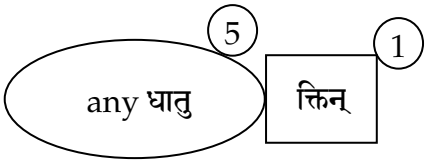

स्त्रियाम्$^{7/1}$ क्तिन्$^{1/1}$ । ~ भावे$^{7/1}$ अकर्तरि$^{7/1}$ च^{0} कारके$^{7/1}$ संज्ञायाम्$^{7/1}$ धातोः$^{5/1}$ प्रत्ययः$^{1/1}$ परः$^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- स्त्रियाम् 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- क्तिन् 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते। for गुण-वृद्धि-निषेध and सम्प्रसारण, etc. न् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् । for intonation.
- भावे 7/1 – From 3.3.18 भावे ।
- अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word not in the sense of कर्तृ.

[LSK] स्त्रियाम्$^{7/1}$ भावे$^{7/1}$ क्तिन्$^{1/1}$ स्यात्$^{III/1}$ ।

When भाव qualified by feminine is intended (स्त्रीविशिष्टभावविवक्षायाम्), or to make रूढी word in अकर्तरि कारके, क्तिन् is to be suffixed.

[LSK] घञः$^{6/1}$ अपवादः$^{1/1}$ ।

This is an अपवाद to घञ्, since स्त्रीत्व is more specific in भावे.[11]

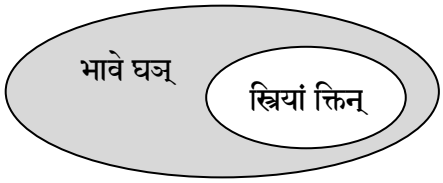

If स्त्रीत्व-विशिष्ट-भाव (भावे in feminine) is intended, क्तिन् should be used instead of घञ् because क्तिन् is अपवाद.

[11] The उत्सर्ग-अपवाद-relationship between घञ् and क्तिन् is not optional by 3.1.94 वाऽसरूपोऽस्त्रियाम् । because घञ् is not told in स्त्रियाम्-अधिकार.

If स्त्रीत्व-विशिष्ट-भाव is not intended, the same धातु can take घञ्. E.g., भक्तिः and भागः, प्रणतिः and प्रणामः, etc.

As for अच् by 3.3.56 एरच् । and अप् by 3.3.57 ऋदोरप् ।, they are सावकाश with क्तिन्, thus क्तिन् cannot be अपवाद.

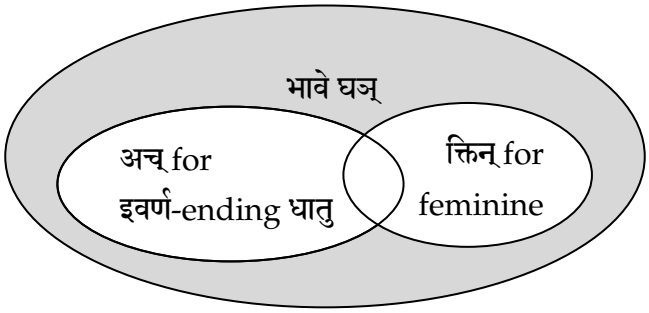

If स्त्रीत्व-विशिष्ट-भाव (भावे in feminine) is intended for इवर्ण-ending धातु, or ऋ-ending and उवर्ण-ending धातु, क्तिन् should be used instead of अच् or अप् because क्तिन् is पर to them.

For example, when चि चये is to be told in स्त्रीत्व-विशिष्ट-भाव, क्तिन् is taken to make the form चितिः. If स्त्रीत्व-विशिष्ट-भाव is not intended, अच् is taken to make the form चयः.

[LSK] कृतिः $^{1/1}$ ।

कृ + क्तिन् (स्त्रीविशिष्टभावे) 3.3.94 स्त्रियां क्तिन् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

कृति 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

क्तिन्-ending प्रातिपदिक is feminine by (लि.) क्तिन्-प्रत्यय-अन्ताः। in स्त्रीलिङ्ग-अधिकारः.

The next example is for उवर्ण-ending धातु.

[LSK] स्तुतिः $^{1/1}$ ।

स्तु + क्तिन् (स्त्रीविशिष्टभावे) 3.3.94 स्त्रियां क्तिन् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

स्तुति 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

अधीतिः, चितिः, नुतिः, शक्तिः, भक्तिः, etc. are made in the same manner.

The next example is for ऋ-ending धातु. For this, the next वार्त्तिक is required.

(वार्त्तिकम्) ऋल्वादिभ्यः क्तिन्निष्ठावद्वाच्यः ।

It should be said that after ऋ-ending धातु or धातु found in लू-आदि-गण in 9th गण, क्तिन् is like निष्ठा.

This वार्त्तिक is taught under 8.2.44 ल्वादिभ्यः । ~ निष्ठातो नः and it acts like अतिदेश-सूत्र for क्तिन् to be like निष्ठा.

ऋ-ल्वादिभ्यः $^{5/3}$ क्तिन् $^{1/1}$ निष्ठावत् ^{0} वाच्यः $^{1/1}$ ।

4 words in the वार्त्तिक

- ऋ-ल्वादिभ्यः 5/3 – ऋ-ending धातु by तदन्तविधि, and धातुs counted in लू-आदि-गण; in दिग्योगे पञ्चमी.
- क्तिन् 1/1 – क्तिन्-प्रत्यय is उद्देश्य in this sentence.
- निष्ठावत् 0 – क्तिन् becomes "like निष्ठा". The similarity meant here is with the नत्व caused by निष्ठा in the section starting from 8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।.
- वाच्यः 1/1 – It should be said.

[LSK] तेन $^{3/1}$ नत्वम् $^{1/1}$ ।

Because of the निष्ठावत् taught by this वार्त्तिक, the त् of क्तिन् becomes न्, after ऋ-ending धातु and धातुs in ल्वादिगण.

[LSK] कीर्णिः $^{1/1}$ ।

कृ + क्तिन् (स्त्रीविशिष्टभावे)	3.3.94 स्त्रियां क्तिन् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
किर् + ति	7.1.100 ऋत इद्धातोः । ~ अङ्गस्य
कीर् + ति	8.2.77 हलि च । ~ र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः
कीर् + नि	8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः । by (वा.) ऋल्वादिभ्यः क्तिन्निष्ठावद्वाच्यः ।
कीर् + णि	8.4.1 रषाभ्यां नो णः समानपदे ।
कीर्णि	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] लूनिः $^{1/1}$ । धूनिः $^{1/1}$ ।

लूञ् and धूञ् are in ल्वादिगण.

लू + क्तिन् (भावे)	3.3.94 स्त्रियां क्तिन् । ~ भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
लू + नि	8.2.42 रदाभ्यां निष्ठातो नः पूर्वस्य च दः ।, by (वा.) ऋल्वादिभ्यः क्तिन्निष्ठावद्वाच्यः ।
लूनि	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] पूनिः $^{1/1}$ ।

पूञ् is listed before लूञ् in धातुपाठ. And also, there is no such form observed in साहित्य. Thus, this वृत्ति is considered to be भ्रम. [Bh 4-218]

The next two वार्त्तिकs teach that some धातुs will take क्विप् and क्तिन्.

(वार्त्तिकम्) सम्पदादिभ्यः क्विप् ।

~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

When feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक, क्विप् is suffixed after any सम् + पद्, etc.

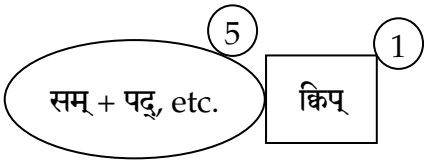

सम्पदादिभ्यः $^{5/3}$ क्विप् $^{1/1}$ । ~ स्त्रियाम् $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the वार्त्तिक

- सम्पदादिभ्यः 5/3 – A group of धातुs with उपसर्ग starting with सम्पद्; in पूर्वपञ्चमी. सम्पदादिगण is आकृतिगण.
- क्विप् 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते। for गुण-वृद्धि-निषेध by 1.1.3 क्ङिति च ।. प् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् । for bringing तुक् after ह्रस्व-ending धातु.
- स्त्रियाम् 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] सम्पत् $^{1/1}$ । विपत् $^{1/1}$ । आपत् $^{1/1}$ ।

सम् + पद् + क्विप् (भावे)	(वा.) सम्पदादिभ्यः क्विप् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
सम् + पद्	6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः
सं + पद्	8.3.23 मोऽनुस्वारः ।
सम् + पद्	8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।
सम्पद्	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
सम्पद् + सुँ	4.1.2 स्वौजस्... । ~ ङ्याप्प्रातिपदिकात् प्रत्ययः परः च
सम्पद्	6.1.68 हल्ङ्याब्भ्यो दीर्घात् सुतिस्यपृक्तं हल् । ~ लोपः
सम्पत्	8.4.56 वावसाने । ~ झलाम् चर्

Note that स्त्रीत्व is seen when pronoun is used for them.

(वार्त्तिकम्) क्तिन्नपीष्यते । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

When feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक, क्तिन् is also suffixed after any सम् + पद्, etc.

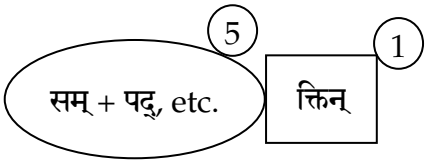

क्तिन् $^{1/1}$ अपि ^{0} इष्यते $^{III/1}$ । ~ सम्पदादिभ्यः $^{5/3}$ स्त्रियाम् $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the वार्त्तिक

- क्तिन् 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते। for गुण-वृद्धि-निषेध by 1.1.3 क्ङिति च ।. न् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम् । for intonation.
- अपि 0 – Also. This word connects क्तिन् with सम्पदादिभ्यः.
- इष्यते III/1 – It is desired.
- सम्पदादिभ्यः 5/3 – A group of धातुs with उपसर्ग starting with सम्पद्; in पूर्वपञ्चमी.
- स्त्रियाम् 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] सम्पत्तिः $^{1/1}$ । विपत्तिः $^{1/1}$ । आपत्तिः $^{1/1}$ ॥

सम् + पद् + क्तिन् (भावे)	(वा.) क्तिन्नपीष्यते । ~ स्त्रिनःयाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः
सम् + पत् + ति	8.4.55 खरि च । ~ झलाम् चर्
सं + पत् + ति	8.3.23 मोऽनुस्वारः ।
सम् + पत् + ति	8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।
सम्पत्ति	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च ।

~ उदात्तः क्तिन् स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

ऊति etc. are the निपातन forms with क्तिन्.

ऊति-यूति-जूति-साति-हेति-कीर्तयः $^{1/3}$ च ^{0} । ~ उदात्तः $^{1/1}$ क्तिन् $^{1/1}$ स्त्रियाम् $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 11 words as अनुवृत्ति

- ऊति-यूति-जूति-साति-हेति-कीर्तयः 1/3 – These six words are irregularly made.
- च 0 – This brings उदात्तः from the previous sūtra.
- उदात्तः 1/1 – Special change in स्वर for these forms.
- क्तिन् 1/1 – This is प्रत्यय.
- स्त्रियाम् 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] एते $^{1/3}$ निपात्यन्ते $^{III/1}$ ।

These forms are irregularly made.

1) ऊति – protection, etc.

अवँ रक्षणादौ (1P) to protect

अव् + क्तिन्	3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः
ऊ + ति	6.4.20 ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधायाश्च । ~ ऊठ् अनुनासिके क्झिल्लोः क्ङिति

Only the स्वर is निपातन.

2) यूति – mixture, etc.

यु मिश्रणामिश्रयोः (2P) to mix, to separate

यु + क्तिन्	3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः
यू + क्तिन्	3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

The दीर्घ and स्वर are निपातन.

3) जूति – speed, etc.

जु सौत्रधातु to go fast

जु + क्तिन्	3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

जू + क्तिन् 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

The दीर्घ and स्वर are निपातन.

4) साति – finishing, giving, etc.

षो अन्तकर्मणि (4P) to terminate

सो 6.1.64 धात्वादेः षः सः ।

सा 6.1.45 आदेच उपदेशेऽशिति ।

सा + क्तिन् 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

The avoidance of इ-आदेश by 7.4.40 द्यतिस्यतिमास्थामित् ति किति। and स्वर are निपातन.

षणुँ दाने (6U) to give

सण् 6.1.64 धात्वादेः षः सः ।

सन् (व.) निमित्तापाये नैमित्तिकस्याप्यपायः ।

सन् + क्तिन् 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

स आ + ति 6.4.42 जनसनखनां सञ्झलोः । ~ आत्

सा + ति 6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः । ~ अचि एकः पूर्वपरयोः संहितायाम्

Only the स्वर is निपातन.

5) हेति

ह॒नँ हिंसगत्योः (2P) to injure, to go

हन् + क्तिन् 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

ह इ + ति 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

हे + ति 6.1.87 आद्गुणः । ~ अचि संहितायाम्

The इ-आदेश and स्वर are निपातन.

हि गतौ (5P) to go

हि + क्तिन् 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

हे + ति 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

The गुण and स्वर are निपातन.

6) कीर्ति

कृतँ संशब्दने (10U) to name, to glorify

कृत् + णिच् 3.1.25 सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्ण- चूर्णचुरादिभ्यो णिच् ।

कृति + क्तिन् 3.3.97 ऊतियूतिजूतिसातिहेतिकीर्तयश्च । ~ उदात्तः

कृत् + ति 6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः

कित् + ति	7.1.101 उपधायाश्च । ~ ऋतः इत् धातोः
कीर्त् + ति	8.2.78 उपधायां च । ~ हलि र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः
कीर् + ति	8.4.65 झरो झरि सवर्णे । ~ हलः

The avoidance of युच्-प्रत्यय by 3.3.107 ण्यासश्रन्थो युच्। and स्वर are निपातन.

Summary of दीर्घ for इक्-उपधा by sūtra 8.2.76, 77, and 78

8.2.76 र्वोरुपधाया दीर्घ इकः ।

उपधा इक् of र्/व्-ending धातु at the end of पद takes दीर्घ. E.g., गीः, गीर्भ्याम्

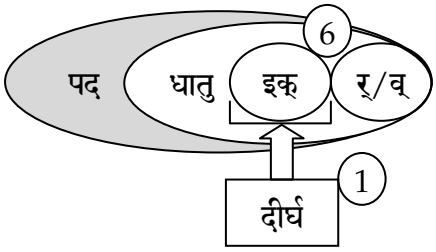

8.2.77 हलि च । ~ र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः

उपधा इक् of र्/व्-ending धातु takes दीर्घ, when followed by हल्. E.g., दीव्यति, पूर्णः

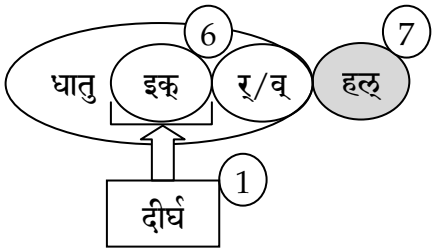

8.2.78 उपधायां च । ~ हलि र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः

उपधा इक् of र्/व्-ending धातु at the end of पद takes दीर्घ. E.g., कीर्त्तिः

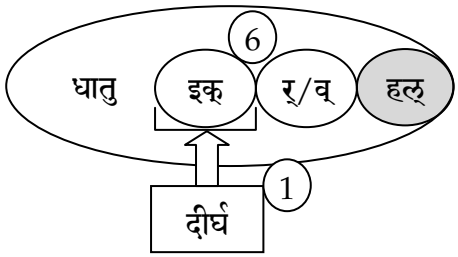

[विधिसूत्रम्] 6.4.20 ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधायाश्च । ~ ऊठ् अनुनासिके क्ङिझलोः क्ङिति

Both उपधा and व् are replaced by ऊठ् when अनुनासिक-beginning प्रत्यय, क्ङि, or झलादि क्ङित्-प्रत्यय follows.

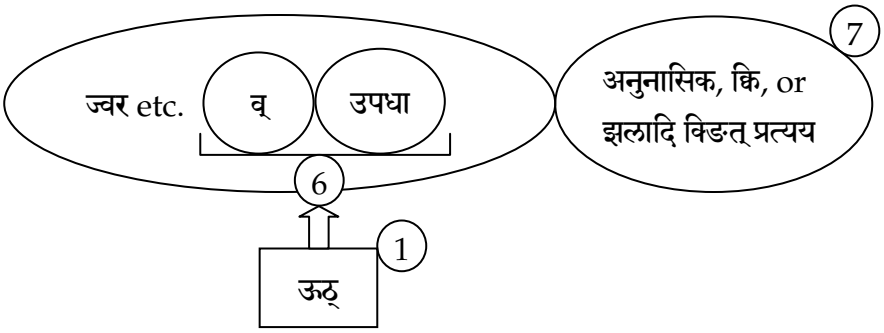

ज्वर-त्वर-स्त्रिवि-अवि-मवाम्$^{6/3}$ उपधायाः$^{6/1}$ च^{0} । ~ ऊठ्$^{1/1}$ अनुनासिके$^{7/1}$ क्ङि-झलोः$^{7/2}$ क्ङिति$^{7/1}$

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- ज्वर-त्वर-स्त्रिवि-अवि-मवाम् 6/3 – ज्वर्, त्वर्, स्त्रिव्, अव्, and मव्-धातुs in ID; in सम्बन्धे षष्ठी to वः and उपधायाः.
- उपधायाः 6/1 – In स्थानेयोगा षष्ठी.
- च 0 – This is to make a समुदाय of उपधायाः and वः as स्थानिन्.
- वः 6/1 – From 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च ।, only व् out of च्छ्वोः is taken; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- ऊठ् 1/1 – From 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च ।, only ऊठ् out of शूठ् is taken; this is आदेश.
- अनुनासिके 7/1 – From 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च ।; any nasal sound.
- क्ङि-झलोः 7/2 – From 6.4.15 अनुनासिकस्य क्ङिझलोः क्ङिति।.
- क्ङिति 7/1 – From 6.4.15 अनुनासिकस्य क्ङिझलोः क्ङिति।.

[LSK] एषाम्$^{6/3}$ उपधा-वकारयोः$^{6/2}$ ऊठ्$^{1/1}$ अनुनासिके$^{7/2}$ क्ङौ$^{7/1}$ झलादौ$^{7/1}$ क्ङिति$^{7/1}$ च^{0} ।

ऊठ् is the substitute in the place of उपधा and व् of these धातुs, when a nasal-beginning suffix, क्ङि, or झलादि क्ङित्-प्रत्यय follows.

[LSK] अतः^{0} क्विप्^{0} ।

After these धातुs, क्विप् is suffixed. [12]

[12] Some take this वृत्ति is to state that the sūtra is the प्रमाण for enjoining क्विप् to these धातुs. However, that is not required because there are sūtras which enjoin क्विप् to these धातुs, such as 3.2.76 क्विप् च। in कर्तरि, and (वा.) सम्पदादिभ्यः क्विप् । in भावे and अकर्तरि कारके, as सम्पदादिगण is an आकृतिगण.

[LSK] जूः $^{1/1}$ । disease

ज्वरँ (1P) to be sick

ज्वर् + क्विप् (वा.) सम्पदादिभ्यः क्विप् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

ज्वर् 6.1.67 वेरपृक्तस्य । ~ लोपः

ज् व् अ र्

ज् ऊ र् 6.4.20 ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधायाश्च । ~ ऊठ् अनुनासिके क्झिलोः क्ङिति

जूर् 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

Declension of जूर्

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1	जूः 6.1.68, 8.3.15	जूरौ	जूरः
S	same as above	same as above	same as above
2	जूरम्	same as above	same as above
3	जूरा	जूर्भ्याम्	जूर्भिः
4	जूरे	same as above	जूर्भ्यः
5	जूरः	same as above	same as above
6	same as above	जूरोः	जूराम्
7	जूरि	same as above	जूर्षु 8.3.16, 8.3.59

[LSK] तूः $^{1/1}$ । doing fast

त्वरि सम्भ्रमे (1A) to do fast

त्वर् + क्विप् 3.2.76 क्विप् च ।

In the same manner as ज्वर्.

[LSK] स्रूः $^{1/1}$ । sacrificial ladle

स्रिवुँ गतिशोषणयोः (4P) to go, to dry

स्रिव् + क्विप् (वा.) सम्पदादिभ्यः क्विप् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम् धातोः प्रत्ययः परः

स् र् इ व्

स् र् ऊ 6.4.20 ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधायाश्च । ~ ऊठ् अनुनासिके क्झिलोः क्ङिति

स्रू 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

स्रू declines like भ्रू, as it is a नित्यस्त्री word which is उवङ्-स्थान. Being धातु-अवयव-उवर्णान्त, अचि परे, उवङ् is the अन्त-आदेश for स्रू. The यण् as an अवपाद by 6.4.83 ओः सुपि । ~ एकाचः असंयोगपूर्वस्य is not applicable as the अङ्ग is एकाच् and the उवर्ण is संयोगपूर्व.

Declension of स्रू

इयङुवङ्स्थान-नित्यस्त्रीलिङ्ग-ऊकारान्त-शब्दः

	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
1	स्रूः	स्रुवौ	स्रुवः
S1	same as above	same as above	same as above
2	स्रुवम्	same as above	same as above
3	स्रुवा	स्रूभ्याम्	स्रूभिः
4	स्रुवै/स्रुवे 1.4.4	same as above	स्रूभ्यः
5	स्रुवाः/स्रुवः 1.4.4	same as above	same as above
6	same as above	स्रुवोः	स्रूणाम्/स्रुवाम् 1.4.5
7	स्रुवाम्/स्रुवि 1.4.4	same as above	स्रूषु

[LSK] ऊः $^{1/1}$ । protector

अव् + क्विप् 3.2.76 क्विप् च ।

ऊ 6.4.20 ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधायाश्च । ~ ऊठ् अनुनासिके क्झिलोः क्ङिति

[LSK] मूः $^{1/1}$ ॥ one who binds

मवँ बन्धने (1P) to bind

मव् + क्विप् 3.2.76 क्विप् च ।

म् ऊ 6.4.20 ज्वरत्वरस्त्रिव्यविमवामुपधायाश्च । ~ ऊठ् अनुनासिके क्झिलोः क्ङिति

[विधिसूत्रम्] 3.3.101 इच्छा । ~ श स्त्रियाम् भावे धातोः प्रत्ययः परः

The form of इष् in भाव in feminine is इच्छा.

इच्छा $^{1/1}$ । ~ स्त्रियाम् $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

1 word in the सूत्र; 5 words as अनुवृत्ति

- इच्छा 1/1 – This is the ready-made form.
- स्त्रियाम् 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 – The word इछा is only in भावे sense.

[LSK] इषेः $^{6/1}$ निपातः $^{1/1}$ अयम् $^{1/1}$ ॥

This form is निपात of इष्-धातु.

इष् + श	श from the preceding sūtra 3.3.100 कृञः श च। is suffixed.

यक् is negated by this निपातन

इछ् + अ	7.3.77 इषुगमियमां छः । ~ शिति
इ त् छ् + अ	6.1.73 छे च । ~ तुक् ह्रस्वस्य
इच्छ् + अ	8.4.40 स्तोः श्चुना श्चुः ।
इच्छ	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
इच्छ + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् ।
इच्छा	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

[विधिसूत्रम्] 3.3.102 अ प्रत्ययात् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्

When feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक, अ is suffixed after प्रत्यय-ending धातु.

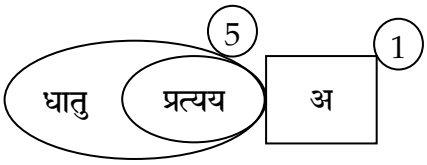

अ $^{1/1}$ प्रत्ययात् $^{5/1}$ । ~ स्त्रियाम् $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 9 words as अनुवृत्ति

- अ 1/1 – This is प्रत्याय्. The 1/1 suffix is लुप्त.
- प्रत्ययात् 5/1 – This is an adjective to धातोः. By तदन्तविधि, प्रत्यय-ending धातोः is understood. प्रत्यय-ending धातु means धातु ending with सन्, यङ्, णिच्, काम्यच्, etc., which gained धातु status by 3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः।.
- स्त्रियाम् 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] प्रत्ययान्तेभ्यः $^{5/3}$ धातुभ्यः $^{5/3}$ स्त्रियाम् $^{7/1}$ अकारः $^{1/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$।

अ is the प्रत्यय after प्रत्यय-ending धातु when feminine is intended.

[LSK] चिकीर्षा $^{1/1}$ । Desire to do

चिकीर्ष (कृ + सन्; See सन्नन्तप्रक्रिया for रूपसिद्धि.) is धातु by 3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः।.

चिकीर्ष + अ	3.3.102 अ प्रत्ययात् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्
चिकीर्ष् + अ	6.4.48 अतो लोपः । ~ आर्धधातुके
चिकीर्ष	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
चिकीर्ष + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्
चिकीर्षा	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः । ~ संहितायाम्

[LSK] पुत्रकाम्या $^{1/1}$ ॥

पुत्र + अम् + काम्यच्	3.1.9 काम्यच् च । ~ सुपः आत्मनः कर्मणः इच्छायाम् वा

पुत्रकाम्य is धातु by 3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः।.

पुत्रकाम्य + अ	3.3.102 अ प्रत्ययात् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्

The rest is the same process as चिकीर्षा.

[विधिसूत्रम्] 3.3.103 गुरोश्च हलः । ~ अ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्

When feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक, अ is suffixed after धातु which has गुरु and ends with हल्.

गुरोः $^{5/1}$ च ^{0} हलः $^{5/1}$ । ~ अ $^{1/1}$ स्त्रियाम् $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 10 words as अनुवृत्ति

- गुरोः 5/1 – गुरु is a संज्ञा given to vowel by 1.4.11 संयोगे गुरु । ~ ह्रस्वम् and 1.4.12 दीर्घं च ।. Here गुरुमत्, the one who has गुरु, is to be understood. This is an adjective to धातोः in दिग्योगे पञ्चमी.
- च 0 – This brings अ-प्रत्यय from the previous sūtra.
- हलः 5/1 – By तदन्तविधि, हल्-ending धातोः is understood.
- प्रत्ययात् 5/1 – By तदन्तविधि, प्रत्यय-ending धातोः is understood.
- अ 1/1 – This is प्रत्याय्. The 1/1 suffix is लुप्त.
- स्त्रियाम् 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] गुरुमतः $^{5/1}$ हलन्तात् $^{5/1}$ स्त्रियाम् $^{1/1}$ अकारः $^{1/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

After धातु which has गुरु and ends with हल्, अ is the प्रत्यय when feminine is intended.

[LSK] ईहा $^{1/1}$॥

ईहँ चेष्टायाम् (1A) to aim at

ईह् + अ 3.3.103 गुरोश्च हलः । ~ अ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्

ईक्ष् (ईक्षा), ऊह् (ऊहा), क्रीड् (क्रीडा), खेल् (खेला), चेष्ट् (चेष्टा), भाष् (भाषा), भिक्ष् (भिक्षा), रक्ष् (रक्षा), लस्ज् (लज्जा), वाञ्छ् (वाञ्छा), शङ्क् (शङ्का), शिक्ष् (शिक्षा), हिंस् (हिंसा), आ + काङ्क्ष् (आकाङ्क्षा), etc. are गुरुमत् हलन्त धातुs subject to this sūtra.

[विधिसूत्रम्] 3.3.107 ण्यासश्रन्थो युच् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्

After णि-ending धातु, as well as आस् and श्रन्थ्-धातु, युच् is suffixed when feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक.

णि-आस-श्रान्थः $^{5/1}$ युच् $^{1/1}$। ~ स्त्रियाम् $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ अकर्तरि $^{7/1}$ च ^{0} कारके $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$

2 words in the सूत्र; 9 words as अनुवृत्ति

- णि-आस-श्रान्थः 5/1 – As णि (णिच् and णिङ्) is प्रत्यय, by तदन्तविधि, णि-ending धातु is understood. णि-ending धातु, आस् and श्रन्थ्-धातु are compounded in SD.
- युच् 1/1 – This is प्रत्याय. यु is replaced by अन by 7.1.1 युवोरनाकौ।. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। for intonation.
- स्त्रियाम् 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 अकर्तरि 7/1 च 0 कारके 7/1 संज्ञायाम् 7/1 – To make a रूढि word.

[LSK] अकारस्य $^{6/1}$ अपवादः $^{1/1}$ ।

This is an अपवाद to अ-प्रत्यय by 3.3.102 अ प्रत्ययात्। for णि-ending धातु, and also for आस् and श्रन्थ् by 3.3.103 गुरोश्च हलः।.

[LSK] कारणा $^{1/1}$ ।

कृ + णिच्	3.1.26 हेतुमति च । ~ णिच् धातोः
कार् + इ	7.2.115 अचो ञ्णिति ।, with 1.1.51 उरण् रपरः ।
कारि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
कारि + युच्	3.3.107 ण्यासश्रन्थो युच् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्
कारि + अन	7.1.1 युवोरनाकौ ।
कार् + अन	6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः
कारण	8.4.2 अट्कुप्वाङ्नुम्व्यवायेऽपि । ~ रषाभ्यां नो णः समानपदे
कारण	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
कारण + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्
कारणा	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

[LSK] हारणा 1/1 ।

Just like कारणा, to the धातु made of हृ + णिच्, युच् is suffixed by 3.3.107 ण्यासश्रन्थो युच् ।, and then टाप् by 4.1.4 अजाद्यतष्टाप् ।.

These words are also made in the same manner:

वाञ्चना (asking) = वाञ्छिँ इच्छायाम् (1P) to wish + णिच् + युच् + टाप्

चोदना (inspiring) = चुदँ चोदने (10U) to inspire+ णिच् + युच् + टाप्

अर्चना (worshipping) = अर्चँ पूजायाम् (10U) to worship + णिच् + युच् + टाप्

कल्पना (imagination) = कृपूँ सावर्थ्ये (1A) to be fit for + णिच् + युच् + टाप्

कृप् + णिच्	3.1.26 हेतुमति च । ~णिच्
कर्प् + इ	7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ गुणः सार्वधातुकार्धधातुकयोः
कल्प् + इ	8.2.18 कृपो रो लः । [13]
कल्पि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
कल्पि + युच्	3.3.107 ण्यासश्रन्थो युच् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्
कल्पि + अन	7.1.1 युवोरनाकौ ।
कल्प् + अन	6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः

From आस् and श्रन्थ्, which are listed in the sūtra, आसना, उपासना, श्रन्थना are made in the same manner.

[13] The sūtra 8.2.18 कृपो रो लः । teaches that for कृप्-धातु, रेफ becomes ल्. By the सामर्थ्य of the sound, it can be also understood that ऋ of कृप्-धातु becomes ऌ, as in "लुटि च क्लृपः".

In स्त्रियाम् section, there are some other important sūtras which are not introduced in LSK. They are listed below.

[विधिसूत्रम्] 3.3.104 षिद्भिदादिभ्योऽङ् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्

After षित्-धातुs and धातुs which belong to भिद्-आदि-गण in गणपाठ, अङ् is suffixed when feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक.

Example for षित्-धातु –

जृष् वयोहानौ (4P) to grow old

जृ + अङ्	3.3.104 षिद्भिदादिभ्योङ् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्
जर् + अङ्	7.4.16 ऋदृशोऽङि गुणः ।
जर	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
जर + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्
जरा	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

क्षमा from क्षमूँष् सहने (1A/4P) to allow, त्रपा from त्रपूँष् लज्जायाम् (1A) to be ashamed, are made in the same manner.

Examples of भिद्-आदि-धातु –

भि॒दिँर् विदारणे (7U) to separate

भिद् + अङ्	3.3.104 षिद्भिदादिभ्योङ् । ~ स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्
भिद	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
भिद + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्
भिदा	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

भिदा, छिन्दा, विदा, गुहा, श्रद्धा, मेधा, गोधा, आरा, हारा, कारा, क्षिया, तारा, धारा, रेखा, चूडा, पिडा, वपाक् वसा, मृजा, and कृपा are made in the same manner.

[विधिसूत्रम्] 3.3.105 **चिन्ति-पूजि-कथि-कुम्बि-चर्चश्च ।** ~ अङ् स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्

After चितिँ स्मृत्याम् (10U), पूजँ पूजने (10U), कथ वाक्यप्रबन्धने (10U), कुबिँ आच्छादने (10U), and चर्चँ अह्ययने (10U), अङ् is suffixed when feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक.

This is an अपवाद to युच् for these ण्यन्त-धातु.

चिन्त् + अङ्	3.3.105 चिन्ति-पूजि-कथि-कुम्बि-चर्चश्च । ~ अङ् स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्
चिन्त	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
चिन्त + टाप्	4.1.4 अजाद्यतष्टाप् । ~ स्त्रियाम्
चिन्ता	6.1.101 अकः सवर्णे दीर्घः। ~ अचि संहितायाम्

पूजा, कथा, कुम्बा, and चर्चा are made in the same manner.

[विधिसूत्रम्] 3.3.106 **आतश्चोपसर्गे ।** ~ अङ् स्त्रियाम् भावे अकर्तरि च कारके संज्ञायाम्

After आ-ending धातु with उपसर्ग, अङ् is suffixed when feminine is intended in भाव, or in the sense of conventional meaning other than कर्तृ कारक.

By this, उपधा, अवस्था, निष्ठा, etc. are made.

From here, the topic of नपुंसके भावे starts.

[विधिसूत्रम्] 3.3.114 नपुंसके भावे क्तः । ~ धातोः प्रत्ययः परः च

In the sense of भावे, which is qualified as नपुंसक [14], क्त is suffixed after any धातु.

नपुंसके $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ क्तः $^{1/1}$। ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- नपुंसके 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 – In the sense of धात्वर्थ, which is to be presented as noun. Refer back to the वृत्ति of 3.3.18 भावे। for details.
- क्तः 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते।, for गुणनिषेध.
- धातोः 5/1 – Since there is no condition for this word, क्त in नपुंसके भावे comes after any धातु.

The कर्तृ of the action with नपुंसके भावे क्त-प्रत्यय takes 6th case because of the sūtra 2.3.67 क्तस्य च वर्तमाने । ~ कर्तृकर्मणोः कृति षष्ठी, which is a पुरस्ताद्-अपवाद to the निषेध of कृद्योगे षष्ठी told by 2.3.69 न लोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृनाम्। . E.g., देवदत्तस्य हसितम् । (Devadatta's laughter)

[14] The अपवाद status caused by लिङ्ग is not within the scope of the sūtra 3.1.94 वाऽसरूपोऽस्त्रियाम् । which tells that उत्सर्ग-अपवाद-relationship is optional among suffixes which have different forms.

[विधिसूत्रम्] 3.3.115 ल्युट् च । ~ नपुंसके भावे धातोः प्रत्ययः परः च

In the sense of भावे, which is qualified as नपुंसक, ल्युट् is also suffixed after any धातु.

ल्युट् $^{1/1}$ च ^{0} । ~ नपुंसके $^{7/1}$ भावे $^{7/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

2 words in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- ल्युट् 1/1 – This is प्रत्यय. ल् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते।, for intonation. ट् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, for ङीप् by 4.1.15, in the case of करणे, अधिकरणे, etc.
- नपुंसके 7/1 – In विषयसप्तमी. This conditions भावे.
- भावे 7/1 – In the sense of धात्वर्थ, which is to be presented as noun.
- धातोः 5/1 – Since there is no condition for this word, क्त in नपुंसके भावे comes after any धातु.

[LSK] हसितम्, हसनम् $^{1/1}$ ।

हसँ हसने (1P) to laugh

हस् + क्त	3.3.114 नपुंसके भावे क्तः । ~ धातोः प्रत्ययः परः च
हस् + इट् त	7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः ।
हसित	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
हस् + ल्युट्	3.3.115 ल्युट् च । ~ नपुंसके भावे धातोः प्रत्ययः परः च
हस् + अन	7.1.1 युवोरनाकौ ।
हसन	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

Both क्त-ending and ल्युट्-ending प्रातिपदिकs are अ-ending neuter and decline like ज्ञान.

ल्युट् is also enjoined in the sense of करणे and अधिकरणे by the next sūtra, which is not introduced in LSK.

[विधिसूत्रम्] 3.3.117 **करणाधिकरणयोश्च । ~ ल्युट् धातोः प्रत्ययः परः च**

ल्युट् is also in the sense of करणे and अधिकरणे.

By this, उपमीयते अनेन इति उपमानम्।, दृश्यते अनेन इति दर्शनम्।, उह्यते अनेन इति वाहनम्। (दीर्घ is told as निपातन by 8.4.8 वाहनमाहितात्।, आवर्त्यते अस्याम् इति आवर्त्तनी।, दुह्यन्ते अस्याम् इति दोहनी (place for milking), गोदोहनी, etc. are made.

ल्युट् is also enjoined in any sense observed in the usage. This is taught by this sūtra which has been studied in कृत्य section:

[विधिसूत्रम्] 3.3.113 **कृत्यल्युटो बहुलम् ।**

Application of कृत्य and ल्युट् vary.

राजभोजनाः शालयः a type of rice, etc. is made.

Now, कृत्-प्रत्यय in masculine starts.

[विधिसूत्रम्] 3.3.118 पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण । ~ करणाधिकरणयोः धातोः प्रत्ययः परः च

To make a रूढ word in masculine, in the sense of करणे or अधिकरणे, घ is the suffix in most cases.

पुंसि $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ घः $^{1/1}$ प्रायेण $^{3/1}$। ~ करण-अधिकरणयोः $^{7/2}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

4 words in the सूत्र; 5 words as अनुवृत्ति

- पुंसि 7/1 – In masculine; this is समानाधिकरण to संज्ञायाम्.
- संज्ञायाम् 7/1 – The कृदन्त word is रूढ, commonly known word, in which रूढार्थ, conventional popular meaning, is primary and यौगिकार्थ, grammatical meaning, is secondary.
- घः 1/1 – This is प्रत्यय. The content is अ. घ् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते ।, for 7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः।.
- प्रायेण 3/1 – Mostly. The 3rd case is by (वा.) प्रकृत्यादिभ्य उपसङ्ख्यानम्।.
- करण-अधिकरणयोः 7/2 – From 3.3.117 करनाधिकरणयोश्च ।.

[विधिसूत्रम्] 6.4.96 छादेर्घेऽद्व्युपसर्गस्य । ~ ह्रस्वः णौ उपधायाः अङ्गस्य

When घ-प्रत्यय follows, ह्रस्व comes in the place of उपधा of छाद्, छद् (10U) to cover, which does not have two or more उपसर्ग and which is followed by णि.

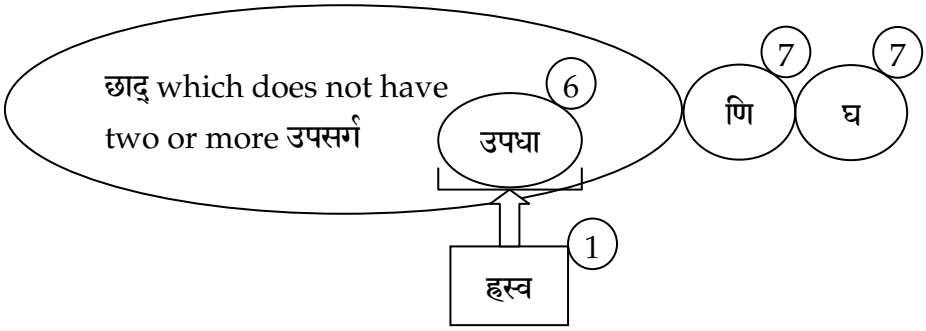

छादेः $^{6/1}$ घे $^{7/1}$ अद्वि-उपसर्गस्य $^{6/1}$ । ~ ह्रस्वः $^{1/1}$ णौ $^{7/1}$ उपधायाः $^{6/1}$ अङ्गस्य $^{6/1}$

3 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- छादेः 6/1 – छाद् with इक् धातुनिर्धेश. This इ does not represent णिच्. छाद् is a form made from छद् (10U) with वृद्धि made by णिच् and णिच्-लोप by 6.4.51 णेरनिटि ।.
- घे 7/1 – घ-प्रत्यय in परसप्तमी.
- अद्वि-उपसर्गस्य 6/1 – द्वौ उपसर्गौ यस्य धातोः द्व्युपसर्गः (116B)। न द्व्युपसर्गः अद्व्युपसर्गः (NT), तस्य।; this is an adjective to छादेः.
- ह्रस्वः 1/1 – From 6.4.94 खचि ह्रस्वः ।. This is आदेश.
- णौ 7/1 – From 6.4.90 दोषो णौ।; in परसप्तमी. This णि is suffixed for छद्-धातु being in the 10th conjugation.
- उपधायाः 6/1 – From 6.4.89 उदुपधाया गोहः।; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- अङ्गस्य 6/1 – From अधिकारसूत्र 6.4.1 अङ्गस्य।.

[LSK] द्वि-प्रभृति-उपसर्ग-हीनस्य $^{6/1}$ छादेः $^{6/1}$ ह्रस्वः $^{1/1}$ घे $^{7/1}$ परे $^{7/1}$ ।

ह्रस्व is the substitute in the place of vowel of छाद्, which does not have two or more उपसर्ग when घ follows.

[LSK] दन्ताः $^{1/3}$ छाद्यन्ते $^{III/3}$ अनेन $^{3/1}$ इति ^{0} दन्तच्छदः $^{1/1}$ ।

Teeth are covered by which is called दन्तच्छद. It means a lip.

घ is in the sense of करणे.

छदँ अपवारणे (10U) to cover

छद् + णिच्	3.1.25 सत्यापपाशरूपवीणातूलश्लोकसेनालोमत्वचवर्मवर्ण- चूर्णचुरादिभ्यो णिच् ।
छाद् + इ	7.2.116 अत उपधायाः । ~ वृद्धिः ञ्णिति अङ्गस्य
छादि	3.1.32 सनाद्यन्ता धातवः ।
दन्त + आम् + छादि + घ	3.3.118 पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण । ~ करणाधिकरणयोः धातोः प्रत्ययः परः च
दन्त + आम् + छाद् + अ	6.4.51 णेरनिटि । ~ लोपः आर्धधातुके
दन्त + आम् + छद् + अ	6.4.96 छादेर्घेऽद्युतिपसर्गस्य । ~ ह्रस्वः णौ उपधायाः अङ्गस्य
दन्त + छद् + अ	2.4.71 सुपो धातुप्रातिपदिकयोः। ~ लुक्
दन्त तुक् + छद	6.1.73 छे च । ~ ह्रस्वस्य तुक्
दन्त च् + छद	8.4.40 स्तोः श्चुना श्चुः ।
दन्तच्छद	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

घ-ending प्रातिपदिक declines in masculine like राम.

स्मर्यते अनेन इति स्मरः कामदेवः। काम्यते अनेन इति कामः। are made in the same manner.

The next example is for घ in अधिकरणे.

[LSK] आकुर्वन्ति $^{III/3}$ अस्मिन् $^{7/1}$ इति ^{0} आकरः $^{1/1}$ ।

In which people produce is called आकर, mine.

आ + कृ + घ	3.3.118 पुंसि संज्ञायां घः प्रायेण । ~ करणाधिकरणयोः धातोः प्रत्ययः परः च
आ + कर् + अ	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य
आकर	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

निलीयते अस्मिन् इति निलयः। आलीयते अस्मिन् इति आलयः। are made in the same manner.

The next sūtra gives an अपवाद to घ.

[विधिसूत्रम्] 3.3.120 अवे तॄस्त्रोर्घञ् । ~ पुंसि संज्ञायाम् प्रायेण करणाधिकरणयोः

तॄ and स्तॄ-धातु with अव-उपसर्ग takes घञ् in the sense of करणे and अधिकरणे.

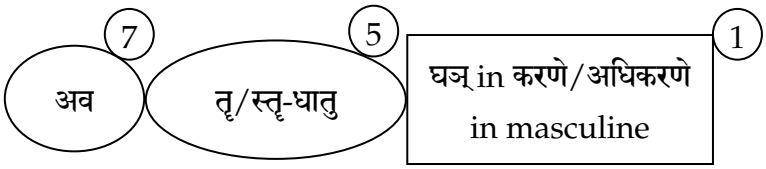

अवे $^{7/1}$ तॄस्त्रोः $^{6/2}$ घञ् $^{1/1}$ । ~ पुंसि $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ प्रायेण $^{3/1}$ करण-अधिकरणयोः $^{7/2}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

3 words in the सूत्र; 8 words as अनुवृत्ति

- अवे 7/1 – When अव-उपसर्ग is उपपद.
- तॄस्त्रोः 6/2 – The 6th case is in the sense of 5th case. तॄ प्लवनसन्तरणयोः (1PS) to swim, to cross; स्तॄञ् आच्छादने (9US) to cover
- घञ् 1/1 – This is प्रत्यय. घ् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते ।, for 7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः।. ञ् is इत् by 1.3.7 चुटू ।, for making वृद्धि, etc.
- पुंसि 7/1, संज्ञायाम् 7/1, करण-अधिकरणयोः 7/2 – In the sense of करणे and अधिकरणे which is found in masculine संज्ञा.

[LSK] अवतारः $^{1/1}$ कूपादेः $^{6/1}$ । steps of well

तॄ प्लवनसन्तरणयोः (1PS) to swim, to cross

अव + तॄ + घञ्	3.3.120 अवे तॄस्त्रोर्घञ् । ~ पुंसि संज्ञायाम् प्रायेण करणाधिकरणयोः
अव + तार् + अ	7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य, with 1.1.51 उरण् रपरः ।
अवतार	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] अवस्तारः $^{1/1}$ जवनिका $^{1/1}$ ॥ curtain

स्तॄञ् आच्छादने (9US) to cover

अव + स्तॄ + घञ्	3.3.120 अवे तॄस्त्रोर्घञ् । ~ पुंसि संज्ञायाम् प्रायेण करणाधिकरणयोः
अव + स्तार् + अ	7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य, with 1.1.51 उरण् रपरः ।
अवस्तार	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 3.3.121 हलश्च । ~ घञ् पुंसि संज्ञायाम् प्रायेण करणाधिकरणयोः

हल्-ending धातु takes घञ् in the sense of करणे and अधिकरणे.

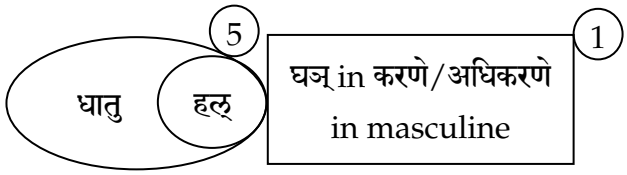

हलः $^{5/1}$ च ^{0} । ~ घञ् $^{1/1}$ पुंसि $^{7/1}$ संज्ञायाम् $^{7/1}$ प्रायेण $^{3/1}$ करण-अधिकरणयोः $^{7/2}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

2 words in the सूत्र;9 words as अनुवृत्ति

- हलः 5/1 – By तदन्तविधि with धातोः, "after हल्-ending धातु" is understood.
- च 0 – This brings घञ्.
- घञ् 1/1 – This is प्रत्यय.
- पुंसि 7/1, संज्ञायाम् 7/1, करण-अधिकरणयोः 7/2 – In the sense of करणे and अधिकरणे which is found in masculine संज्ञा.

[LSK] घ-अपवादः $^{1/1}$ ।

This is an अपवाद to घ.

[LSK] रमन्ते $^{III/3}$ योगिनः $^{1/3}$ अस्मिन् $^{7/1}$ इति ^{0} रामः $^{1/1}$ ।

रमुँ क्रीडायाम् (1AA) to revel

रम् + घञ्	3.3.121 हलश्च । ~ घञ् पुंसि संज्ञायाम् प्रायेण करणाधिकरणयोः
राम् + अ	7.2.116 अत उपधायाः । ~ वृद्धिः ञ्णिति अङ्गस्य
राम	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] अपमृज्यते $^{III/1}$ अनेन $^{3/1}$ व्याधि-आदिः $^{1/1}$ इति ^{0} अपामार्गः $^{1/1}$ ॥

By which disease etc. is removed by is called अपामार्ग, such as medicine.

अप + मृज् + घञ्	3.3.121 हलश्च । ~ घञ् पुंसि संज्ञायाम् प्रायेण करणाधिकरणयोः
अप + मार्ज् + अ	7.2.114 मृजेर्वृद्धिः । ~ अङ्गस्य
अप + मार्ग् + अ	7.3.52 चजोः कु घिण्ण्यतोः। ~ अङ्गस्य
अपा + मार्ग् + अ	6.3.122 उपसर्गस्य घञ्यमनुष्ये बहुलम् । ~ दीर्घः

दीर्घ is the substitute in the place of the last letter of उपसर्ग when घञ् follows, but not in the sense of human being.

अपामार्ग	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The next sūtra gives an अपवाद to खल्.

[विधिसूत्रम्] 3.3.128 आतो युच् । ~ ईषद्दुस्सुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु धातोः प्रत्ययः परः च

In the same sense as खल्, when the धातु ends with आ, the suffix is युच्.

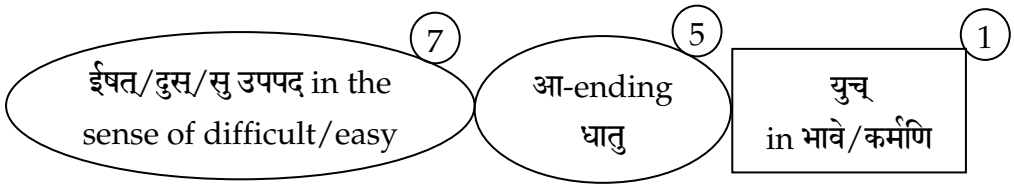

आतः $^{5/1}$ युच् $^{1/1}$ । ~ ईषत्-दुस्-सुषु $^{7/3}$ कृच्छ्र-अकृच्छ्रार्थेषु $^{7/3}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

2 words in the सूत्र; 6 words as अनुवृत्ति

- आतः 5/1 – By तदन्तविधि with धातोः, आदन्त-धातोः is understood.
- युच् 1/1 – This is प्रत्यय. The content is यु, which is replaced by अन by 7.1.1 युवोरनाकौ ।. च् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation.
- ईषत्-दुस्-सुषु 7/3 – Three अव्यय words in उपपदसप्तमी.
- कृच्छ्र-अकृच्छ्रार्थेषु 7/3 – कृच्छ्रं च अकृच्छ्रं च कृच्छ्राकृच्छ्रे (ID), तौ अर्थौ येषां ते कृच्छ्राकृच्छ्रार्थाः (116B), तेषु ।; difficulty and absence of that, or दुःख and सुख, indicating the meanings of ईषत्, दुस्, and सु.

[LSK] "करणाधिकरणयोः" इति ^{0} निवृत्तम् $^{1/1}$ ।

The topic of करणाधिकरणयोः is over.

[LSK] एषु $^{7/3}$ दुःख-सुख-अर्थेषु $^{7/3}$ उपपदेषु $^{7/3}$ खल् $^{1/1}$ "तयोरेव (3.4.70)" इति ^{0} भावे $^{7/1}$ कर्मणि $^{7/1}$ च ^{0}।

खल् is suffixed after any धातु when there are ईषत्/दुस्/सु-उपपद in the sense of difficult and easy. Because of 3.4.70 तयोः (भावकर्मणोः) एव कृत्यक्तखलर्थाः।, suffix which has the meaning of खल् is used in the sense of भावे and कर्मणि.

[LSK] कृच्छ्रे $^{7/1}$ – दुष्करः $^{1/1}$ कटः $^{1/1}$ भवता $^{3/1}$ ।

This is the example for कृच्छ्र-अर्थ दुस् उपपद.

दुःखेन क्रियते इति दुष्करः

दुस् + कृ + खल्	3.3.126 ईषद्दुस्सुषु कृच्छ्राकृच्छ्रार्थेषु खल् । ~ धातोः प्रत्ययः परः च
दुस् + कर् + अ	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः । ~ गुणः अङ्गस्य
दुरँ + कर	8.2.66 ससजुषो रुँः।
दुः + कर	8.3.15 खर्वसानयोर्विसर्जनीयः । ~ रः पदस्य

दुष् + कर 8.3.41 इदुदुपधस्य चाप्रत्ययस्य । ~ मूर्धन्यः

दुष्कर 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

For the कर्ता of खल्-ending action, 3rd case is प्राप्त by 2.3.18 कर्तृकरणयोस्तृतीया।, which is negated by 6th case by 2.3.65 कर्तृकर्मणोः कृति। ~ षष्ठी, which is again negated by 2.3.69 न लोकाव्ययनिष्ठाखलर्थतृनाम्।. Thus it takes 3rd case.

[LSK] अकृच्छ्रे $^{7/1}$ – ईषत्करः $^{1/1}$ । सुकरः $^{1/1}$ ॥

This is the example for अकृच्छ्र-अर्थ ईषत्/सु उपपद.

सुखेन क्रियते इति ईषत्करः । सुकरः ॥

The process is the same as for दुष्करः.

दुर्लभः, दुर्निग्रहः, दुस्तरः, etc. are made in the same manner.

Now, a new topic on क्त्वा starts.

[विधिसूत्रम्] 3.4.18 अलंखल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचां क्त्वा । ~ धातोः प्रत्ययः परः च

When अलम्/खलु in the sense of prohibition are उपपद, क्त्वा is the suffix, in the opinion of पूर्वाचार्यs.

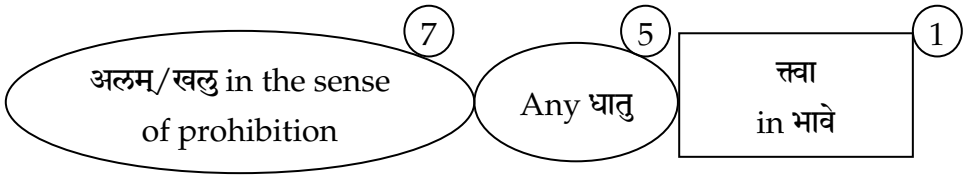

अलं-खल्वोः $^{7/2}$ प्रतिषेधयोः $^{7/2}$ प्राचाम् $^{6/3}$ क्त्वा $^{1/1}$ । ~ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

4 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- अलं-खल्वोः 7/2 – In उपपद-सप्तमी by 3.1.92 तत्रोपपदं सप्तमीस्थम्।
- प्रतिषेधयोः 7/2 – In the sense of prohibition; adjective to अलं-खल्वोः.
- प्राचाम् 6/3 – प्र + अञ्च् + क्विन् = प्राच्, the one which is previous, prior
- क्त्वा 1/1 – This is प्रत्यय. क् is इत् by 1.3.8 लशक्वतद्धिते।, and it is for गुणनिषेध. क्त्वा-ending कृदन्त becomes अव्यय by 1.1.40 क्त्वातोसुन्कसुनः।, and अव्यय कृदन्त generally denotes भावे.

[LSK] प्रतिषेध-अर्थयोः $^{7/2}$ अलं-खल्वोः $^{7/2}$ क्त्वा $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

क्त्वा is suffixed after any धातु which has अलम्/खलु उपपद in the sense of prohibition.

[LSK] प्राचाम् $^{6/3}$ ग्रहणम् $^{1/1}$ पूजार्थम् $^{1/1}$ ।

In the sūtra, पूर्वाचार्यs are mentioned as "प्राचाम्". This is to honor them. This is not to give optional status to क्त्वा.

[LSK] "अमैवाव्ययेन (2.2.20)" इति ^{0} नियमात् $^{5/1}$ न ^{0} उपपदसमासः $^{1/1}$ ।

अलम् and खल् as उपपद are not compounded with क्त्वा-ending word, which is termed अव्यय by 1.1.40 क्त्वातोसुन्कसुनः।. Because of the नियमसूत्र 2.2.20 अमैवाव्ययेन। ~ उपपदम्, stating that if उपपद is to be compounded with अव्यय, the अव्यय has to be only अम् (णमुल्), not others.

[LSK] "दो दद्घोः । अलम् ^{0} दत्त्वा ^{0} । Do not give.

7.4.46 दो दद् घोः । ~ ति किति teaches that घुसंज्ञक-दा becomes दथ् when त्-beginning कित्-प्रत्यय follows. This sūtra is required for क्त्वा-ending डुदाञ् धातु.

दा + क्त्वा 3.4.18 अलंखल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचां क्त्वा । ~ धातोः प्रत्ययः परः च

दथ् + त्वा 7.4.46 दो दद् घोः । ~ ति किति

दत्त्वा 8.4.55 खरि च । ~ झलाम् चर्

[LSK] "घुमास्था" इति ^{0} ईत्वम् $^{1/1}$ । पीत्वा ^{0} खलु ^{0} । Do not drink.

6.4.66 घुमास्थागापाजहातिसां हलि । ~ ईत् आतः क्ङिति teaches that घुसंज्ञक etc. आ-ending धातु followed by हलादि क्ङित् gets ई-अन्तादेश.

पा + त्त्वा 3.4.18 अलंखल्वोः प्रतिषेधयोः प्राचां त्त्वा । ~ धातोः प्रत्ययः परः च

पी + त्वा 6.4.66 घुमास्थागापाजहातिसां हलि । ~ ईत् आतः क्ङिति

[LSK] अलंखल्वोः $^{7/2}$ किम् ^{0}? मा ^{0} कार्षीत् $^{III/1}$ ।

Why is "अलंखल्वोः" told? In the case of मा, even though it is निषेध, not being अलम् or खलु, it does not bring त्त्वा. Instead, लुङ् is brought in by 3.3.175 माङि लुङ्।.

[LSK] प्रतिषेधयोः $^{7/2}$ किम् ^{0}? अलंकारः $^{1/1}$ ॥

Why is "प्रतिषेधयोः" told? In the case of अलंकार, the meaning of अलम् is भूषण, decoration. When this is the case, even though अलम् is उपपद, त्त्वा is not suffixed to कृ. In this example, भावे घञ् is used.

[विधिसूत्रम्] 3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च

क्त्वा is suffixed after धातु in the sense of the action which occurred first among two actions whose agent is the same.

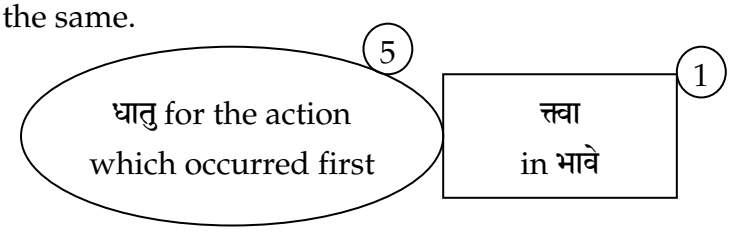

समान-कर्तृकयोः $^{6/2}$ पूर्वकाले $^{7/1}$ । ~ क्त्वा $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

2 words in the सूत्र; 5 words as अनुवृत्ति

- समान-कर्तृकयोः 6/2 – समानः कर्ता ययोः तौ धात्वर्थौ समानकर्तृकौ (116B), तयोः।
- पूर्वकाले 7/1 – In विषयसप्तमी, qualifying धातोः. पूर्वः कालः यस्य धात्वर्थस्य सः पूर्वकालः (116B), तस्मिन् ।
- क्त्वा 1/1 – This is प्रत्यय.

[LSK] समान-कर्तृकयोः $^{6/2}$ धातु-अर्थयोः $^{6/2}$ पूर्वकाले $^{7/1}$ विद्यमानात् $^{5/1}$ धातोः $^{5/1}$ क्त्वा $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

क्त्वा is suffixed after धातु in the sense of the action which occurred first among two actions whose agent is the same.

[LSK] भुक्त्वा ^{0} व्रजति $^{III/1}$ ।

Having eaten, he goes.

भुज् + क्त्वा 3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च

भुग् + त्वा 8.2.30 चोः कुः । ~ झलाम् पदस्य च

भुक् + त्वा 8.4.55 खरि च । ~ झलाम् चर्

[LSK] द्वित्वम् $^{1/1}$ अतन्त्रम् $^{1/1}$ ।

The dual number of समानकर्तृकयोः does not intend to restrict the number to two.

[LSK] भुक्त्वा ^{0} पीत्वा ^{0} व्रजति $^{III/1}$ ॥

Having eaten and drunk, he goes.

[अतिदेशसूत्रम्] 1.2.18 न त्वा सेट् । ~ कित्

When त्वा is with इट्-आगम, it does not get the status of कित्.

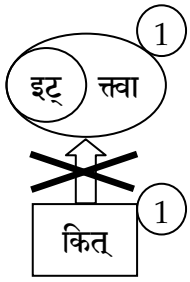

न^{0} त्वा$^{1/1}$ सेट्$^{1/1}$ । ~ कित्$^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- न 0 – Negation to कित्.
- त्वा 1/1 – कृत्-प्रत्यय त्वा which is enjoined in any sense.
- सेट् 1/1 – इटा सह वर्तते इति सेट् (SB), an adjective to त्वा. Thus there is no गुणनिषेध.
- कित् 1/1 – From 1.2.5 असंयोगाल्लिट् कित् ।.

[LSK] सेट्$^{1/1}$ त्वा$^{1/1}$ कित्$^{1/1}$ न^{0} स्यात्$^{III/1}$ ।

त्वा-प्रत्यय with इट् is not treated as कित्.

[LSK] शयित्वा^{0} ।

शीङ् स्वप्ने (2AS) to sleep

शी + त्वा	3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ त्वा धातोः प्रत्ययः परः च
शी + इट् त्वा	7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।

By 1.2.18 न त्वा सेट् । ~ कित्, the त्वा is not treated as कित्. Thus there is no गुणनिषेध.

शे + इत्वा	7.3.84 सार्वधातुकार्धधातुकयोः। ~ गुणः अङ्गस्य
शय् + इत्वा	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्
शयित्वा	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

वृत् – वर्तित्वा, वृध् – वर्धित्वा, दिव् – देवित्वा, सिव् – सेवित्वा, नृत् – नर्तित्वा, उष् – ओषित्वा, कथि – कथयित्वा, चोरि – चोरित्वा, etc. are made in the same manner.

[LSK] "सेट्" किम्^{0} ?। कृत्वा^{0} ॥

When त्वा does not take इट्-आगम, this sūtra is not applied. In the case of कृत्वा, the कृ-धातु being अनिट्, त्वा does not take इट्-आगम. Thus, गुण does not happen to कृ as त्वा remains as कित्.

[अतिदेशसूत्रम्] 1.2.26 रलो व्युपधाद्धलादेः संश्च । ~ वा क्त्वा सेट् कित्

After a धातु beginning with हल्, ending with प्रत्याहार रल्, and having इवर्ण/उवर्ण as its उपधा, कित् status is optional for क्त्वा, as well as सन्, with इट्-आगम.

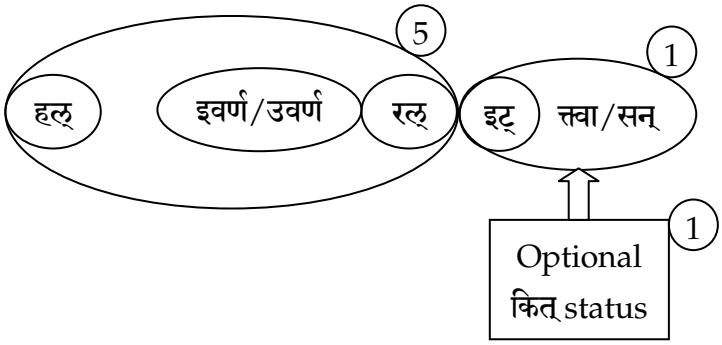

रलः $^{5/1}$ व्युपधात् $^{5/1}$ हलादेः $^{5/1}$ सन् $^{1/1}$ च ^{0} । ~ वा ^{0} क्त्वा $^{1/1}$ सेट् $^{1/1}$ कित् $^{1/1}$

5 words in the सूत्र; 4 words as अनुवृत्ति

- रलः 5/1 – This is प्रत्याहार; all consonants other than य् and व्. With धातोः, which is inferred by क्त्वा and सन्, by तदन्तविधि, रल्-अन्त-धातोः is understood.
- व्युपधात् 5/1 – उः च इः च वी $^{1/2}$ (ID)। वी उपधे यस्य धातोः व्युपधः (116B), तस्मात्।; a धातु which has इवर्ण or उवर्ण as its उपधा.
- हलादेः 5/1 – हल् आदिः यस्य सः हलादिः (116B), तस्मात् ।, an adjective to रलः धातोः, meaning "beginning with consonant".
- सन् 1/1 – सन्-प्रत्यय. This is उद्देश for कित्.
- च 0 – This brings क्त्वा and सन् together.
- वा 0 – From 1.2.23 नोपधात् थफान्ताद्वा।, this वा makes कित् status optional.
- क्त्वा 1/1 – From 1.2.22 पूङः क्त्वा च ।; कृत्-प्रत्यय क्त्वा which is enjoined in any sense.
- सेट् 1/1 – An adjective to both सन् and क्त्वा; इटा सह वर्तते इति सेट् (SB)।.
  By 1.2.18 न क्त्वा सेट् ।, सेट् क्त्वा is not कित्. However, by this sūtra it becomes कित् again.
- कित् 1/1 – This is विधेय. From 1.2.5 असंयोगाल्लिट् कित् ।.

[LSK] इवर्ण-उवर्ण-उपधात् $^{5/1}$ हलादेः $^{5/1}$ रलन्तात् $^{5/1}$ परौ $^{1/2}$ क्त्वा-सनौ $^{1/2}$ सेटौ $^{1/2}$ वा ^{0} कितौ $^{1/2}$ स्तः $^{III/2}$ ।

After a धातु which has इवर्ण or उवर्ण as its उपधा, beginning with हल्, and ending with रल्, क्त्वा and सन्-प्रत्यय with इट् is optionally treated as कित्.

[LSK] द्युतित्वा, द्योतित्वा ^{0} ।

द्युतँ दीप्तौ (1AS) to shine

द्युत् is 1) हलादि, 2) इवर्ण/उवर्ण-उपध, 3) रलन्त-धातु. Thus by this sūtra, कित्त्व is optional. One form has गुणनिषेध by कित्, and the other form is without कित्, thus without गुणनिषेध.

[LSK] लिखित्वा, लेखित्वा ^{0} । having written

This is the example for इवर्ण-उपध-धातु.

मुद् – मुदित्वा/मोदित्वा, कुप् – कुपित्वा/कोपित्वा, बुध् – बुधित्वा/बोधित्वा, मिल् – मिलित्वा/मेलित्वा, शुच् – शुचित्वा/शोचित्वा, रुच् – रुचित्वा/रोचित्वा, क्षुध् – क्षुधित्वा/क्षोधित्वा, etc. are made in the same manner.

Some पदकृत्यs are made –

[LSK] "व्युपधात् $^{5/1}$" किम् ^{0} ?। वर्तित्वा ^{0} ।

Why is "having उ/इ as उपधा" is taught? In the case of वृत्-धातु, hot having उ/इ as its उपधा, the optional किद्वत् status is not given. Thus the form with गुणनिषेध does not happen.

[LSK] "रलः $^{5/1}$" किम् ^{0} ?। सेवित्वा ^{0} ।

Why is "(ending with) रल्" is taught? In the case of सेव्-धातु, which ends with व्, that is not of रल्, the optional किद्वत् status is not given.

[LSK] "हलादेः $^{5/1}$" किम् ^{0} ?। एषित्वा ^{0} ।

Why is "beginning with हल्" is taught? In the case of इष्-धातु, which is अजादि, the optional किद्वत् status is not given.

[LSK] "सेट् $^{1/1}$" किम् ^{0} ?। भुक्त्वा ^{0} ॥

Why is "with इट्" is taught? In the case of भुज् (7PA) the optional किद्वत् status is not given. With सन् also: बुभुक्षते ।

[विधिसूत्रम्] 7.2.56 उदितो वा । ~ क्त्वः इट्

After उदित् धातु, इट्-आगम is optionally attached to क्त्वा-प्रत्यय.

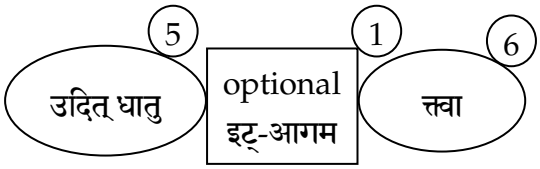

उदितः $^{5/1}$ वा ^{0} । ~ क्त्वः $^{6/1}$ इट् $^{1/1}$

2 words in the सूत्र, 2 words as अनुवृत्ति

- उदितः 5/1 – उः इत् यस्य धातोः सः उदित् = धातुः, such as रमुँ and शमुँ.
- वा 0 – इट् is optional.
- क्त्वः 6/1 – क्त्वा in स्थानेयोगा षष्ठी. Being suffixed to धातु, क्त्वा is treated as धातु when ङस्, 6/1 of सुप् is suffixed, thus 6.4.140 आतो धातोः।.
- इट् 1/1 – This is आगम. Being टित्, it becomes आदि-अवयव of the स्थानिन् by 1.1.46 आद्यन्तौ टकितौ ।.

[LSK] उदितः $^{5/1}$ परस्य $^{6/1}$ क्त्वः $^{6/1}$ इट् $^{1/1}$ वा ^{0} ।

इट्-आगम is optional for क्त्वा-प्रत्यय after उदित् धातु.

[LSK] शमित्वा, शान्त्वा ^{0} ।

शमुँ उपशमे (4PS) to be calm

शम् + क्त्वा	3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च
शम् + इट् त्वा	7.2.56 उदितो वा । ~ क्त्वः इट्
शमित्वा	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

इट्-आगम-अभाव-पक्षे

शम् + क्त्वा	3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च
शाम् + त्वा	6.4.15 अनुनासिकस्य क्विझलोः क्ङिति । ~ दीर्घः उपधायाः
शांत्वा	8.3.23 मोऽनुस्वारः। ~ पदस्य
शान्त्वा	8.4.58 अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ।

भ्रमुँ – भ्रमित्वा/भान्त्वा, श्रमुँ – श्रमित्वा/श्रान्त्वा, तमुँ to be anxious – तमित्वा/तान्त्वा, क्रमुँ – क्रमित्वा/क्रान्त्वा, etc. are made in the same manner.

तनुँ – तनित्वा/तत्वा, रमुँ रमित्वा/रत्वा, etc. are made by 6.4.37 अनुदातोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिक लोपो झलि क्ङिति।.

[LSK] देवित्वा, द्यूत्वा[0] ।

दिवुँ क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिमोदमदस्वप्नकान्तिगतिषु (4P) to play, etc.

दिव् + क्त्वा 3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च

दिव् + इट् त्वा 7.2.56 उदितो वा । ~ क्त्वः इट्

By 1.2.18 न क्त्वा सेट् । ~ कित्, the क्त्वा is not treated as कित्. Thus there is no गुणनिषेध.

देव् + इत्वा 7.3.86 पुगन्तलघूपधस्य च । ~ सार्वधातुकार्धधातुकयोः गुणः अङ्गस्य

देवित्वा 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

इट्-आगम-अभाव-पक्षे

दिव् + क्त्वा 3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च

दि ऊठ् + त्वा 6.4.19 च्छ्वोः शूडनुनासिके च । ~ क्ङिझलोः क्ङिति

द्यू + त्वा 6.1.77 इको यणचि । ~ संहितायाम्

द्यूत्वा 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

षिवुँ to sew – सेवित्वा/स्यूत्वा is made in the same manner.

Now, आदन्त-धातुs with क्त्वा are introduced.

[LSK] "दधातेर्हिः" हित्वा[0] ॥

डुधाञ् धारणपोषणयोः (3UA) to hold, to nourish

धा + क्त्वा 3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च

हि + त्वा 7.4.42 दधातेर्हिः । ~ ति किति अङ्गस्य

When तकारादि-कित् follows, धा-धातु is replaced by हि.

हित्वा 1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

The next sūtra is a subsequent sūtra to 7.4.42 दधातेर्हिः।, meant for ओँहाक् त्यागे (3UA) to renounce with क्त्वा.

[विधिसूत्रम्] 7.4.43 जहातेश्च त्त्वि । ~ हिः

ओँहाक्-धातु is also replaced by हि when त्त्वा-प्रत्यय follows.

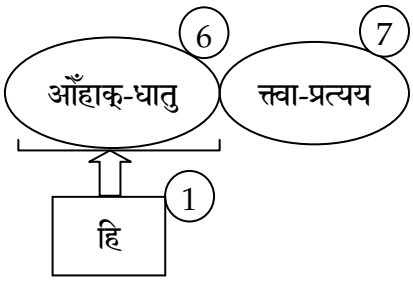

जहातेः $^{6/1}$ च ^{0} त्त्वि $^{7/1}$ । ~ हिः $^{1/1}$

3 words in the सूत्र; 1 word as अनुवृत्ति

- जहातेः 6/1 – ओँहाक् त्यागे (3UA) to renounce; with श्तिप् धातुनिर्देशे; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- च 0 – This connects with the previous sūtra 7.4.42 दधातेर्हिः।.
- त्त्वि 7/1 – त्त्वा in परसप्तमी. Being suffixed to धातु, त्त्वा is treated as धातु when ङस्, 6/1 of सुप् is suffixed, thus 6.4.140 आतो धातोः।.
- हिः 1/1 – From 7.4.42 दधातेर्हिः।; this is आदेश. Being अनेकाल्, 1.1.54 अनेकाल्शित् सर्वस्य । is used to replace all the letters of स्थानिन्.

[LSK] हित्वा ^{0} ।

The form is the same as for धा + त्त्वा.

हा + त्त्वा	3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ त्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च
हि + त्वा	7.4.43 जहातेश्च । ~ हिः
हित्वा	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[LSK] हाङः $^{5/1}$ तु ^{0} – हात्वा ^{0}॥

For ओँहाङ्, whose श्तिप्-धातुनिर्देश would be जिहाति by 7.4.76 भृञामित्।, हि-आदेश by this sūtra does not apply.

ओँहाङ् गतौ (3AA) to go

हा + त्त्वा	3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ त्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च
हात्वा	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्

[विधिसूत्रम्] 7.1.37 समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप् ।

In a समास, which does not have नञ् as its पूर्वपद, क्त्वा is replaced by ल्यप्.

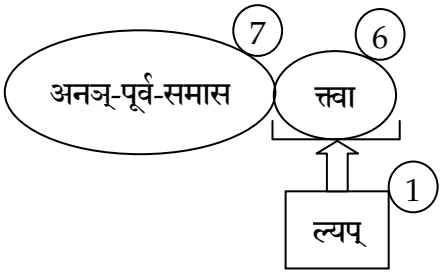

समासे $^{7/1}$ अनञ्पूर्वे $^{7/1}$ क्त्वः $^{6/1}$ ल्यप् $^{1/1}$ ।

4 words in the सूत्र; no अनुवृत्ति is required.

- समासे 7/1 – In अधिकरणे सप्तमी.
- अनञ्पूर्वे 7/1 – न नञ् अनञ् (NT)। अनञ् पूर्वपदं यस्मिन् समासे अनञ्पूर्वः (117B), तस्मिन्।; this is an adjective to समासे.

  The नञ् (the first part) of अनञ् in this sūtra is पर्युदास-निषेध, which is also known as सदृग्ग्राही, that which brings similar things. In this case, नञ् having the status of अव्यय, the word अनञ् brings अव्यय words. Thus अनञ्पूर्व indicates a समास whose पूर्वपद is अव्यय. This is reflected in the LSK वृत्ति.
- क्त्वः 6/1 – क्त्वा in स्थानेयोगा षष्ठी.
- ल्यप् 1/1 – This is आदेश. ल् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation. प् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्। and for तुक्-आगम by 6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक्।.

[LSK] अव्यय-पूर्वपदे $^{7/1}$ अनञ्-समासे $^{7/1}$ क्त्वः $^{6/1}$ ल्यप् $^{1/1}$ आदेशः $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$।

ल्यप् is the आदेश for क्त्वा in a समास which has अव्यय as पूर्वपद, but not नञ्.

[LSK] तुक् $^{1/1}$ प्रकृत्य ^{0}।

कृ + क्त्वा	3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च
कृत्वा	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
प्र + कृत्वा	2.2.18 कुगतिप्रादयः। ~ तत्पुरुषः समासः
प्र + कृ ल्यप्	7.1.37 समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप् ।
प्र + कृ त् य	6.1.71 ह्रस्वस्य पिति कृति तुक् ।

इङ् – अधीत्य, इण् – उपेत्य, चि – संचित्य, श्रि – आश्रित्य, सृ – अनुसृत्य, स्तु – प्रस्तुत्य, स्मृ – विस्मृत्य, हृ – आहृत्य, etc. are made in the same manner.

[LSK] "अनञ्" किम्[0] ?। अकृत्वा ॥

Why is "अनञ्" said? In the case of a नञ्-समास "नञ् + कृत्वा", ल्यप् does not come.

Here are some exceptions:

गम् – गत्वा/अवगत्य/अवगम्य, नम् – नत्वा/प्रणत्य/प्रणम्य, हन् – हत्वा/निहत्य (The option told in 6.4.38 वा ल्यपि । is व्यवस्थितविभाषा. Thus only one form without अनुनासिक is seen with हन्-धातु.)

With त्वा, अनुनासिकलोप by 6.4.37 अनुदात्तोपदेशवनतितनोत्यादीनामनुनासिक लोपो झलि क्ङिति ।. When ल्यप् follows, that अनुनासिकलोप is optional by 6.4.38 वा ल्यपि ।.

गृ – गीर्त्वा/संगीर्य, पृ - पूर्त्वा/प्रपूर्य

इट्-आगम is negated for उगन्त-एकाच्-धातु by 7.2.11 श्र्युकः क्किति । ~ न इट् एकाचः. दीर्घ is by 8.2.77 हलि च । ~ र्वोः उपधायाः दीर्घः इकः.

ग्रह् – गृहीत्वा/विगृह्य

1.2.8 रुदविदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छः सँश्च। gives the status of being कित् for क्त्वा, as an अपवाद to the negation of it 1.2.18 न क्त्वा सेट्।.

ग्रह् + क्त्वा	3.4.21 समानकर्तृकयोः पूर्वकाले । ~ क्त्वा धातोः प्रत्ययः परः च
ग्रह् + इट् त्वा	7.2.35 आर्धधातुकस्येड् वलादेः।
ह् ऋ अ ह् + इत्वा	6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छति- भृज्जतीनां ङिति च। ~ किति संप्रसारणम्
ग् ऋ ह् + इत्वा	6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्
गृहीत्वा	7.2.37 ग्रहोऽलिटि दीर्घः । ~ इटः
गृहीत्वा	1.2.46 कृत्तद्धितसमासाश्च । ~ प्रातिपदिकम्
वि + ग्रह् + ल्यप्	7.1.37 समासेऽनञ्पूर्वे क्त्वो ल्यप् ।
वि + ह् ऋ अ ह् + य	6.1.16 ग्रहिज्यावयिव्यधिवष्टिविचतिवृश्चतिपृच्छति- भृज्जतीनां ङिति च। ~ किति संप्रसारणम्
वि + ग् ऋ ह् + य	6.1.108 संप्रसारणाच्च । ~ अचि पूर्वरूपम् संहितायाम्
विगृह्य	

ब्रू - उक्त्वा/प्रोच्य

वच्-आदेश by 2.4.53 ब्रुवो वचिः। and संप्रसारणम् by 6.1.15 वचिस्वपियजादिनां किति । ~ संप्रसारणम्.

विद् – विदित्वा/संविद्य

The optional इट् by 1.2.26 रलो व्युपधाद्धलादेः संश्च । ~ वा क्त्वा सेट् कित् is negated, and इट् becomes नित्य by 1.2.8 रुदविदमुषग्रहिस्वपिप्रच्छः सँश्च।.

[विधिसूत्रम्] 3.4.22 आभीक्ष्ण्ये णमुल् च । ~ समानकर्तृकयोः पूर्वकाले त्वा

णमुल्, as well as त्वा is suffixed after धातु in the sense of a repeated action which occurred first among two actions whose agent is the same.

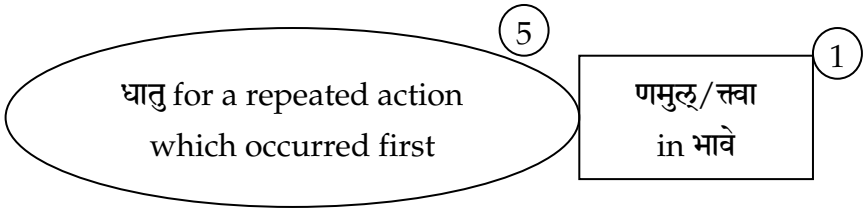

आभीक्ष्ण्ये $^{7/1}$ णमुल् $^{1/1}$ च ^{0} । ~ समान-कर्तृकयोः $^{6/2}$ पूर्वकाले $^{7/1}$ त्वा $^{1/1}$ धातोः $^{5/1}$ प्रत्ययः $^{1/1}$ परः $^{1/1}$ च ^{0}

3 words in the सूत्र; 7 words as अनुवृत्ति

- आभीक्ष्ण्ये 7/1 – अभीक्ष्णम् (repeating, intense, excessive, constant) इति अस्य भावः आभीक्ष्ण्यम् (तस्य भावः ष्यञ्) पौनःपुन्यम् ।
- णमुल् 1/1 – This is प्रत्यय. The content is अम्. ण् is इत् by 1.3.7 चुटू।. णित् causes वृद्धि to its अङ्ग. उ is for उच्चारण. ल् is इत् by 1.3.3 हलन्त्यम्।, and it is for intonation.
- च 0 – This shows both णमुल् and त्वा are to be suffixed in this sense.
- समान-कर्तृकयोः 6/2 – समानः कर्ता ययोः तौ धात्वर्थौ समानकर्तृकौ (116B), तयोः।
- पूर्वकाले 7/1 – In विषयसप्तमी, qualifying धातोः. पूर्वः कालः यस्य धात्वर्थस्य सः पूर्वकालः (116B), तस्मिन् ।
- त्वा 1/1 – This is another प्रत्यय.

[LSK] आभीक्ष्ण्ये $^{7/1}$ द्योत्ये $^{7/1}$ पूर्वविषये $^{7/1}$ णमुल् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ त्वा $^{1/1}$ च ^{0} ।

When repetition is to be expressed as the action which happened before, णमुल् as well as त्वा are to be suffixed after धातु.

[विधिसूत्रम्] 8.1.4 नित्यवीप्सयोः । ~ पदस्य सर्वस्य द्वे

In the sense of continued repetition or desire to include every member, an entire word is repeated.

नित्य-वीप्सयोः $^{7/2}$ । ~ पदस्य $^{6/1}$ सर्वस्य $^{6/1}$ द्वे $^{1/2}$

1 word in the सूत्र; 3 words as अनुवृत्ति

- नित्य-वीप्सयोः 7/2 – नित्यं च वीप्सा च नित्यवीप्से (ID), तयोः । in विषयसप्तमी.

  नित्यम् = आभीक्ष्ण्यम्, पौनःपुन्यम्, continued repetition

  वीप्सा = व्याप्तुम् इच्छा, desire to include every member
- पदस्य 6/1 –This अनुवृत्ति is taken in a reverse flow from अधिकारसूत्र 8.1.16 पदस्य ।; in स्थानेयोगा षष्ठी.
- सर्वस्य 6/1 – An adjective to पदस्य. From अधिकारसूत्र 8.1.1 सर्वस्य द्वे ।; this sūtra makes a topic of duplication of the whole word.
- द्वे 1/2 – From अधिकारसूत्र 8.1.1 सर्वस्य द्वे ।. This is आदेश.

[LSK] आभीक्ष्ण्ये $^{7/1}$ वीप्सायाम् $^{7/1}$ च ^{0} द्योत्ये $^{7/1}$ पदस्य $^{6/1}$ द्वित्वम् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

When repetition or pervasion is to be expressed, there should be doubling of the word.

[LSK] आभीक्ष्ण्यम् $^{1/1}$ तिङन्तेषु $^{7/3}$ अव्यय-संज्ञकेषु $^{7/3}$ च ^{0} कृदन्तेषु $^{7/3}$ च ^{0} ।

Repetition is found among verbs and कृत्-ending words which are termed अव्यय.

[LSK] स्मारम् ^{0} स्मारम् ^{0} नमति $^{III/1}$ शिवम् $^{2/1}$ ।

Always remembering, he salutes Śiva.

[LSK] स्मृत्वा ^{0} स्मृत्वा ^{0} (नमति $^{III/1}$ शिवम् $^{2/1}$) ।

The same thing can be said with क्त्वा.

[LSK] पायम् ^{0} पायम् ^{0} ।

When the धातु ends with आ, युक्-आगम is attached by 7.3.33 आतो युक् चिण्कृतोः । ~ ञ्णिति

पा + णमुल् 3.4.22 आभीक्ष्ण्ये णमुल् च । ~ समानकर्तृकयोः पूर्वकाले क्त्वा

पा युक् + अम् 7.3.33 आतो युक् चिण्कृतोः । ~ ञ्णिति

पायम्

[LSK] श्रावम् ^{0} श्रावम् ^{0} ॥

श्रु + णमुल्	3.4.22 आभीक्ष्ण्ये णमुल् च । ~ समानकर्तृकयोः पूर्वकाले क्त्वा
श्रौ + अम्	7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः अङ्गस्य
श्राव् + अम्	6.1.78 एचोऽयवायावः । ~ अचि संहितायाम्

[विधिसूत्रम्] 3.4.27 अन्यथैवंकथमित्थंसु सिद्धाप्रयोगश्चेत्। ~ णमुल् कृञः

When अन्यथा/एवम्/कथम्/इत्थम् are उपपद to कृ, and कृ does not convey any extra meaning, णमुल्, is suffixed after the कृ.

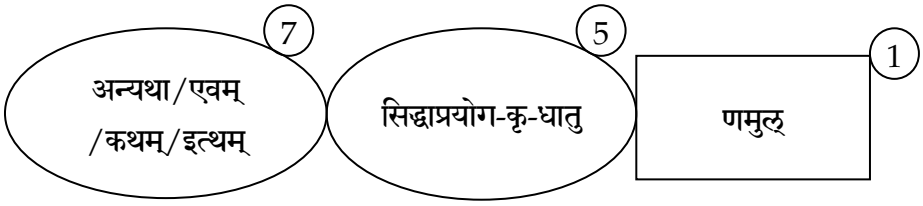

अन्यथा-एवं-कथम्-इत्थंसु $^{7/3}$ सिद्धाप्रयोगः $^{1/1}$ चेत् ^{0} । ~ णमुल् $^{1/1}$ कृञः $^{5/1}$

3 words in the सूत्र; 2 words as अनुवृत्ति

- अन्यथा-एवं-कथम्-इत्थंसु 7/3 – In उपपद-सप्तमी by 3.1.92 तत्रोपपदं सप्तमीस्थम्। . It means: "when these four words: अन्यथा (otherwise), एवम् (in this manner), कथम् (how), इत्थम् (in this way) are in compound with कृञ्"
- सिद्धाप्रयोगः 1/1 – सिद्धः (evident) अप्रयोगः (absence of contribution to the meaning) यस्य सः सिद्धाप्रयोगः (116B)।, that whose absence of contribution to the meaning is evident. प्रयोग here means अन्वय, contribution to the meaning.

  E.g., The meaning of "अन्यथाकारं भुङ्क्ते ।" is the same as the meaning of "अन्यथा भुङ्क्ते ।".[15]
- चेत् 0 – "If"
- णमुल् 1/1 – From स्वादुमि णमुल् ।; this is प्रत्यय.
- कृञः 5/1 – From 3.4.25 कर्मण्याक्रोशे कृञः खमुञ् ।; डुकृञ् करणे in दिग्योगे पञ्चमी.

[LSK] एषु $^{7/3}$ कृञः $^{5/1}$ णमुल् $^{1/1}$ स्यात् $^{III/1}$ ।

When these four words are उपपद, णमुल् is suffixed after कृञ्.

[LSK] सिद्धः $^{1/1}$ अप्रयोगः $^{1/1}$ अस्य $^{6/1}$ एवम्भूतः $^{1/1}$ चेत् ^{0} कृञ् $^{1/1}$ ।

If कृञ् is such, i.e., सिद्धाप्रयोग, whose absence of contribution to the meaning is evident.

---

[15] [K] कथं पुनरसौ सिद्धाप्रयोगः? निरर्थकत्वान् न प्रयोगम् अर्हति इति एवम् एव प्रयुज्यते । अन्यथा भुङ्क्ते इति यवानर्थस्तावानेव अन्यथाकारं भुग्क्ते इति गम्यते।

[LSK] व्यर्थत्वात्$^{5/1}$ प्रयोग-अनर्हः$^{1/1}$ इत्यर्थः$^{1/1}$ ।

Since it does not convey any meaning, its usage is not inevitable.

[LSK] अन्यथाकारम्^{0} । एवङ्कारम्^{0} । कथङ्कारम्^{0} । इत्थङ्कारम्^{0} भुङ्क्ते$^{III/1}$ ।

He eats otherwise. He eats so. How does he eat? He eats in this manner.

अन्यथा + कृञ् + णमुल् 3.4.27 अन्यथैवंकथमित्थंसु सिद्धाप्रयोगश्चेत्। ~ णमुल् कृञः

अन्यथा + कार् + अम् 7.2.115 अचो ञ्णिति । ~ वृद्धिः

अव्ययसंज्ञा 1.1.39 कृन्मेजन्तः । ~ अव्ययम्

[LSK] "सिद्ध" इति^{0} किम्^{0}? शिरः$^{2/1}$ अन्यथा^{0} कृत्वा^{0} भुङ्क्ते$^{III/1}$ ॥

Why "सिद्ध ..." is mentioned? Turning the head away, he eats.

कृञ् + क्त्वा conveys more meaning than "अन्यथा भुङ्क्ते।".

[LSK] इति^{0} उत्तरकृदन्तम्$^{1/1}$ ।

[LSK] इति^{0} कृदन्तम्$^{1/1}$ ।

www.arshaavinash.in

WEBSITE FOR FREE E–BOOKS ON VEDANTA, SANSKRIT & INDIAN CULTURE

Available Books are :

PUJYA SWAMI DAYANANDA SARASWATI - A BRIEF BIOGRAPHY BY N. AVINASHILINGAM in English, Tamil, Hindi, Telugu, Kannada, Japanese, French, Spanish and Portuguese.

SWAMI PARAMARTHANANDA'S BOOKS : Introduction to Vedanta, Tattva Bodha, Bhagavad Gita (3329 pages), Isavasya Upanisad, Kenopanisad, Kathopanisad, Prasna Upanisad, Mundaka Upanisad, Mandukya Upanisad with karika, Taittiriya Upanisad, Aitareya Upanisad, Chandogya Upanisad, Brihadarnyaka Upanisad (1190 pages), Kaivalya Upanisad, Brahma Sutra (1486 pages), Bhagavad Gita Bhashyam, Mundaka Upanisad Bhashyam, Mandukya Upanisad Bhashyam, Niti Satakam, Vairagya Satakam, Sadhana Panchakam, Atma Bodha, Vivekachudamani (2038 pages), Sarva Vedanta Siddhanta Sara Sangraha, Panchadasi, Manisha Panchakam, Upadesha Saara, Saddarsanam, Uddhava Gita, Jayanteya Gita, Jiva Yatra, Advaita Makaranda, Dakshinamurthy Stotram, Drg Drsya Viveka, Naishkarmya Siddhi, Vichara Sagaram, Vakyavritti, Upadesa Sahasri, Apparokshanubhuti, Rama Gita, Profound Q & A on Vedanta, etc.

MICHIKA'S BOOKS ON SANSKRIT GRAMMAR : Enjoyable Sanskrit Grammar Books - Basic Structure of Language, Phonetics & Sandhi, Derivatives (Pancavrttayah), Dhatukosah, Astadhyayi, Study Guide to Panini Sutras through Lagu Siddhanta Kaumudi, Grammatical analysis of Gita, etc.

THERE ARE MANY MORE BOOKS AND ARTICLES ON INDIAN CULTURE & SPIRITUALITY, CHANTING, YOGA AND MEDITATION.

PRINTING & FREE DISTRIBUTION OF PUJYA SWAMI DAYANANDA SARASWATI'S BRIEF BIOGRAPHY - in English, Tamil and Telugu.

WEEKLY VEDANTA CLASSES conducted at COIMBATORE.

DONATIONS TO THE TRUST ARE WELCOME AND ARE EXEMPT UNDER SECTION 80G OF INCOME TAX ACT 1961

ARSHA AVINASH FOUNDATION

104 Third Street, Tatabad, Coimbatore - 641 012, India.

Phone: +91 94873 73635 | arshaavinash.in@gmail.com

www.arshaavinash.in